

Ελένη Βρετουδάκη

Άννα Αθανασοπούλου

**Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ
ΤΩΝ ΛΕΠΤΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΩΝ
ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

τίτλος:

Η καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία

συγγραφείς:

Ελένη Βρετουδάκη

Άννα Αθανασοπούλου

φιλολογικός έλεγχος:

Αγγελική Κορρέ

επιμέλεια έκδοσης:

Μαρία-Νεφέλη Ταμία

© 2024 Εκδόσεις Δίσιγμα

Για την ελληνική γλώσσα σε όλον τον κόσμο.

ISBN: #####

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται βάσει του Νόμου 2121/93 που ισχύει έως σήμερα καθώς και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Νόμο 100/1975). ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ η αναδημοσίευση, φωτο-ανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

www.disigma.gr / e-mail: info@disigma.gr

Ελένη Βρετουδάκη
Άννα Αθανασοπούλου

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΛΕΠΤΩΝ ΚΙΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ & ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ (Κ.Ε.ΔΙ.ΒΙ.Μ.)

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	v
Εισαγωγή.....	vii
 ΜΕΡΟΣ Α	 1
Κεφάλαιο 1: Η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών στην προσχολική ηλικία	3
1.1 Προσωπική ανάπτυξη – προσωπική ταυτότητα.....	3
1.2 Κοινωνική ανάπτυξη	4
1.3 Τρόποι ενίσχυσης της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των μικρών παιδιών	6
Ενίσχυση του συναισθηματικού γραμματισμού των παιδιών	6
Επίλυση καθημερινών κοινωνικών προβλημάτων σε μια προσχολική τάξη	7
Κοινωνικές δεξιότητες και φιλίες των μικρών παιδιών	8
Ανάπτυξη της αυτορρύθμισης στην προσχολική ηλικία	9
Πρόληψη και αντιμετώπιση προκλητικής συμπεριφοράς	9
Παιδαγωγικές προτάσεις για προκλητική συμπεριφορά στην τάξη.....	10
 Κεφάλαιο 2: Η καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική βαθμίδα	 11
2.1 Σχέση λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γνωστικές δεξιότητες.....	11
2.2 Σχέση λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γλωσσικές δεξιότητες	12

2.3 Η σχέση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τα μαθηματικά και τις δεξιότητες γραμματισμού	14
Κεφάλαιο 3: Προγράμματα παρέμβασης για την ενίσχυση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική βαθμίδα	17
3.1 Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες και τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	17
3.2 Η σχέση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τη γραφή.....	18
3.3 Η αναπτυξιακή πορεία των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων	19
Κεφάλαιο 4: Maria Montessori, η πρώτη παιδαγωγός που θεώρησε κρίσιμης σημασίας την καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων	23
4.1 Η αυτονομία ως αξία ζωής.....	24
4.2 Η αυτονομία στην προσχολική τάξη.....	24
Τα διάφορα είδη αυτονομίας	25
Κεφάλαιο 5: Εργαστήρια αυτονομίας ή εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων	27
5.1 Τα εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων και οι πτυχές της αυτονομίας	28
5.2 Παρουσίαση εργαστηρίου αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων.....	28
 ΜΕΡΟΣ Β:	
Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων	33
 Βιβλιογραφία	89

Εισαγωγή

Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες περιλαμβάνουν μικρούς μυς που συνεργάζονται με τον εγκέφαλο και το νευρικό σύστημα για τον έλεγχο των κινήσεων σε περιοχές όπως τα χέρια, τα δάχτυλα, τα χείλη, τη γλώσσα και τα μάτια. Η ανάπτυξη λεπτών κινητικών δεξιοτήτων βοηθά τα παιδιά να πραγματοποιήσουν ενέργειες όπως να φάνε, να γράψουν, να σχεδιάσουν, να ντυθούν και να χειριστούν διάφορα αντικείμενα.

Ένα βρέφος χρησιμοποιεί τα δάχτυλα και τους αντίχειρές του για να πιάσει κάποια αντικείμενα τα οποία θα γευτεί με το στόμα και θα αισθανθεί με τα χείλη του. Ένα μεγαλύτερο παιδί θα χρησιμοποιήσει τις λεπτές κινητικές δεξιότητές του για ενέργειες όπως να κλείσει ένα φερμουάρ ή να χρησιμοποιήσει ψαλίδι για να κόψει ένα χαρτί. Αυτές οι σημαντικές δεξιότητες συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την αυτονομία του παιδιού.

Η έρευνα δείχνει ότι η ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων εξαρτάται από την ανάπτυξη των αδρών κινητικών δεξιοτήτων και ότι είναι σημαντική μια κοινή προσέγγιση για τη σωματική ανάπτυξη των παιδιών. Τα μικρά παιδιά χρειάζονται πολλές ευκαιρίες για να αναπτύξουν τις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους παράλληλα με τις αδρές, ώστε να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση για να εξερευνήσουν τον κόσμο γύρω τους.

Από πολύ μικρή ηλικία, τα παιδιά εξερευνούν τα υλικά που υπάρχουν γύρω τους. Σε αυτά τα υλικά, τα παιδιά αφήνουν τα πρώτα τους σημάδια. Τα βρέφη μπορούν να χρησιμοποιήσουν ολόκληρο το σώμα τους για να κάνουν σημάδια στη λάσπη ή την άμμο, να χρησιμοποιήσουν τα δάκτυλά τους για να ζωγραφίσουν με χρώματα ή να κάνουν σημάδια στο κορνφλάουρ/αλεύρι που είναι τοποθετημένο σε ένα δίσκο. Ένα μικρό παιδί μπορεί να πατήσει σε μια λακκούβα και να παρατηρήσει τα αποτυπώματα που αφήνει. Η δημιουργία σημάτων είναι μια σημαντική εμπειρία για τα παιδιά, επειδή με την πάροδο του χρόνου μπορούν να αποδώσουν νόημα στα σημάδια αυτά. Σε συνδυασμό με την αναπτυσσόμενη επιδεξιότητά τους, αυτά τα σημάδια γίνονται πιο εκλεπτυσμένα και σκόπιμα, φτάνοντας στο σημείο όπου τα μικρά παιδιά χαρακτηρίζουν τα σημάδια τους είτε ως εικόνες/ζωγραφίες είτε ως γράμματα/γραφή (μουντζουρογράφημα, ψευδογράμματα, επινοημένη γραφή).

Οι αδρές και λεπτές κινητικές δεξιότητες αναπτύσσονται σταδιακά κατά τη διάρκεια της πρώιμης παιδικής ηλικίας, ξεκινώντας με τις αισθητηριακές εξερευνήσεις και την ενίσχυση της φυσικής, σωματικής δύναμης των μικρών παιδιών, τον συντονισμό των κινήσεών τους, την επίγνωση της θέσης τους στον χώρο, αλλά και της κίνησής τους μέσω του παιχνιδιού (με αντικείμενα και με ενήλικες).

Ο έλεγχος των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και η ακρίβεια των κινήσεων υποστηρίζεται από τον συντονισμό χεριού–ματιού, ο οποίος αργότερα συνδέεται με την ικανότητά τους για γραφή (σχολικός γραμματισμός). Σε αυτή τη διαδρομή, οι επαναλαμβανόμενες και ποικίλες ευκαιρίες για εξερεύνηση και παιχνίδι, η ενασχόληση με παζλ και χειροτεχνίες και η πρακτική άσκηση για τη χρήση μικρών εργαλείων, συνδυαστικά με την ανατροφοδότηση και την υποστήριξη των ενηλίκων, επιτρέπουν στα παιδιά να αναπτύξουν επάρκεια, έλεγχο, υψηλή αυτοεκτίμηση και αυτονομία.

Μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να αναπτύξουν τις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους παρέχοντάς τους ένα περιβάλλον που να ενθαρρύνει τη δραστηριοποίηση και τη σωματική ανάπτυξή τους. Το περιβάλλον πρέπει να παρέχει πλούσιες και ποικίλες ευκαιρίες για μεγάλες και μικρές μετακινήσεις. Για τα βρέφη, αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή υλικών που μπορούν να πιάσουν, να χτυπήσουν, να σύρουν και να τρυπήσουν, όπως χάρτινα και ξύλινα αντικείμενα. Στα μεγαλύτερα παιδιά, παρέχουμε δραστηριότητες που απαιτούν μικρές κινήσεις των χεριών, όπως το κούμπωμα, το πλύσιμο, το άπλωμα με μανταλάκια, την εξερεύνηση υγρής και στεγνής άμμου κ.ά. Το μαγείρεμα, η κηπουρική, το ράψιμο, η επισκευή και η κατασκευή αντικειμένων είναι καλά παραδείγματα δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν μικρές κινήσεις οι οποίες απαιτούν λεπτότητα και ακρίβεια. Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες που αναπτύσσονται μέσα από αυτές τις δραστηριότητες θα αρχίσουν να λειτουργήσουν ως βάση ώστε τα παιδιά να κρατούν σταθερά ένα πινέλο για ζωγραφική κι ένα μολύβι για γράψιμο αργότερα, όταν νιώσουν και είναι αναπτυξιακά έτοιμα.

Οι λεπτές δεξιότητες είναι πολύ σημαντικές για την ισόρροπη ανάπτυξη των παιδιών. Για τον λόγο αυτόν, πρέπει να υποστηριχθούν κατάλληλα και ίσως με εξατομικευμένο τρόπο. Όταν ένα παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες, μπορούμε να το υποστηρίξουμε κάνοντας αλλαγές σε υλικά ή σε όψεις της δραστηριότητας και παρέχοντάς του σχετική ενθάρρυνση. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, εάν ένα παιδί αντιμετωπίζει δυσκολία με τις λεπτές κινητικές δεξιότητές του, αυτό επηρεάζει άμεσα την καθημερινότητά του, την κοινωνική αλλά κυρίως τη σχολική ζωή του. Παιδιά που δυσκολεύονται να συντονίσουν τις μικρές μυϊκές ομάδες των χεριών τους δυσκολεύονται να ντυθούν, να τραφούν και να χειριστούν μολύβια, μαρκαδόρους και ψαλίδια. Αυτή η δυσκολία μπορεί να τα εμποδίσει να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου.

Το παρόν βιβλίο εμπεριέχει θεωρητικό και πρακτικό μέρος που αφορά την ανάγκη ενίσχυσης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην πρώιμη παιδική ηλικία, αλλά και τη σχέση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γνωστικές και τις γλωσσικές δεξιότητες των μικρών παιδιών. Με δεδομένο ότι τα παιδιά που προσέρχονται στις προσχολικές βαθμίδες (παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία) παρουσιάζουν, σε μεγάλο βαθμό, χαμηλό επίπεδο στις κοινωνιογνωστικές, γλωσσικές και κινητικές δεξιότητές τους, το παρόν βιβλίο αποτελεί μια πρόταση τεκμηριωμένη βιβλιογραφικά και εμπειρικά.

Ελένη Βρετουδάκη
Άννα Αθανασοπούλου

ΜΕΡΟΣ Α

Η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών στην προσχολική ηλικία

1.1 Προσωπική ανάπτυξη – προσωπική ταυτότητα

Η ιδέα του εαυτού χτίζεται σταδιακά από πολύ μικρή ηλικία και σε άμεση σχέση με τον περίγυρο. Τα παιδιά είναι σημαντικό να κατανοήσουν ότι είναι μοναδικά αλλά και παρόμοια με τα άλλα παιδιά για να αναπτύξουν μια θετική προσωπική ταυτότητα. Σε αυτή τη λογική, βοηθά η επικοινωνία με τους συνομηλίκους και η δημιουργία ευκαιριών για παιχνίδι, καθώς μέσα από αυτές τις αλληλεπιδράσεις κατανοούν όψεις της κοινωνικής ζωής αλλά και του εαυτού τους ως διακριτής οντότητας (Aydeniz & Hodge, 2011). Οι εκπαιδευτικοί αποτελούν έναν από τους πιο σημαντικούς πυλώνες ενίσχυσης της προσωπικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ταυτότητας των μικρών παιδιών. Οι μελέτες δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί ως πρότυπα επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη των παιδιών της τάξης τους και συμβάλλουν δυναμικά στη διαμόρφωση της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητάς τους (Karasu Avcı, & İbret, 2016).

Στα παιδιά πρέπει να δοθεί χώρος και χρόνος για να ενδυναμωθεί η αίσθηση του εαυτού μέσα τους, όπως αναγκαία είναι και η εστιασμένη δραστηριοποίησή τους σε ποικίλες καταστάσεις για να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και ικανότητα στη λήψη αποφάσεων, στην επίλυση προβλημάτων και στον προσδιορισμό των προτιμήσεών τους. Η αυτοδιάθεση είναι ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, που επηρεάζει άμεσα την ποιότητα ζωής κάθε ανθρώπου (Erwin κ.ά., 2009). Η αυτοδιάθεση μπορεί να λάβει πολλές μορφές, αλλά, γενικά, περιλαμβάνει τη δυνατότητα έκφρασης προτιμήσεων και επιλογών, την αίσθηση της αυτονομίας και τη δυνατότητα άσκησης κάποιου είδους ελέγχου στο περιβάλλον. Σε αυτή την κατεύθυνση, η παροχή πολλαπλών ευκαιριών και ο σχεδιασμός περιβαλλόντων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών που τους παρέχουν τη δυνατότητα για επιλογές και λήψη αποφάσεων είναι ζωτικής σημασίας (Thompson & Goodman, 2009).

Πώς μπορεί, όμως, να γίνει καλύτερα κατανοητή και να υποστηριχθεί η αυτοδιάθεση στα μικρά παιδιά; Είναι σημαντικό να δούμε ότι απλώς το να μεγαλώνεις δεν παρέχει όλες τις απαραίτητες ευκαιρίες για να αποκτήσεις τις ικανότητες για επιλογές και αποφάσεις που προάγουν τη μετέπειτα αίσθηση αυτοδιάθεσης. Η προώθηση της αυτοδιάθεσης είναι μια σκόπιμη και συνεχής διαδικασία. Οι γονείς μικρών παιδιών μπορεί να μην κατανοούν πλήρως τι είναι η αυτοδιάθεση ή ποιες είναι οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για το μικρό παιδί τους (Palmer, 2010).

Αλλά πώς μπορεί να ενισχυθεί η προσωπική ταυτότητα, η αυτοαντίληψη και η αίσθηση αυτοδιάθεσης των μικρών παιδιών;

Ας δούμε ποιες προσωπικές δεξιότητες είναι σημαντικό να θεμελιώσει ένα παιδί προσχολικής ηλικίας ώστε να θεωρείται αυτόνομο και με αίσθηση αυτοδιάθεσης:

1. την ικανότητα να κάνει (απλές) επιλογές μεταξύ δύο γνωστών επιλογών,
2. τη δυνατότητα να παίρνει αποφάσεις, δηλαδή, να επιλέγει μεταξύ όλων των γνωστών επιλογών (για παράδειγμα, «μπορώ να κάνω αυτό... ή αυτό... ή αυτό») και να τις αξιολογεί με βάση τις συνέπειες καθεμίας (για παράδειγμα, «τι θα συμβεί αν επιλέξω...», ή «τι δυνατότητες έχω αν...», ή «πόσο θα με ευχαριστήσει αν επιλέξω...», ή «πόσο ασφαλής είναι η επιλογή...»). Σε αυτή τη διαδρομή, το παιδί χρειάζεται τη βοήθεια των ενηλίκων στον καθορισμό κριτηρίων, δηλαδή, να του υποδείξουν οι ενήλικες του περιβάλλοντός του πώς να σκέφτεται προσεγγίζοντας την τεχνική «σκέφτομαι φωναχτά»,
3. να επιλύει απλά προβλήματα που η λύση τους δεν είναι ήδη γνωστή (σκεπτόμενο με βάση τις εμπειρίες, τις δικές του ή των άλλων),
4. να καθορίζει τους νέους στόχους του κάθε φορά (αφότου πετυχαίνει κάτι),
5. να ρυθμίζεται συναισθηματικά ώστε να μπορεί να συνυπάρχει με τα άλλα παιδιά (αυτό επιτυγχάνεται πολλές φορές παρατηρώντας και συζητώντας ορισμένες δικές του ενέργειες),
6. να έχει σχετική γνώση του εαυτού (σε τι είναι ικανός/ή και σε τι χρειάζεται βοήθεια) και να ξέρει πώς να χρησιμοποιεί αυτά τα μοναδικά του/της χαρακτηριστικά για έχει θετικά αποτελέσματα σε ό,τι ασχολείται (Carter κ.ά., 2011).

Οι στόχοι που ευθυγραμμίζονται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων πρώιμης αυτοδιάθεσης στα μικρά παιδιά μπορεί να περιλαμβάνουν:

- Ενίσχυση των συμπεριφορών που βοηθούν το παιδί να επιτυγχάνει σε καθημερινές δραστηριότητες, όπως: επιλογή παιχνιδιών που το ευχαριστούν, επιλογή δραστηριοτήτων όπου μαθαίνει κάτι καινούριο, επιλογή παιχνιδιών όπου αλληλοεπιδρά με άλλα παιδιά και κατανόηση της ανάγκης ότι είναι σημαντικό να ξέρει τότε χρειάζεται βοήθεια και να τη ζητά.
- Ενίσχυση της ικανότητάς του να ακολουθεί οδηγίες και διαδικασίες που του επιτρέπουν να νιώθει ασφάλεια.
- Προώθηση της δέσμευσης του παιδιού να ενταχθεί σε δραστηριότητες της επιλογής του, σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, λαμβάνοντας κάποιες αποφάσεις και επιλύοντας θέματα που σχετίζονται με την ομαλή διεξαγωγή μιας παιγνιώδους ή οργανωμένης δραστηριότητας. Ενίσχυση, δηλαδή, της ικανότητάς του να απαντά στο βασικό ερώτημα: «Και τώρα, τι θέλω να κάνω;» ή «Τι θα μπορούσα να κάνω; Ήταν καλό αυτό που έκανα; Θα μπορούσα να κάνω κάτι καλύτερο; Κι αν ναι, τι;»

Οι παραπάνω καταστάσεις χρειάζονται ενήλικες δίπλα στα παιδιά οι οποίοι να μην είναι παρεμβατικοί, να αφήνουν το παιδί να πειραματιστεί, να ακολουθούν τη σκέψη του, να το εμπιστεύονται, να χαίρονται να δημιουργούν καταστάσεις μέσα στις οποίες όλοι λειτουργούν ισότιμα (συζητήσεις, ομαδικό παιχνίδι), να μην τους ενοχλούν οι ανατροπές, να γνωρίζουν ότι για να αναπτυχθεί ολόπλευρα ένα παιδί χρειάζεται ενθάρρυνση και υποστήριξη (McLaughlin, Aspden, & Clarke, 2017).

1.2 Κοινωνική ανάπτυξη

Η προσωπική και η κοινωνική ανάπτυξη αναπτύσσονται παράλληλα, συνδέονται άμεσα και αναφέρονται σε μια σειρά ενδοπροσωπικών και διαπροσωπικών διεργασιών. Πέρα από την προσωπική ενδυνάμωση, δεν υπάρχει μια καθορισμένη εικόνα του κοινωνικο-συναισθηματικού ικανού παιδιού. Αντίθετα, υπάρχει ένα ευρύ σύνολο δεξιοτήτων που τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά και κατάλληλα, ανάλογα με την προσωπική ταυτότητά τους, τον πολιτισμό, το πλαίσιο και τις περιστάσεις (Rosenthal & Gatt, 2010). Αυτές οι κοινωνικο-συ-

ναισθηματικές δεξιότητες περιλαμβάνουν αλλά δεν περιορίζονται στη δημιουργία στενών, ασφαλών σχέσεων, στη θετική αλληλεπίδραση με άλλους, στην ικανότητά τους να επιμένουν αν θεωρούν ότι έχουν δίκιο και να επιχειρηματολογούν με τον τρόπο τους στην ομάδα, στην κοινωνικο-συναισθηματική ευελιξία τους να λύνουν προβλήματα και να επιλύουν συγκρούσεις που αναδύονται από την επαφή τους με τους συνομηλίκους τους, στην ικανότητά τους να κατανοούν, να αναγνωρίζουν, να εκφράζουν και να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους, καθώς και στην αναπτυσσόμενη ικανότητα τους να επιδεικνύουν υπομονή και ψυχική δύναμη σε δύσκολες/αντίξοες καταστάσεις (Goodman κ.ά., 2015).

Στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών για την Προσχολική Εκπαίδευση (2022) αφιερώνεται ένα αξιοπρόσεκτο μέρος στην προσωπική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Στη βάση αυτή, η Θεματική Ενότητα της *Προσωπικής και Κοινωνικο-συναισθηματικής Ανάπτυξης* διαρθρώνεται σε τρεις συνδεδεμένες υποενότητες: α) *Αίσθηση του Εαυτού*, η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση θετικής αυτοεικόνας, στην αυτονομία και στην αλληλεξάρτηση, καθώς και στην ανάπτυξη θετικής στάσης και δεκτικότητας απέναντι στη μάθηση· β) *Συναισθηματική Επίγνωση*, η οποία στοχεύει στην αντίληψη των συναισθημάτων, στην έκφραση των συναισθημάτων, στην ανάπτυξη ενσυναίσθησης και στη διαχείριση των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς· γ) *Διαπροσωπικές Σχέσεις*, η οποία στοχεύει στη θετική αλληλεπίδραση και επικοινωνία, καθώς και στην ανάπτυξη και διατήρηση σχέσεων.

Ας δούμε, όμως, ποιο είναι το επίπεδο των νηπίων που προσέρχεται στις προσχολικές τάξεις, αναφορικά με τις κοινωνικές δεξιότητές τους. Τα αποτελέσματα διεθνώς δείχνουν ότι ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών δεν είναι κοινωνικά ή συναισθηματικά προετοιμασμένο όταν έρχεται στις προσχολικές τάξεις. Οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν ότι περίπου το τριάντα τοις εκατό των παιδιών που εισέρχονται σε προσχολικά τμήματα αντιμετωπίζουν θέματα κοινωνικής φύσης. Αντιμετωπίζουν δυσκολίες να μάθουν επειδή δεν μπορούν να εστιάσουν την προσοχή τους, να θυμηθούν σχετικές πληροφορίες ή να λειτουργήσουν κοινωνικά σε ένα σχολικό περιβάλλον. Το αποτέλεσμα είναι ένας αυξανόμενος αριθμός παιδιών που οι εκπαιδευτικοί δυσκολεύονται να χειριστούν μέσα στην τάξη. Αυτά τα παιδιά συνήθως δυσκολεύονται να συνεννοηθούν μεταξύ τους, να ακολουθήσουν οδηγίες ή να περιμένουν λίγο για να ικανοποιηθεί ένα αίτημά τους. Εμφανίζουν επιθετικότητα στην τάξη αλλά και στο παιχνίδι. Οι μειωμένες αυτές κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών μεταφράζονται σε πολύ χρόνο εργασίας εκ μέρους των εκπαιδευτικών, που προσπαθούν να χαλιναγωγήσουν μη διαχειρίσιμα παιδιά, με αποτέλεσμα να αφιερώνουν πολύ λίγο χρόνο στο διδακτικό και παιδαγωγικό έργο τους. Οι εκπαιδευτικοί παιδιών πρώιμης παιδικής ηλικίας αναφέρουν ότι ανησυχούν για τη ραγδαία αύξηση θεμάτων διαχείρισης της τάξης και για τη μειωμένη ικανότητά τους (λόγω έλλειψης ενημέρωσης και ειδικού προσωπικού) να χειριστούν τέτοιες περιπτώσεις παιδιών, καθώς πολλές από αυτές απαιτούν εξειδικευμένη παρέμβαση και εποπτεία. Εάν αυτά τα προβλήματα δεν αντιμετωπιστούν, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η αυξανόμενη επιθετικότητα, τα επίμονα προβλήματα συμπεριφοράς και, για μερικούς, η εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια των σχολικών ετών αλλά και την εφηβεία, που φτάνει έως και την ενηλικίωση (Boyd, Barnett, Bodrova, Leong, & Gombay, 2005).

Καθεμία από τις δεξιότητες που αναφέρονται παραπάνω (στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών της χώρας μας) αναπτύσσονται σταδιακά αλλά όχι μεμονωμένα, σε συνάρτηση με τις άλλες. Τα πολύ μικρά παιδιά, για παράδειγμα, είναι σημαντικό να μάθουν να κατανοούν και να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους και στη συνέχεια να μάθουν να τα συνδέουν με λεκτικούς τρόπους επικοινωνίας. Επιπλέον, είναι σημαντικό να κατανοούν ότι και οι άλλοι έχουν συναισθήματα, τα οποία είναι σημαντικό να συμμερίζονται. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, μαθαίνουν σταδιακά να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, να αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά τα συναισθήματα άγχους, λύπης ή απογοήτευσης που νιώθουν και να καθυστερούν την ικανοποίηση κάποιων επιμέρους επιθυμιών τους προκειμένου να επιτύχουν έναν στόχο. Μια από τις πιο σημαντικές δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι η αυτορρύθμιση — η ικανότητα ενός ατόμου να διαχειρίζεται τη συμπεριφορά τη δική του και των άλλων με τους οποίους αλληλοεπιδρά, να αντέχει στις παρορμητικές καταστάσεις των άλλων επιδεικνύοντας ψυχραιμία, να διατηρεί την εστίαση της προσοχής του και να αναλαμβάνει ευθύνες ακόμα κι αν υπάρχουν άλλες, πιο δελεαστικές εναλλακτικές λύσεις. Αυτές οι δεξιότητες ενισχύουν την ισορροπημένη συμπεριφορά των παιδιών και η εκπαίδευσή τους μπορεί να ξεκινήσει από το οικογενειακό περιβάλλον και να επεκταθεί μέχρι την ενήλικη ζωή τους (Rosenthal & Gatt, 2010).

Η αυτορρύθμιση είναι η ικανότητα να ελέγχει κάποιος τις παρορμήσεις του τόσο για να σταματήσει να κάνει κάτι που είναι περιττό (ακόμα κι αν θέλει να συνεχίσει να το κάνει) όσο και για να αρχίσει να κάνει κάτι που είναι αναγκαίο

να γίνει (ακόμα κι αν δεν θέλει να το κάνει). Αυτή η ικανότητα να αναστέλλεται μια συμπεριφορά και να εκτελείται μια άλλη «κατά παραγγελία» είναι μια δεξιότητα εγκεφαλική, η οποία αξιοποιείται συχνά στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Το παιδί που δεν έχει αυτορρύθμιση στα πέντε έτη του είναι το παιδί που δυσκολεύεται να ακολουθήσει τις οδηγίες του/της εκπαιδευτικού του στην ηλικία των έξι ετών ή που δεν μπορεί να σχεδιάσει πώς να λύσει ένα πρόβλημα στην ηλικία των επτά ετών (National Scientific Council on the Developing Child, 2005).

Τα περισσότερα παιδιά περνούν πολλές ώρες κάθε εβδομάδα κάτω από τη φροντίδα κάποιου άλλου εκτός των γονιών. Αυτοί οι φροντιστές διαδραματίζουν τον ίδιο ρόλο με τους γονείς στην προώθηση της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξής τους όταν τα παιδιά είναι μικρά. Όπως οι γονείς οι οποίοι είναι ζεστοί και ανταποκρίνονται στις ανάγκες του παιδιού τους είναι πιο πιθανό να προάγουν ισχυρές κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες σε αυτό, έτσι και οι εκπαιδευτικοί παιδιών της πρώιμης παιδικής ηλικίας μπορούν να δημιουργήσουν ένα θετικό σχολικό περιβάλλον αφιερώνοντας χρόνο για να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τη φύση κάθε παιδιού, ώστε να είναι ικανοί στη συνέχεια να αλληλεπιδράσουν αποτελεσματικά μαζί του (Ravner & Knitzer, 2002).

1.3 Τρόποι ενίσχυσης της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των μικρών παιδιών

Παρακάτω παραθέτουμε τρόπους ενίσχυσης των κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι συγκεκριμένοι τρόποι ενίσχυσης των κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων απορρέουν από τη διεθνή βιβλιογραφία και μπορούν να θεωρηθούν κοινός τόπος των προγραμμάτων σπουδών που αναφέρονται σε προσχολικές βαθμίδες (παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία).

Ενίσχυση του συναισθηματικού γραμματισμού των παιδιών

Ο συναισθηματικός γραμματισμός είναι η ικανότητα αναγνώρισης, κατανόησης και έκφρασης συναισθημάτων με υγιή τρόπο (Sharp, 2001). Όταν οι εκπαιδευτικοί προωθούν ένα θετικό και υποστηρικτικό συναισθηματικά περιβάλλον, τα παιδιά είναι σε θέση να εκφραστούν, να μιλήσουν και να μοιραστούν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. Οι προτεινόμενες πρακτικές υπογραμμίζουν:

1. τη σημασία της αναγνώρισης, της ονομασίας και της αποδοχής των συναισθημάτων των παιδιών,
2. τα αποδεκτά μοντέλα των συναισθηματικών αντιδράσεων των εκπαιδευτικών και
3. την ενεργητική προσέγγιση από τους/τις εκπαιδευτικούς σχετικά με τους τρόπους που τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Η ενεργητική προσέγγιση αναφέρεται σε μια σειρά από στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για να καταστήσουν ξεκάθαρες στα παιδιά τις συναισθηματικές δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξουν στο πλαίσιο των καθημερινών δραστηριοτήτων και της ρουτίνας του σχολείου.

Οι στρατηγικές των μικρών παιδιών μπορεί να περιλαμβάνουν:

- συζήτηση σχετική με τα συναισθήματα που μπορεί να νιώθουν τα παιδιά,
- παροχή πληροφοριών για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να αισθάνονται και να φαίνονται τα σώματα και τα πρόσωπα των ανθρώπων όταν βιώνουν διαφορετικά συναισθήματα (εξωτερικές ενδείξεις-έκφραση-στάση σώματος),
- δημιουργία πόρων (βιβλία, γραφικά, κάρτες με εικόνες) που δείχνουν ή μιλούν για συναισθήματα,
- παροχή άμεσων παραδειγμάτων, συνοδευόμενων από σχετικά σχόλια όταν τα παιδιά δείχνουν τα συναισθήματά τους σε διαφορετικές καταστάσεις, για παράδειγμα: «Φαίνόταν ότι λυπήθηκες όταν έφυγε η μαμά σου, αλλά όλοι αισθανόμαστε λυπημένοι όταν φεύγει κάποιος που αγαπάμε».

Είναι σημαντικό τα παιδιά να μάθουν και το αναγκαίο νέο λεξιλόγιο προκειμένου να είναι σε θέση να εκφράσουν και να περιγράψουν το συναίσθημα που νιώθουν σε ποικίλες καταστάσεις. Η καταγραφή μιας λίστας λέξεων-κλειδί και η δημιουργία καρτών σχετικών με τα συναισθήματα αλλά και καρτών οι οποίες να απεικονί-

ζουν καταστάσεις συγκρούσεων ή χρήση βίας (λεκτικής και σωματικής) από την καθημερινή ζωή ή/και προβολή σχετικών ταινιών μικρού μήκους ή/και βίντεο (για παράδειγμα, *Τα μυαλά που κουβαλάς*) που σκοπό έχουν την αναγνώριση και αποδοχή των ποικίλων συναισθημάτων που νιώθουν τα παιδιά αλλά και την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των παιδιών σε θέματα έλλειψης σεβασμού και αποδοχής των συναισθημάτων των άλλων φαίνεται να βοηθούν στην υποστήριξη του συναισθηματικού γραμματισμού τους (Gloeckler κ.ά., 2014).

Παιδαγωγικές προτάσεις για την προσχολική τάξη:

- Οι εκπαιδευτικοί μιλούν για τα δικά τους συναισθήματα και μοντελοποιούν (φωναχτή σκέψη) τι κάνουν όταν νιώθουν διάφορα συναισθήματα.
- Οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν και αποδέχονται τα συναισθήματα των παιδιών.
- Οι εκπαιδευτικοί προσεγγίζουν με τα παιδιά τους τρόπους αναγνώρισης των συναισθημάτων στον εαυτό τους και στους άλλους.
- Οι εκπαιδευτικοί εκπαιδεύουν τα παιδιά στους αποδεκτούς τρόπους έκφρασης των συναισθημάτων τους.
- Οι εκπαιδευτικοί κάνουν ερωτήσεις και συζητούν μαζί με τα παιδιά σχετικά με το πώς νιώθουν.
- Οι εκπαιδευτικοί επανέρχονται και συζητούν εξατομικευμένα διάφορες συναισθηματικές εκφάνσεις των παιδιών για να τα βοηθήσουν να κατανοήσουν ότι ο τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων τους δεν είναι ο κατάλληλος και βρίσκουν μαζί αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς για το μέλλον.

Επίλυση καθημερινών κοινωνικών προβλημάτων σε μια προσχολική τάξη

Για να μπορέσουν να λύσουν καθημερινά κοινωνικά προβλήματα (για παράδειγμα, ένα ψαλίδι και δύο παιδιά που θέλουν να το χρησιμοποιήσουν), τα παιδιά είναι σημαντικό να έχουν δεξιότητες κατανόησης, έκφρασης και ρύθμισης των συναισθημάτων τους. Είναι σημαντικό για τα παιδιά να μάθουν να εντοπίζουν το εκάστοτε πρόβλημα, να επικοινωνούν, να προτείνουν πιθανές λύσεις και να κάνουν αποτελεσματικές επιλογές κατά τις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις τους (Gloeckler, Cassell, & Malkus, 2014). Η επίλυση κοινωνικών προβλημάτων είναι ένα δύσκολο έργο, επειδή τα κοινωνικά προβλήματα τείνουν να εμφανίζονται κατά τη διάρκεια δι-αφωνιών ή συγκρούσεων μεταξύ συνομηλίκων, όταν τα συναισθήματα είναι έντονα. Το πώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν καλύτερα τις κοινωνικές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων των παιδιών είναι ένα περίπλοκο ζήτημα, διότι συνήθως οι συγκρούσεις συνομηλίκων είναι συναισθηματικά φορτισμένες εκδηλώσεις και υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ συγκρουσιακών καταστάσεων, όπως και μεταξύ των εμπλεκόμενων παιδιών (χαρακτήρες, ιδιοσυγκρασία, συνθήκη, εμπλεκόμενα μέρη, προγενέστερα βιώματα του κάθε παιδιού κ.λπ.). Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει μία συνταγή σε κάθε συνθήκη καθώς ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να λάβει διάφορες παραμέτρους υπόψη τους/της (Clarke, McLaughlin, & Aspden, 2017). Για παράδειγμα, μερικές φορές τα παιδιά μπορεί να είναι σε θέση να λύσουν τις συγκρούσεις χωρίς τη διαμεσολάβηση του/της εκπαιδευτικού και ο ρόλος του/της εν προκειμένω να είναι αυτός του/της παρατηρητή/τριας. Μερικές φορές, μπορεί να προκύψει επιθετικότητα εκ μέρους των παιδιών και ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού είναι να βεβαιώνεται για τη σωματική και συναισθηματική ασφάλεια όλων των εμπλεκόμενων μερών. Στις προτεινόμενες πρακτικές, οι δεξιότητες επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων, οι οποίες ακολουθούν την αναγνώριση και την αποδοχή των συναισθημάτων που νιώθουν τα παιδιά αλλά και τα υπόλοιπα εμπλεκόμενα μέλη, διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο. Ωστόσο, όταν συμβαίνει μια σύγκρουση εντός της τάξης, όλα τα παιδιά που εμπλέκονται είναι καλό να έχουν την ευκαιρία να εκφραστούν χωρίς να κριθούν, καθώς και να βρουν, συνεργαζόμενα, μια λύση ώστε να μην επανεμφανιστεί η ίδια αρνητική συνθήκη. Για παράδειγμα, εκπαιδεύοντας τα παιδιά σε μια σειρά διαδικασιών επίλυσης προβλήματος, όπως:

1. «Εντοπίζω το πρόβλημα» (για παράδειγμα, τέσσερα παιδιά και μόνο τρεις καρέκλες στο τραπέζι),
2. «Σκέφτομαι κάποιες λύσεις» (για παράδειγμα, ένας από εμάς θα στέκεται για λίγο, δύο παιδιά μπορούμε να μοιραστούμε μια καρέκλα, να βρούμε μια άλλη καρέκλα),
3. «Σκέφτομαι ποια λύση μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα» (για παράδειγμα, αν πάρουμε άλλη καρέκλα, τότε όλοι θα είμαστε άνετα) και

4. «Δοκιμάζω τη λύση»,

μπορεί να είναι μια πολύ χρήσιμη διαδικασία εκπαίδευσης των παιδιών ώστε αυτά να καταστούν ικανά να επεξεργάζονται λύσεις, αποτρέποντας τη μετατροπή των καθημερινών προβλημάτων σε συγκρουσιακές καταστάσεις με αρνητική, συνήθως, συναισθηματική έκβαση (Fox κ.ά., 2003).

Παρόμοια με τον συναισθηματικό γραμματισμό, η εκπαίδευση των παιδιών στην επίλυση προβλημάτων μπορεί να περιλαμβάνει ερωτήσεις, συζήτηση, προβληματισμό αλλά και ανατροφοδότηση όταν τα παιδιά επιλύουν ένα θέμα, όπως και αξιοποίηση και επεξεργασία μιας σειράς οπτικών ερεθισμάτων (εικόνες, βιβλία, κάρτες, βίντεο...) τα οποία υποστηρίζουν τις διαδικασίες επίλυσης καθημερινών προβλημάτων μέσα στην τάξη.

Παιδαγωγικές προτάσεις για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων:

- Οι εκπαιδευτικοί διασφαλίζουν ότι όλα τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να εκφραστούν όταν έχει συμβεί μια κοινωνική σύγκρουση.
- Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν τα παιδιά στην επίλυση κοινωνικών συγκρούσεων παρέχοντάς τους τον λόγο, την καθοδήγηση και την ενθάρρυνση όπου και όταν τη χρειάζονται.
- Οι εκπαιδευτικοί εκπαιδεύουν τα παιδιά σε ένα σύνολο «βημάτων επίλυσης προβλημάτων» για αξιοποίηση από πλευράς των παιδιών όταν παρουσιάζεται ένα κοινωνικό πρόβλημα.
- Οι εκπαιδευτικοί παρατηρούν και συζητούν με τα παιδιά όταν καταφέρνουν να έχουν «επιτυχείς λύσεις προβλημάτων» κατά τη διάρκεια μιας κοινωνικής σύγκρουσης.

Κοινωνικές δεξιότητες και φιλίες των μικρών παιδιών

Οι κοινωνικές δεξιότητες αρχίζουν να αναδύονται από την πρώτη στιγμή της ζωής ενός βρέφους (όταν κοιτάζει αυτόν/ήν που το κρατά αγκαλιά) και κορυφώνονται με την αυξανόμενη ικανότητα των παιδιών να μοιράζονται στιγμές με τους σημαντικούς άλλους της ζωής τους, ξεκινώντας από το παιχνίδι. Τα παιδιά περνούν από το παιχνίδι με τους άλλους (που μπορεί να είναι παράλληλο) στο συνεργατικό παιχνίδι και την επιλογή φίλων από τους συνομηλίκους. Μπορεί να υποτεθεί ότι οι φιλίες έχουν μια άυλη ποιότητα. Ωστόσο, υπάρχει μια σειρά από όλο και πιο εξελιγμένες κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούνται προκειμένου να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν οι σχέσεις με τους συνομηλίκους. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να διαδραματίσουν σκόπιμα κάποιο ρόλο, διευκολύνοντας τη δημιουργία φιλικού κλίματος μεταξύ των παιδιών, βοηθώντας τα παιδιά να κατανοήσουν την αξία της καλής φιλίας με τους συνομηλίκους, καθώς και εντοπίζοντας, προβάλλοντας παραδείγματα και αναδεικνύοντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για την πραγματοποίηση θετικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων με τους συνομηλίκους (Aspden & McLaughlin, 2016). Τα παιδιά χρειάζονται πολλαπλές ευκαιρίες για να εξασκηθούν στη δημιουργία και τη διατήρηση μιας φιλίας και να αναπτύξουν την ικανότητα διαχείρισης της απογοήτευσής τους σε κάποιες περιπτώσεις. Οι τεχνικές υποστήριξης της διάθεσης των παιδιών για δημιουργία φιλικών σχέσεων μεταξύ τους περιλαμβάνουν τη χρήση κούκλας, μαριονέτας, βιβλίων και ιστοριών σχετικών με τη φιλία, τη δημιουργία δραστηριοτήτων στις οποίες τα παιδιά συνεργάζονται, την υποστήριξη παιδιών που δεν κάνουν εύκολα φιλίες (πιο κλειστά/εσωστρεφή παιδιά) και την παροχή (εσωτερικών) κινήτρων όπως η επιβράβευση και η ανατροφοδότηση όταν τα παιδιά επιδεικνύουν θετικές κοινωνικές δεξιότητες (Duley, 2017).

Παιδαγωγικές προτάσεις για την ανάπτυξη σχέσεων φιλίας στα μικρά παιδιά:

- Οι εκπαιδευτικοί διευκολύνουν τις φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους και τις συνδέσεις μεταξύ των παιδιών.
- Οι εκπαιδευτικοί αξιοποιούν τη γλώσσα και τα πολιτισμικά στοιχεία (πολιτισμικό παιχνίδι, εικονογραφημένα βιβλία σε διάφορες γλώσσες, συνήθειες-έθιμα κ.λπ.) των παιδιών από άλλες χώρες που φοιτούν στην τάξη τους ώστε να αμβλύνουν τις όποιες φαινομενικές ανισότητες υπάρχουν μεταξύ των παιδιών και να καλλιεργήσουν συναισθήματα φιλίας και αποδοχής μεταξύ τους.
- Οι εκπαιδευτικοί συζητούν με τα παιδιά τρόπους μέσω των οποίων μπορούν να γνωρίσουν καινούριους φίλους και να διατηρήσουν τις φιλίες που έχουν (για παράδειγμα, ζητούν από έναν συνομήλικο να παίξει, μοιράζονται παιχνίδια, βρίσκουν ιδέες για παιχνίδι).

- Οι εκπαιδευτικοί εξοικειώνουν τα παιδιά με συλλογικές δεξιότητες, που βοηθούν τις ομαδικές δραστηριότητες (για παράδειγμα, περιμένω τη σειρά μου, βοηθώ την ομάδα, ποιο ρόλο θέλω και μπορώ να έχω σε μια ομάδα).
- Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν τα παιδιά να διαχειριστούν την απογοήτευσή τους από ποικίλες καταστάσεις.
- Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν τα παιδιά όταν αυτά δεν επιζητούν συντροφιά στη δραστηριότητά τους (για παράδειγμα, ενημερώστε ήρεμα τον/τη συμμαθητή/τρια σας ότι δεν θέλετε να παίξετε αυτή τη στιγμή ή να μοιραστείτε το υλικό σας).

Ανάπτυξη της αυτορρύθμισης στην προσχολική ηλικία

Τα μικρά παιδιά μπορεί να νιώθουν «συντετριμμένα ψυχικά» σε μια συγκεκριμένη συνθήκη διότι συνήθως βιώνουν έντονα τα συναισθήματά τους. Τα μικρά παιδιά δεν έχουν άμεσα τα «εργαλεία» και τις στρατηγικές για να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους, καθώς δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς σε κοινωνικό και προσωπικό επίπεδο (Epstein, 2014). Η εκμάθηση του ελέγχου και της ρύθμισης των συναισθηματικών αποκρίσεων είναι πολύ σημαντική κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας και πέρα από αυτή. Η συναισθηματική ρύθμιση χρειάζεται χρόνο για να λειτουργήσει. Οι Geldhof, Little και Colombo (2010) περιέγραψαν πώς το τμήμα του εγκεφάλου που συνδέεται με τα συναισθήματα (το μεταιχμιακό σύστημα) και τη λογική σκέψη (ο προμετωπιαίος φλοιός) ανταγωνίζονται για την επιβολή ελέγχου όταν ενεργοποιούνται σε μια δεδομένη συνθήκη. Αυτός ο ανταγωνισμός καθιστά δύσκολη τη διαδικασία να σκεφτόμαστε καθαρά όταν τα συναισθήματα είναι έντονα, ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά, των οποίων ο εγκεφάλος εξακολουθεί να αναπτύσσεται (Thompson & Goodman, 2009). Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι οι δεξιότητες συναισθηματικής ρύθμισης των μικρών παιδιών δεν μπορούν να προωθηθούν. Σημαίνει ότι τα μικρά παιδιά χρειάζονται υποστήριξη με τη μορφή ρεαλιστικών προσδοκιών, ασφαλών σχέσεων, θετικών συναισθηματικών περιβαλλόντων, σωστών προτύπων και προβλέψιμων ρουτινών (Ulloa, 2011). Οι πρακτικές ηρεμίας εστιάζουν ειδικά σε αυτή τη βασική πτυχή της συναισθηματικής ρύθμισης — δηλαδή, στο να γνωρίζουμε πώς να ηρεμούμε όταν είμαστε θυμωμένοι, αναστατωμένοι ή υπερβολικά ενθουσιασμένοι. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να ηρεμήσουν: α) δημιουργώντας έναν ήσυχο φυσικό χώρο στον οποίο τα παιδιά μπορούν να πάνε όταν το χρειάζονται, β) δημιουργώντας στα παιδιά αισθήματα ασφάλειας και προστασίας, γ) διαθέτοντας επαγγελματική κρίση για να καθορίσουν την καλύτερη στιγμή για να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση ή να εκπαιδεύσουν σταδιακά τα παιδιά σε στρατηγικές απηρέμησης (για παράδειγμα, πάρτε βαθιές ανάσες, κρατήστε το αγαπημένο σας παιχνίδι, αποσυρθείτε για λίγο στη γωνιά ηρεμίας, κινηθείτε κ.λπ.). Η εκπαίδευση των παιδιών σε στρατηγικές απηρέμησης μπορεί να λάβει χώρα πριν (κατά τη διάρκεια που φαίνεται να κλιμακώνεται η ένταση μιας κατάστασης που δημιουργείται μεταξύ των παιδιών) ή ύστερα από ένα ενοχλητικό για τα παιδιά γεγονός (Clarke κ.ά., 2018).

Προτάσεις:

- Οι εκπαιδευτικοί παρέχουν έναν ήσυχο φυσικό χώρο, όπου τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν να πάνε όταν είναι αναστατωμένα για να ηρεμήσουν και να ρυθμίσουν συναισθηματικά.
- Οι εκπαιδευτικοί επικεντρώνονται στη συναισθηματική στήριξη των παιδιών ώστε αυτά να αισθάνονται ασφαλή όταν είναι πολύ αναστατωμένα, αναγνωρίζοντας ότι η καλύτερη στιγμή αντιμετώπισης μιας κατάστασης είναι όταν είμαστε ήρεμοι και δεκτικοί.
- Οι εκπαιδευτικοί μαθαίνουν στα παιδιά δεξιότητες και στρατηγικές για να ηρεμούν όταν είναι αναστατωμένα. Οι εκπαιδευτικοί παρακολουθούν τα παιδιά που έχουν στενοχωρηθεί ή θυμώσει ύστερα από την ενεργή ακρόαση του θέματος/προβλήματός τους.

Πρόκληση και αντιμετώπιση προκλητικής συμπεριφοράς

Η προκλητική συμπεριφορά είναι ένας ευρύς όρος, που αναφέρεται σε συμπεριφορά που παρεμβαίνει επίμονα στη μάθηση και την υγιή κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη (Dunlap, Lee, Joseph, & Strain, 2015). Η προκλητική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί με επιθετικότητα (με ή χωρίς καταστροφικές ενέργειες) ή με παθητική συ-

μπεριφορά, όπως η απόσυρση ή η μη συμμόρφωση (Dunlap κ.ά., 2015). Ερευνητές αναφέρουν ότι η προκλητική συμπεριφορά είναι ένα εμπόδιο στην υγιή κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη και ένας προγνωστικός παράγοντας της κακής προσαρμογής στη σχολική και μετέπειτα ενήλικη ζωή (Young & Keenan, 2022). Σε καθημερινή βάση, τα παιδιά που παρουσιάζουν προκλητική συμπεριφορά σπάνια επαινούνται για την επίδειξη κατάλληλης συμπεριφοράς, πολλές φορές χάνουν ευκαιρίες μάθησης και βιώνουν απαξιωτικές και τιμωρητικές αντιδράσεις από τους/τις εκπαιδευτικούς. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν συχνά ότι η προκλητική συμπεριφορά είναι μια από τις μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη διαδικασία υποστήριξης της μάθησης των παιδιών (Dunlap κ.ά., 2006). Τα προσχολικά κέντρα είναι χώροι συλλογικής μάθησης, δημιουργίας και ψυχαγωγίας και ο συμβιωτικός χαρακτήρας τους καθιστά αναγκαία την παρουσία κανόνων και ορίων για την ευημερία όλων των παιδιών. Γι' αυτό τα όρια και οι κανόνες συν-δημιουργούνται με τα παιδιά, ώστε αυτά να είναι σε θέση να κατανοούν την αξία και τη σημασία τους στη σχολική ζωή. Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη θετική καθοδήγηση των παιδιών και την ενίσχυση της κατανόησής τους, αλλά και της τήρησης των αναμενόμενων συμπεριφορών από μέρους τους (Dadds & Tully, 2019). Όταν εμφανίζεται μια προκλητική συμπεριφορά, οι εκπαιδευτικοί είναι αναγκαίο να ανταποκρίνονται με στόχο τη θετική καθοδήγηση και όχι την τιμωρία, εστιάζοντας στο να βοηθήσουν το παιδί να αναπτύξει σταδιακά την ικανότητα που χρειάζεται για να ανταποκριθεί διαφορετικά σε μελλοντικές περιπτώσεις (Dunlap κ.ά., 2015). Σε αυτή την κατεύθυνση, οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να δημιουργούν γέφυρες επικοινωνίας με τα παιδιά, να δείχνουν εμπιστοσύνη σε αυτά και να τα υποστηρίζουν σε κάθε προσπάθειά τους με θετικό τρόπο.

Παιδαγωγικές προτάσεις για προκλητική συμπεριφορά στην τάξη

Οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να:

- συζητούν με τα παιδιά που παρουσιάζουν συχνά προκλητική συμπεριφορά για να οικοδομήσουν μια αίσθηση εμπιστοσύνης και να γνωρίσουν καλύτερα τα θετικά χαρακτηριστικά τους,
- προσπαθούν να διερευνήσουν τους παράγοντες που μπορεί να συμβάλλουν στην εμφάνιση μιας προκλητικής συμπεριφοράς ενός παιδιού για να κατανοήσουν γιατί το παιδί μπορεί να εμπλέκεται σε αυτή τη συμπεριφορά,
- δίνουν περισσότερη προσοχή σε θετικές συμπεριφορές παρά σε μη αποδεκτές συμπεριφορές,
- χρησιμοποιούν δομημένες επιλογές για να αποτρέψουν ή να ανακατευθύνουν ένα παιδί από την εμπλοκή του σε μια προκλητική συμπεριφορά,
- αναφέρουν ρητά σε ένα παιδί, εκ των προτέρων, ότι η συμπεριφορά του θα έχει συνέπεια εάν είναι συνεχής (προειδοποίηση). Η προειδοποίηση μπορεί να περιλαμβάνει εναλλακτικές προτάσεις ενασχόλησης του παιδιού (τι άλλο μπορεί να κάνει),
- εφαρμόζουν τις συνέπειες μιας μη αποδεκτής συμπεριφοράς με σεβασμό, χρησιμοποιώντας έναν ήρεμο και υποστηρικτικό τόνο, ενώ αλληλεπιδρούν με το παιδί,
- αντιμετωπίζουν τη συμπεριφορά εστιάζοντας στη δράση που προκαλεί ανησυχία, χωρίς να χαρακτηρίζουν το παιδί (καλό ή κακό),
- παροτρύνουν τα παιδιά να έρθουν σε επαφή και να συζητήσουν ύστερα από μια προκλητική συμπεριφορά,
- αναγνωρίζουν και επικροτούν τις θετικές συμπεριφορές των παιδιών,
- συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και με τα παιδιά για να αναπτύξουν μια σειρά —κατάλληλων για την ηλικία των παιδιών— συνεπειών απέναντι σε προκλητικές συμπεριφορές,
- διασφαλίζουν ότι οι συνέπειες μιας προκλητικής συμπεριφοράς είναι σύντομες και δεν στιγματίζουν το παιδί, καθώς και ότι τα μέλη της ομάδας ανταποκρίνονται με σταθερότητα στη συμπεριφορά ενός παιδιού (τι πρέπει να κάνουν όταν εμφανιστεί μια έντονη συμπεριφορά εκ μέρους ενός παιδιού),
- προστατεύουν τα παιδιά για να μην αντιμετωπίσουν μια αρνητική φήμη εντός της σχολικής κοινότητας (McLaughlin, Aspden, & Clarke, 2017).

Η καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική βαθμίδα

Τα πρώτα χρόνια στη ζωή ενός παιδιού είναι κρίσιμα για την ανάπτυξή του, διότι καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό το μέλλον του (Derman, Zeteroglu, & Birgul, 2020). Σύμφωνα με μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τους Derman, Zeteroglu και Birgul (2020) σχετικά με τις επιδράσεις διαφόρων μαθηματικών δραστηριοτήτων που βασίζονταν στο παιχνίδι, ο ταχύτερος και πιο ζωτικός χρόνος ανάπτυξης φαίνεται να είναι μεταξύ των ηλικιών μηδέν και έξι ετών.

Οι ερευνητές Lui και Hamilton (2018), οι οποίοι μελέτησαν τις επιδράσεις των αδρών και λεπτών κινητικών δεξιοτήτων σε παιδιά από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, περιγράφουν την προσέγγιση των λεπτών και αδρών κινητικών δεξιοτήτων στις τάξεις των προσχολικών βαθμίδων ως έναν κρίσιμο αλλά παραμελημένο τομέα. Το πρόβλημα είναι ότι τα μικρά παιδιά δεν έχουν τις απαραίτητες λεπτές κινητικές δεξιότητες για να ολοκληρώσουν καθημερινές εργασίες, να προχωρήσουν ακαδημαϊκά και να επιτύχουν στόχους που ανταποκρίνονται στο αναπτυξιακό επίπεδό τους, καθώς έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την έλλειψη εστίασης σε αυτόν τον τομέα. Χωρίς, όμως, συστηματική έρευνα και πληροφόρηση γύρω από τις ελλείψεις που παρουσιάζουν τα παιδιά στις μικρές ηλικίες σε ό,τι αφορά τις αδρές και λεπτές κινητικές δεξιότητές τους, πώς είναι εφικτό να οργανωθούν κατάλληλα προγράμματα ενίσχυσής τους;

2.1 Σχέση λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γνωστικές δεξιότητες

Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες σχετίζονται με μια σειρά γνωστικών και γλωσσικών δεξιοτήτων. Ο όρος «γνωστική ανάπτυξη» συνήθως σχετίζεται με δεξιότητες της αντίληψης, της κρίσης, της λογικής, της προσοχής, της μνήμης, της σκέψης οι οποίες ενεργοποιούμενες οδηγούν στην κατανόηση απλών και σύνθετων εννοιών και την επίλυση προβλημάτων (Shaffer & Kipp, 2013). Οι γνωστικές δεξιότητες συσχετίζονται πιο έντονα με τις λεπτές κινητικές δεξιότητες συγκριτικά με τις αδρές κινητικές δεξιότητες. Συγκεκριμένα, έχουν βρεθεί συσχετίσεις μεταξύ των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και των οπτικο-αντιληπτικών δεξιοτήτων, αλλά και των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και της ικανότητας εστίασης της προσοχής. Η οπτική αντίληψη και επεξεργασία σχετίζεται περισσότερο με τη γραφο-

κινητική ικανότητα, η οποία ανήκει στις λεπτές κινητικές δεξιότητες. Σε μια άλλη μελέτη, οι ερευνητές εξέτασαν πτυχές της νοημοσύνης, όπως η *συλλογιστική* και η *εκτελεστική λειτουργία*. Οι Davis κ.ά. (2011) έδειξαν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της γραφοκινητικής δεξιότητας και του συλλογισμού/της σκέψης, ως νοητικής διεργασίας, σε παιδιά δημοτικού σχολείου. Σε τρεις μελέτες που χρησιμοποίησαν ένα σύνθετο μοντέλο λεπτών κινητικών δεξιοτήτων (επιδεξιότητα και γραφοκινητική ικανότητα) βρέθηκαν σημαντικές σχέσεις ανάμεσα στις λεπτές κινητικές δεξιότητες και στη συλλογιστική και την εκτελεστική λειτουργία του εγκεφάλου, η οποία σχετίζεται με τη *ρύθμιση* (συναισθηματική), τον *σχεδιασμό*, την *αναχαίτηση/αναστολή* (έλεγχος συμπεριφοράς) και τη *μετατόπιση της προσοχής* ή *γνωστική ευελιξία* (η οποία επιτρέπει την αλλαγή της προσοχής μεταξύ διαφόρων καθηκόντων ή κανόνων, δίνοντας τη δυνατότητα για γρήγορες και ευέλικτες προσαρμογές), το σύνολο, δηλαδή, των λειτουργιών που μας δίνουν τη δυνατότητα να σχεδιάζουμε, να οργανώνουμε, να ξεκινάμε και να ολοκληρώνουμε εργασίες (Roebbers κ.ά., 2014). Στις παραπάνω εκτελεστικές λειτουργίες μπορούμε να προσθέσουμε: τη *ρύθμιση της εγρήγορσης*, την *ταχύτητα επεξεργασίας*, την *έναρξη*, την *εργαζόμενη μνήμη* (ο «νοητικός χώρος» στον οποίο αποθηκεύουμε προσωρινά, διατηρούμε και χειριζόμαστε τις πληροφορίες), τη *λήψη αποφάσεων*, την *επίλυση προβλημάτων*, την *αυτοκαταγραφή* και την *αυτοδιόρθωση* (Blair, 2017). Οι ερευνητές Stein, Auerswald και Ebersbach (2017) αναφέρουν και μια νέα δεξιότητα της *αναχαίτησης*: την *κινητική αναχαίτηση* (motor inhibition), η οποία επιτρέπει στο άτομο να ακυρώνει και να αναδιοργανώνει μια σειρά προγραμματισμένων κινήσεων.

Το παιδί έχει μια φυσική, εγγενή τάση να εξερευνά τον κόσμο γύρω του, ενώ ανακαλύπτοντάς τον σταδιακά ανακαλύπτει και τον εαυτό του. Η μειωμένη κινητική ικανότητα στην παιδική ηλικία περιορίζει την εξερεύνηση του περιβάλλοντος, μειώνοντας έτσι την ικανότητα μάθησης από εμπειρίες και οδηγώντας σε αναπτυξιακές καθυστερήσεις. Κατά συνέπεια, οι αποκλίσεις από τη φυσιολογική ανάπτυξη ή από τα φυσιολογικά επίπεδα δραστηριότητας μπορούν να διαταράξουν ή να καθυστερήσουν μια σειρά μηχανισμών στους οποίους βασίζεται η κινητική και γνωστική ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει ότι η γνώση και η κινητική ανάπτυξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και απόλυτα συσχετισμένες (Leisman κ.ά., 2016).

Τόσο η γνωστική όσο και η κινητική λειτουργία ελέγχονται από περιοχές του εγκεφάλου όπως ο μετωπιαίος λοβός και η παρεγκεφαλίδα, καθώς και κάποια βασικά γάγγλια, που αλληλεπιδρούν συλλογικά για να ασκήσουν έλεγχο στην *εκτελεστική λειτουργία* του εγκεφάλου (γνωστικές δεξιότητες) και στις ενέργειες που απαιτούν κίνηση, είτε νοερή είτε πραγματική (για παράδειγμα, όταν πραγματοποιούμε σκόπιμες κινήσεις που απαιτούν πρόβλεψη της κίνησης των άλλων). Ένα κοινό σύμπτωμα των αναπτυξιακών διαταραχών περιλαμβάνει και κινητική αδεξιότητα ή προβλήματα στον κινητικό συντονισμό (Decety & Grezes, 2006). Για να κατανοήσουμε τις διαστάσεις της σύνδεσης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γνωστικές δεξιότητες (που συνδέονται με τις εκτελεστικές λειτουργίες του εγκεφάλου, τον μετωπιαίο λοβό και την παρεγκεφαλίδα), παραθέτουμε κάποια από τα ερευνητικά δεδομένα των Bullmore και Sporns (2012), όπου οι συμμετέχοντες σε μια δραστηριότητα κλήθηκαν να φανταστούν ότι γράφουν αριθμούς όπως ένα, δύο, τρία... Οι περιοχές του εγκεφάλου που αντιστοιχούν στον προμετωπιαίο φλοιό, οι συμπληρωματικές περιοχές του κινητικού φλοιού του εγκεφάλου και η παρεγκεφαλίδα ενεργοποιήθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια ακόμα και αυτής της νοερής κινητικής άσκησης (Leisman κ.ά., 2014).

Η ανάπτυξη του εγκεφάλου στην παιδική ηλικία χαρακτηρίζεται από πληθωρικές συνδέσεις μεταξύ των περιοχών του εγκεφάλου οι οποίες αναπτύσσονται σε όλη την πρώιμη ηλικία, ακόμα και στην εφηβεία (Leisman κ.ά., 2011). Τόσο οι γνωστικές όσο και οι κινητικές λειτουργίες απαιτούν την εκμάθηση διαδοχικών ενεργειών, οι οποίες ορίζουν και το τελικό αποτέλεσμα. Η οργάνωση και εφαρμογή πολύπλοκων ενεργειών, που βασίζονται σε μια σειρά βημάτων, απαιτεί την ενεργοποίηση διαφόρων περιοχών του εγκεφάλου, όπως την παρεγκεφαλίδα, τον προκινητικό φλοιό κ.ά. Κατά συνέπεια, η συνεργασία των γνωστικών μηχανισμών και του κινητικού φλοιού του εγκεφάλου για τον σχεδιασμό και την πραγματοποίηση ποικίλων ενεργειών είναι συνεχής και αδιάλειπτη.

2.2 Σχέση λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τις γλωσσικές δεξιότητες

Μια σειρά από μελέτες έχουν εστιάσει στις σχέσεις της γλώσσας με τις λεπτές κινητικές δεξιότητες. Οι Suggate, Pufke και Stoeger (2016) εντόπισαν σχέσεις μεταξύ της γραφοκινητικής ικανότητας και της λεξιλογικής επεξεργασίας. Σχέση υπάρχει και μεταξύ της επιδεξιότητας και της γλώσσας (λεξιλόγιο) κατά την προσχολική περίοδο (Dellatolas κ.ά., 2003). Οι Brookman κ.ά. (2013) διαπίστωσαν, επίσης, ότι παιδιά δέκα ετών με γλωσσικές αναπη-

ρίες είχαν χειρότερες επιδόσεις από ό,τι τα τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά σε εραγσίες επιδεξιότητας (λεπτή κινητική δεξιότητα).

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι οι κινητικές δεξιότητες και οι εμπειρίες από κινητικές δραστηριότητες σχετίζονται με τη γλώσσα από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Σύμφωνα με τον Iverson (2010), η μελέτη των τρόπων με τους οποίους τα κινητικά επιτεύγματα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της γλώσσας μπορεί όχι μόνο να δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του αναδυόμενου γλωσσικού συστήματος, αλλά μπορεί, επίσης, να παρέχει σημαντικές γνώσεις σχετικά με τις διαδικασίες στις οποίες βασίζεται αυτή η εμφάνιση. Οι Ionescu και Ilie (2018) έδειξαν πρόσφατα ότι οι διαδικασίες μάθησης όπου το σώμα εμπλέκεται ενεργά και βιωματικά επιδρά σημαντικά στην πρώιμη γλωσσική ανάπτυξη και θεωρούνται πιο ανώτερες από τις διαδικασίες μάθησης που δεν αφορούν την εμπλοκή του σώματος του παιδιού. Μια πιθανή εξήγηση γι' αυτό είναι ότι η ικανότητα σκόπιμης αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον απαιτεί αισθητηριακές, σωματικές και κινητικές δεξιότητες που αναπτύσσονται συνεχώς κατά την παιδική ηλικία. Για παράδειγμα, ένα από τα πρώτα κινητικά ορόσημα, η έναρξη της βάδισης, επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο τα μικρά παιδιά μοιράζονται αντικείμενα με τις μητέρες τους και, στη συνέχεια, τις λεκτικές απαντήσεις των μητέρων στα παιδιά τους. Αυτό υπογραμμίζει τη στενή, αμοιβαία σχέση μεταξύ κινητικής συμπεριφοράς και λεκτικής επικοινωνίας. Οι Becker, McClelland, Loprinzi και Trost (2014) παρατήρησαν ότι το έντονο σωματικό παιχνίδι στην προσχολική ηλικία συσχετίστηκε θετικά με την αυτορρύθμιση, η οποία με τη σειρά της αύξησε τις επιδόσεις των παιδιών στις δεξιότητες γραμματισμού και μαθηματικών. Αυτά τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι τα θετικά αποτελέσματα του παιχνιδιού (που ενεργοποιεί σωματικά το παιδί) σχετικά με τον γραμματισμό και τις μαθηματικές δεξιότητες μπορεί να προκύπτουν από την ενίσχυση των *εκτελεστικών λειτουργιών* όπως της *μνήμης*, της *προσοχής* και του *ανασταλτικού ελέγχου*.

Η κίνηση και το κινητικό παιχνίδι όπου το παιδί είναι φυσικά/σωματικά ενεργό διεγείρουν την ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων (Wick κ.ά., 2017) και, μέσω αυτού, μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση των γλωσσικών δεξιοτήτων του. Οι παιγνιώδεις δραστηριότητες και η αλληλεπίδραση με τους άλλους απαιτεί επαρκώς ανεπτυγμένες κινητικές δεξιότητες. Η επιτυχής συμμετοχή στο παιχνίδι συμβάλλει: α) στον σωματικό έλεγχο των κινήσεων, β) στην ένταξη και την αποδοχή από την ομάδα των συνομηλίκων και γ) στην αυτοεκτίμηση των παιδιών. Δεδομένου ότι η εκμάθηση γλωσσών είναι μια άκρως κοινωνική διαδικασία, τα κοινωνικά περιβάλλοντα που παρέχουν ευκαιρίες απόκτησης σύνθετων γλωσσικών δεξιοτήτων είναι μια από τις βασικές απαιτήσεις για υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση. Τα παραπάνω συνδυαστικά δεδομένα επικυρώνονται από τους Leonard και Hill (2014), οι οποίοι διερεύνησαν τις συνδέσεις μεταξύ της κινητικής ανάπτυξης, και της κοινωνικής αλλά και γλωσσικής ανάπτυξης. Κατέληξαν στο προφανές συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων μπορεί να επηρεάσει τον αριθμό και τους τύπους των ευκαιριών που έχουν τα βρέφη και τα παιδιά να αλληλεπιδράσουν με τους άλλους, κατά συνέπεια και τη συνακόλουθη γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξή τους.

Επιπλέον, στα παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές και μαθησιακές δυσκολίες συχνά παρατηρείται και ένα κινητικό έλλειμμα. Ο Hill (2010) τόνισε ότι ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών με ειδική γλωσσική διαταραχή εμφανίζει αδύναμες κινητικές δεξιότητες, παρόμοιες με τις διαταραχές αναπτυξιακού συντονισμού. Επίσης, κινητικές αδυναμίες κυρίως στον οπτικοκινητικό συντονισμό, την ακρίβεια, την επιδεξιότητα και τη γραφοκινητική ικανότητα κατά την προσχολική περίοδο μπορεί να αποτελέσουν δείκτη κινδύνου για τη σχολική πρόοδο και την εν γένει ακαδημαϊκή πορεία των παιδιών (Reikerås, Moser, & Tønnessen, 2020).

Στόχος των ερευνών διεθνώς είναι να απαντήσουν στο ερώτημα: «Είναι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες απαραίτητες για τη συνολική ανάπτυξη των μικρών παιδιών; Κι αν ναι, με ποιους τρόπους μπορούν να ενισχυθούν κατά την πρώιμη παιδική ηλικία;» Παρατηρώντας τα Προγράμματα Σπουδών για την προσχολική βαθμίδα, φαίνεται καθαρά ότι τομείς όπως η ανάγνωση, τα μαθηματικά, οι θετικές επιστήμες είναι στο στόχαστρό τους, ενώ οι λεπτές κινητικές δεξιότητες έχουν στερηθεί προσοχής. Επιπλέον, στα προγράμματα σπουδών, το παιχνίδι, στην ελεύθερη ή/και στην οργανωμένη μορφή του, δεν επικεντρώνεται σε αυτόν τον τομέα, ο οποίος επηρεάζει το σύνολο της ανάπτυξης και προσαρμογής του παιδιού στο σχολείο. Είναι αναγκαίο να ενισχυθεί το Πρόγραμμα Σπουδών της χώρας μας με συγκεκριμένες προτάσεις για τη διευκόλυνση της ανάπτυξης των παιδιών σε αυτόν τον τομέα.

Τι μας δείχνει, όμως, η παγκόσμια έρευνα για την ανάγκη ενίσχυσης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην πρώιμη παιδική ηλικία αλλά και αργότερα;

Η ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων αναφέρεται στην απόκτηση αδρών (ικανότητα χρήσης μεγάλων μυϊκών ομάδων του σώματος: περπάτημα, τρέξιμο, άλματα, αναρρίχηση, κλότσημα μπάλας, πέταγμα και πιάσιμο μπάλας, ποδήλατο, αναπήδηση, χορός, κολύμπι) και λεπτών κινητικών δεξιοτήτων (σχεδίαση, κόψιμο, δέσιμο, κούμπωμα, χρήση ποντικιού στον Η/Υ, παίξιμο μουσικών οργάνων, γράψιμο...). Η διαταραχή σε τομείς όπως η ισορροπία, ο συντονισμός και ο συντονισμός ματιού-χεριού μπορεί να επηρεάσει το παιχνίδι (Cairney κ.ά., 2010), τις σχέσεις με τους συνομηλίκους (Wagner κ.ά., 2012), τις δεξιότητες αυτονομίας (Van der Linde κ.ά., 2015) και την ακαδημαϊκή πρόοδο (Cameron κ.ά., 2012). Αυτές οι δυσκολίες επιμένουν συνήθως στο δημοτικό και το γυμνάσιο (Harrowell κ.ά., 2018) και η θεραπευτική παρέμβαση είναι απαραίτητη, καθώς τα παιδιά δεν ξεπερνούν εύκολα τέτοιες δυσκολίες (Hillier, 2007). Η έγκαιρη υποστήριξη και παρέμβαση θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην πρόληψη της αποτυχίας των παιδιών και στη μείωση των ποσοστών εγκατάλειψης της σχολικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια των σχολικών ετών (Wills, 2016). Δυστυχώς, η έκπτωση των κινητικών δεξιοτήτων είναι συχνά ένα υφέρον έλλειμμα σε αναπτυξιακές διαταραχές όπως η *Αναπτυξιακή Διαταραχή Συντονισμού (ΑΔΣ)*, η *Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ)*, η *Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ)* και η *Γλωσσική διαταραχή*.

Η υπάρχουσα έρευνα μπορεί να αναλυθεί στους τομείς: α) της ανάπτυξης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, β) των παρεμβάσεων/προγραμμάτων με στόχο την ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, γ) των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και της ειδικής εκπαίδευσης και δ) των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων που σχετίζονται με τις δεξιότητες γραφής.

2.3 Η σχέση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τα μαθηματικά και τις δεξιότητες γραμματισμού

Ένας τομέας που έχει ερευνηθεί είναι η επίδραση που έχει η ηλικία στην ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων. Σε μια ερευνητική μελέτη που διεξήχθη από τους Memisevic και Hadzic (2013), διακόσιοι εβδομήντα έξι μαθητές προσχολικής ηλικίας τριών έως έξι ετών, που παρακολουθούσαν προσχολικές τάξεις στο Σαράγεβο, αξιολογήθηκαν ως προς τις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους και τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης αποκάλυψαν ότι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες των παιδιών αναπτύσσονται σημαντικά κατά την προσχολική ηλικία. Αυτά τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας είναι κρίσιμα και ουσιαστικά για την ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων (Memisevic & Hadzic, 2013).

Μια επιπλέον οπτική γωνία που έχει ερευνηθεί είναι η σύνδεση μεταξύ των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και η συσχέτισή τους με τους ακαδημαϊκούς τομείς. Μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από τους Kim κ.ά. (2018) και Fischer κ.ά. (2018) ερευνήσαν τη σχέση μεταξύ των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και τη σύνδεσή τους με τις μαθηματικές δεξιότητες. Οι Fischer κ.ά. (2018) μελέτησαν και επανεξέτασαν την επίδραση που είχαν οι λεπτές κινητικές δεξιότητες στην ικανότητα εκατό ενενήντα οκτώ παιδιών προσχολικής ηλικίας να κατανοήσουν διάφορες μαθηματικές έννοιες. Ομοίως, οι Kim κ.ά. (2018) χρησιμοποίησαν μια αναλυτική προσέγγιση για τη μελέτη εκατόν τριάντα πέντε μαθητών νηπιαγωγείου και εκατόν δεκαεννέα μαθητών της πρώτης τάξης δημοτικού σχολείου και την απόδοσή τους σε τέσσερις διαφορετικές μετρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των μαθηματικών και της λεπτής κίνησης, σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Τα αποτελέσματα από αυτές τις μελέτες έδειξαν ότι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες ενός παιδιού και οι μαθηματικές δεξιότητες είχαν άμεση σχέση. Αυτά τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες ενός παιδιού μπορούν να επηρεάσουν τα ακαδημαϊκά επιτεύγματά του, ειδικά στα μαθηματικά.

Οι Suggate, Pufke και Stoeger (2018) διεξήγαγαν μια ερευνητική μελέτη σχετικά με την ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού. Στη μελέτη συμμετείχαν εκατόν σαράντα τέσσερα παιδιά από τη Γερμανία, ηλικίας έξι ετών, και αξιολογήθηκαν με βάση τις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους, τις γραφοκινητικές δεξιότητές τους και τη σχέση τους με τις πρώιμες δεξιότητες γραμματισμού. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης έδειξαν ότι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες δεν διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στην πρώιμη ανάπτυξη της ανάγνωσης. Ωστόσο, οι γραφοκινητικές δεξιότητες σχετίστηκαν με την πρώιμη ανάπτυξη της ανάγνωσης. Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες επηρεάζουν τις γραφοκινητικές δεξιότητες, συνδέοντας έτσι, τελικά, τις λεπτές κινητικές δεξιότητες με την ανάπτυξη του γραμματισμού των παιδιών.

Σε μια παρόμοια μελέτη, σε ένα πρόγραμμα δώδεκα εβδομάδων, οι ερευνητές Botha και Africa (2020) μελέτησαν τη σχέση μεταξύ των κινητικών δεξιοτήτων και της γνώσης των γραμμάτων. Οι ερευνητές Botha και Africa (2020) εφάρμοσαν μια αντιληπτική-κινητική παρέμβαση σε εκατό μαθητές της πρώτης τάξης του δημοτικού σχολείου και χρησιμοποίησαν διάφορα τεστ για τη μέτρηση της επάρκειας του γραμματισμού τους. Τα αποτελέσματα από τις αξιολογήσεις που ακολούθησαν την παρέμβαση έδειξαν ότι μια αντιληπτική-κινητική παρέμβαση επιδρά θετικά στη βελτίωση των δεξιοτήτων της αδρής και λεπτής κινητικής ικανότητας καθώς και της ανάγνωσης και της ορθογραφίας. Αυτά τα ευρήματα δείχνουν μια αντίθεση από την προηγούμενη έρευνα των Suggate, Pufke και Stoeger (2018), η οποία έδειξε ότι δεν υπήρχε μια άμεση σχέση μεταξύ των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων γραμματισμού (ανάγνωση).

Οι ερευνητικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από τους Botha και Africa (2020), Fischer κ.ά. (2018), Jasmin κ.ά. (2018), Kim κ.ά. (2018), Memisevic και Hadzic (2013) και Suggate, Pufke και Stoeger (2018) παρέχουν ουσιαστικές πληροφορίες σχετικά με το πόσο κρίσιμα είναι τα χρόνια της πρώιμης παιδικής ηλικίας για την ανάπτυξη ενός παιδιού. Εάν οι δραστηριότητες είναι αναπτυξιακά κατάλληλες, τα παιδιά μπορούν να αποκομίσουν οφέλη τόσο στη λεπτή κινητική ανάπτυξή τους όσο και στην ενίσχυση άλλων τομέων μάθησης (ανάγνωση, γραφή, μαθηματικά).

Τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από διάφορες μελέτες που ερευνούν τα αποτελέσματα και τις επιδράσεις των προγραμμάτων παρέμβασης που έχουν ως στόχο την ενίσχυση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών παρέχουν στους εκπαιδευτικούς πληροφορίες που υποστηρίζουν την αξία και τη σημασία οργανωμένων λεπτών κινητικών δραστηριοτήτων (κατάλληλων για την ηλικία των παιδιών), οι οποίες μπορούν να ενταχθούν στο ημερήσιο πρόγραμμα της προσχολικής τάξης αλλά και σε άλλα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Προγράμματα παρέμβασης για την ενίσχυση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική βαθμίδα

Σε μια πρόσφατη μελέτη που διεξήχθη από τους Derman, Zeteroglu και Arzu (2020), οι ερευνητές μελέτησαν την επίδραση των μαθηματικών δραστηριοτήτων που βασίζονται στο παιχνίδι σε διαφορετικούς αναπτυξιακούς τομείς (προσωπική-κοινωνική ανάπτυξη, αδρή και λεπτή κινητικότητα και γλώσσα) σε παιδιά ηλικίας σαράντα οκτώ έως εξήντα μηνών. Καθένα από τα παιδιά που συμμετείχαν στην πειραματική ομάδα έλαβε δεκατέσσερις μαθηματικές δραστηριότητες με βάση το παιχνίδι για μία ώρα, δύο φορές την εβδομάδα για οκτώ εβδομάδες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθηματικές δραστηριότητες που βασίζονταν στο παιχνίδι είχαν θετική επίδραση στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, την αδρή και λεπτή κινητικότητά τους, όπως και στη γλωσσική ανάπτυξή τους (Derman, Zeteroglu, & Arzu, 2020).

Οι Hamilton και Liu (2018) κατέληξαν σε παρόμοια συμπεράσματα σε μια μελέτη τους που ερευνούσε τα αποτελέσματα μιας παρέμβασης στις αδρές και λεπτές κινητικές δεξιότητες των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι ερευνητές μελέτησαν τον αντίκτυπο ενός προγράμματος που στόχευε στην ανάπτυξη της αδρής και λεπτής κινητικότητας των μαθητών. Τα ευρήματα έδειξαν ότι τα παιδιά επωφελήθηκαν σημαντικά από το οργανωμένο πρόγραμμα κινητικής ανάπτυξης (Hamilton & Liu, 2018).

Οι McGlashan κ.ά. (2017) ακολούθησαν μια πρωτότυπη, διαφορετική προσέγγιση στην έρευνά τους, ενώ μελέτησαν τις λεπτές κινητικές δεξιότητες ύστερα από μια παρέμβαση πληκτρολόγησης σε υπολογιστή. Σε αυτό το πρόγραμμα παρέμβασης τεσσάρων εβδομάδων, εβδομήντα οκτώ παιδιά ηλικίας μεταξύ οκτώ και δέκα ετών έλαβαν μια διαδικτυακή παρέμβαση πληκτρολόγησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που έπαιξαν στο σπίτι τα παιχνίδια εργασίας με χτυπήματα πλήκτρων βελτιώθηκαν σημαντικά σε εργασίες χειραπτικής επιδεξιότητας.

3.1 Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες και τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Μια άλλη ερευνητική διαδρομή αφορά τη σχέση μεταξύ των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Οι πληροφορίες από τις μελέτες που ακολουθούν παρέχουν στους/στις εκπαι-

δευτικούς, στα στελέχη της εκπαίδευσης αλλά και στους ειδικούς επιστήμονες μια εικόνα για το πώς και σε ποιο βαθμό οι λεπτές κινητικές δεξιότητες μπορεί να συνδέονται με αναπτυξιακές καθυστερήσεις και αναπηρίες. Τα ευρήματα μπορούν να παρέχουν στους εκπαιδευτικούς χρήσιμες πληροφορίες για να αξιολογήσουν, να εντοπίσουν και να καθορίσουν εάν ένα παιδί μπορεί να έχει ειδικές ανάγκες και πώς να το υποστηρίξουν καλύτερα στη μάθηση και την ανάπτυξή του.

Οι μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από τους Li κ.ά. (2017), LeBarton και Iverson (2013), DiDonato, Brumbach και Goffman (2014), Lui, Hoffmann και Hamilton (2017) και Törmänen, Minna και Roebbers (2018) παρέχουν ισχυρά στοιχεία για να υποστηρίξουν ότι τα παιδιά με διάφορες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρουσιάζουν καθυστέρηση συνολικά στην ανάπτυξή τους αλλά και στις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους. Αυτά τα αποτελέσματα ενισχύουν την ανάγκη για έγκαιρη παρέμβαση, λαμβάνοντας υπόψη τον ισχυρό αντίκτυπο που μπορεί να έχει αυτή στην ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, οι οποίες με τη σειρά τους σχετίζονται με μια σειρά άλλων, κρίσιμων για τη γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη δεξιοτήτων (ανάγνωση, γραφή, μαθηματικά, προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη).

Οι LeBarton και Iverson (2013) μελέτησαν αν και πώς επηρεάστηκαν οι λεπτές κινητικές και εκφραστικές γλωσσικές δεξιότητες βρεφών που είχαν αδέρφια με αυτισμό. Αφού μελέτησαν τριάντα τέσσερα βρέφη με μεγαλύτερο αδελφό με διάγνωση αυτισμού και είκοσι πέντε βρέφη χωρίς οικογενειακό ιστορικό αυτισμού, χρησιμοποιώντας αναφορές γονέων και τυποποιημένη παρατήρηση, οι ερευνητές ανακάλυψαν ότι οι λεπτές κινητικές και εκφραστικές γλωσσικές δεξιότητες των βρεφών επηρεάστηκαν από τη συμβίωσή τους με τα αδέρφια τους που είχαν διαγνωστεί στο αυτιστικό φάσμα. Άρα, το επίπεδο των κινητικών δεξιοτήτων είναι δηλωτικό του περιβάλλοντος που βιώνει ένα παιδί. Τα αποτελέσματα επαληθεύουν την ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ μιας διάγνωσης αυτισμού σε ένα μεγαλύτερο παιδί και της ανάπτυξης των μικρότερων αδελφών τους.

Οι DiDonato, Brumbach και Goffman (2014) ερεύνησαν και εξέτασαν τις γλωσσικές διαταραχές και τη σχέση τους με τις αδρές και λεπτές κινητικές δεξιότητες. Σε αυτή την κατεύθυνση, οι ερευνητές εξέτασαν έντεκα παιδιά με συγκεκριμένες γλωσσικές αναπηρίες και δώδεκα συνομηλίκους τυπικής ανάπτυξης, ηλικίας τεσσάρων έως έξι ετών. Μελέτησαν πώς η παραγωγή γλώσσας επηρεάζει τις αδρές και λεπτές κινητικές δεξιότητες ενός παιδιού. Χρησιμοποιώντας την αντιληπτική και κινηματική ανάλυση, σε πειραματικές συνεδρίες τριάντα λεπτών και τυποποιημένες δοκιμές, οι ερευνητές ανακάλυψαν ότι τα παιδιά που είχαν γνωμάτευση για συγκεκριμένες γλωσσικές αναπηρίες είχαν σημαντικά χαμηλότερες βαθμολογίες στις κινητικές κλίμακες από τους συνομηλίκους τους χωρίς αναπηρίες. Αυτά τα αποτελέσματα συνάδουν με προηγούμενα ευρήματα που υποδηλώνουν τη συσχέτιση των γλωσσικών και κινητικών δεξιοτήτων, καθώς μια συγκεκριμένη γλωσσική διαταραχή φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά τη λεπτή και αδρή κινητική ανάπτυξη των μικρών παιδιών.

Σε διάφορες μελέτες, συγκρίθηκε το επίπεδο των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας από χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο (παιδιά με μειωμένο λεξιλόγιο), δεξιότητες γραμματισμού (ανάγνωση, γραφή, μαθηματικά) και χαμηλό επίπεδο προφορικού λόγου με αυτό των συνομηλίκων τους από τυπικά περιβάλλοντα. Οι ερευνητές μελέτησαν μεγάλα δείγματα παιδιών προσχολικής ηλικίας εκ των οποίων ένας σημαντικός αριθμός (μισά) προέρχονταν από χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο και τα άλλα μισά θεωρήθηκαν ότι είχαν τυπική ανάπτυξη και μεσαίο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά από χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο εμφάνισαν σημαντικές κινητικές καθυστερήσεις σε σύγκριση με τα παιδιά που είχαν τυπική ανάπτυξη και μεσαίο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Αυτά τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ότι τα παιδιά από χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, τα οποία αντιμετωπίζονται ως παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, παρουσιάζουν παράλληλα και ένα έλλειμμα στις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους, κυρίως τις γραφοκινητικές (Aiman κ.ά., 2015· Hamilton & Liu, 2018).

3.2 Η σχέση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων με τη γραφή

Ένας άλλος τομέας που έχει ερευνηθεί σχετικά με τις λεπτές κινητικές δεξιότητες είναι οι δεξιότητες γραφής. Η ικανότητα ενός παιδιού να γράφει σχετίζεται άμεσα με την ικανότητά του να χρησιμοποιεί τους μικρούς μυς στους καρπούς και τα χέρια του. Τα αποτελέσματα από αυτές τις μελέτες βοηθούν τους ερευνητές και τους εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν καλύτερα πώς οι λεπτές κινητικές δεξιότητες ενός παιδιού, ή η έλλειψή τους, επηρεάζουν τις δεξιότητες γραφής.

Μια πρόσφατη μελέτη σχετικά με τις δεξιότητες γραφής ολοκληρώθηκε από τους Patiño κ.ά. (2020), που συγκέντρωσαν και συνέλεξαν προηγούμενες έρευνες και άρθρα σχετικά με την κινητική ανάπτυξη στην πρώιμη παιδική ηλικία και τις δεξιότητες χρήσης του υπολογιστή [δεξιότητες στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)]. Ύστερα από ανασκόπηση σαράντα ετών δημοσιευμένων μελετών, διαπίστωσαν ότι η εκπαίδευση και ενίσχυση των αδρών και λεπτών κινητικών δεξιοτήτων έχει αντίκτυπο ακόμα και στη χρήση των ΤΠΕ.

Μια άλλη μελέτη παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας παρέμβασης που βασίζεται στην εκπαίδευση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων μέσω της φυσικής αγωγής παιδιών. Ο Akin (2019) αξιολόγησε εκατόν τέσσερα παιδιά της πρώτης τάξης δημοτικού σχολείου και χρησιμοποίησε ποιοτική έρευνα για να μελετήσει πώς μια παρέμβαση με ασκήσεις ελέγχου μπάλας επηρέασε τη λεπτή κινητικότητα και τις δεξιότητες γραφής των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, ο Akin (2019) προσπάθησε να ανακαλύψει αν τα προγράμματα παρέμβασης που βασίζονται στη φυσική αγωγή για μικρές μυϊκές ομάδες (μύες που βρίσκονται σε μέλη του σώματος με μικρό μέγεθος π.χ. δάκτυλα) επηρεάζουν θετικά την ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων ενός παιδιού και επομένως το ενδιαφέρον του για τη γραφή και τη σχολική εκπαίδευση. Η μελέτη υποδεικνύει μια άμεση συσχέτιση μεταξύ της ανάπτυξης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων και μιας θετικής στάσης απέναντι στις διαδικασίες γραφής στην τάξη και υποστηρίζει περαιτέρω την ισχυρή σύνδεση μεταξύ της λεπτής κινητικότητας και των δεξιοτήτων γραφής.

Συμπερασματικά, οι Smith κ.ά. (2013), επιβεβαίωσαν ότι οι λεπτές δεξιότητες και οι δεξιότητες γραφής μπορούν να ενισχυθούν σε σημαντικό βαθμό στην προσχολική βαθμίδα εάν τα παιδιά λάβουν κατάλληλη εκπαίδευση μέσα από οργανωμένα προγράμματα. Οι Patiño κ.ά. (2020) και ο Akin (2019) ακολούθησαν μια διαφορετική προσέγγιση στην έρευνα για τη μελέτη της σχέσης της γραφής και των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων. Ωστόσο, όλα τα ευρήματα επιβεβαίωσαν τη σημασία των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στις δεξιότητες γραφής. Κατά συνέπεια, για την εξάσκηση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων κάθε παιδιού πρέπει να δοθεί ουσιαστικός χρόνος, σχεδιασμός και εφαρμογή αναπτυξιακά κατάλληλων δραστηριοτήτων για να υποστηχθεί στοχευμένα το παιδί και να αξιοποιήσει στο έπακρο τις δυνατότητές του.

3.3 Η αναπτυξιακή πορεία των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρειάζονται καθημερινή εξάσκηση με αναπτυξιακά κατάλληλες λεπτές κινητικές δραστηριότητες, ώστε να μπορούν να χτίσουν την αυτοεκτίμησή τους, την αυτονομία τους και, κυρίως, τις δεξιότητες που θα χρειαστούν αργότερα στη ζωή τους (Bredenkamp & Copple, 2009). Η έρευνα δείχνει ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας μαθαίνουν καλύτερα τις δεξιότητες γραφής συμμετέχοντας σε παιγνιώδεις δραστηριότητες καθημερινής ζωής (Exner, 2005). Η δυσκολία στις λεπτές κινητικές δεξιότητες μπορεί να επηρεάσει τη σχολική επίδοση των παιδιών, διότι καμία άλλη σχολική εργασία δεν απαιτεί τόσο συγχρονισμό όσο η γραφή. Σύμφωνα με τον Exner (2005), μέχρι τη στιγμή που ένα παιδί φτάνει στην προσχολική ηλικία θα πρέπει να είναι σε θέση να εκτελεί αποτελεσματικά και συντονισμένα τις ακόλουθες βασικές κινητικές ενέργειες.

1. *Προσέγγιση*: μετακινώντας το χέρι του/της προς τα εμπρός για να πιάσει ή να αγγίξει ένα αντικείμενο.
2. *Πιάσιμο*: χρησιμοποιώντας τα δάχτυλά του/της για να πιάσει ένα αντικείμενο στο χέρι του/της.
3. *Μεταφορά*: χρησιμοποιώντας το χέρι του/της για να μετακινήσει ένα αντικείμενο από μια θέση σε μια άλλη.
4. *Απελευθέρωση*: αφήνοντας ένα αντικείμενο που κρατά στο χέρι του/της σε ένα συγκεκριμένο σημείο.
5. *Χειρισμός*: χρησιμοποιώντας κατάλληλα τα δάχτυλά του/της για να προσαρμόσει ένα αντικείμενο στο εσωτερικό του χεριού του/της ή ανάμεσα στα δάχτυλά του/της.
6. *Διμερής χρήση χεριών*: χρησιμοποιώντας τα δύο του/της χέρια μαζί σε μια δραστηριότητα.

Εδώ είναι σημαντικό να γίνει μια διευκρίνιση, καθώς παρουσιάζεται το εξής φαινόμενο: κάποια σχολεία ή/και γονείς πιέζουν τα παιδιά να ξεκινήσουν τις διαδικασίες γραφής προτού τα παιδιά είναι αναπτυξιακά έτοιμα να συμμετάσχουν σε αυτού του είδους τις δραστηριότητες. Εάν τα παιδιά πιεστούν να γράψουν προτού τα χέρια τους είναι αναπτυξιακά «έτοιμα», αυτό μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στο ενδιαφέρον των παιδιών για τη γραφή. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, που δεν έχουν ακόμη αναπτύξει όλες τις προαπαιτούμενες λεπτές κινητικές δεξιότητές τους, κινδυνεύουν να αναπτύξουν κακή κατανόηση στον χειρισμό του μολυβιού, με αποτέλεσμα

ένα δυσανάγνωστο χειρόγραφο μέσα από μια αργή και κοπιώδη διαδικασία γραφής. Αυτό το στοιχείο επηρεάζει καθολικά αρνητικά τη σχολική πορεία τους.

Η ερευνήτρια Starkey (2012) ανακάλυψε ότι μια τυπική αναπτυξιακή πορεία για τις λεπτές κινητικές και τις αδρές κινητικές δεξιότητες χαρακτηρίζεται από διακυμάνσεις. Αυτό το εύρημα υποδηλώνει ότι οι κινητικές δεξιότητες εμφανίζονται με άνισο ρυθμό. Για τον λόγο αυτόν, οι ειδικοί που ασχολούνται με την αναπτυξιακή πορεία των δεξιοτήτων των βρεφών πρέπει να έχουν ως βάση συγκεκριμένα αναπτυξιακά ορόσημα (τι πρέπει να έχει κατακτηθεί σε επίπεδο αδρών και λεπτών δεξιοτήτων σε κάθε ηλικία και με ποιο τρόπο) για τα παιδιά από την πρώιμη βρεφική ηλικία.

Οι λεπτές κινητικές δεξιότητες περιλαμβάνουν την προσέγγιση, το κράτημα, τη μεταφορά, την απελευθέρωση, τον χειρισμό στο χέρι και τη διμερή χρήση των χεριών. Η δυνατότητα ενός παιδιού να πιάσει σωστά ένα αντικείμενο εξαρτάται από την ομαλοποίηση της ανάπτυξής του, η οποία επηρεάζεται άμεσα από τον έλεγχο της στάσης του σώματος, τον κινητικό σχεδιασμό, τον συντονισμό ματιού-χεριού, την *απτική* και *ιδιοδεκτική* είσοδο (Edwards, Buckland, & McCoy-Powlen, 2002). Το *απτικό σύστημα* περιλαμβάνει νεύρα κάτω από την επιφάνεια του δέρματος που στέλνουν πληροφορίες στον εγκέφαλο. Όλες αυτές οι πληροφορίες αφορούν την αφή, την πίεση, τη θερμότητα και τον πόνο, ενώ το *ιδιοδεκτικό σύστημα* αφορά τους μυς, τις αρθρώσεις και τους τένοντες. Όταν ένα παιδί έχει δυσλειτουργία του *ιδιοδεκτικού συστήματος*, παρουσιάζει αδεξιότητα, μια τάση να πέφτει, μια δυσκολία να χειριστεί τα μικρά αντικείμενα (κουμπιά, μικρά παιχνίδια), τρώει απρόσεκτα και αποφεύγει κινητικές δραστηριότητες. Συχνά, επίσης, παρουσιάζονται προβλήματα στις αδρές και στις λεπτές κινήσεις, με αποτέλεσμα γλωσσικές ελλείψεις και μειωμένη μαθησιακή επίδοση.

Η δυνατότητα ενός παιδιού να πιάσει σωστά ένα αντικείμενο χωρίς να είναι απαραίτητως σταθεροποιημένη η κίνησή του αρχίζει να εμφανίζεται ήδη από τους δεκαοκτώ μήνες, αλλά με τις επαναλαμβανόμενες ευκαιρίες που του δίνονται ωριμάζει και χειρίζεται πιο αποτελεσματικά τα χέρια του. Οι δεξιότητες χειρισμού αντικειμένων αρχίζουν να αναπτύσσονται σταδιακά πριν από την ηλικία των τριών ετών. Στην κατεύθυνση της πρώιμης ενίσχυσης των αδρών και λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, το περιβάλλον φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, καθώς η φύση των δραστηριοτήτων που τους δίνεται, η ευκαιρία να εμπλακούν και ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά μαθαίνουν να τις ολοκληρώνουν φαίνεται να είναι σημαντικοί παράγοντες. Όσο περισσότερες ευκαιρίες δίνονται στα παιδιά για εξάσκηση τόσο αναπτύσσονται κινητικά και βελτιώνουν τις θεμελιώδεις κινητικές δεξιότητές τους (Starkey, 2012).

Οι ερευνητές Berry, Berry και Buktenica (2010) προτείνουν τα παρακάτω αναπτυξιακά ορόσημα για τις δεξιότητες που εκδηλώνει ελεύθερα το μικρό παιδί και σχετίζονται με τη διαδικασία γραφής:

- 1 έτους και 4 μηνών: αυθόρμητη μουντζούρα (μουντζουρογράφημα),
- 1 έτους και 9 μηνών: σκαριφήματα (ελεύθερες γραμμές),
- 2 ετών: αυθαίρετα σχέδια που ακολουθούν μια ελεύθερη κάθετη γραμμή,
- 2 ετών και 6 μηνών: σχηματίζει ελεύθερα σχέδια σε μια πιο οριζόντια γραμμή,
- 2 ετών 10 μηνών: φτιάχνει ή αντιγράφει έναν κύκλο (όπως μπορεί) (κυκλική κίνηση του χεριού),
- 3 ετών: σχηματίζει ή αντιγράφει κάθετες γραμμές και κύκλους (όπως μπορεί).
- 4 ετών και ενός μηνός: σχηματίζει ή αντιγράφει έναν σταυρό,
- 4 ετών και 4 μηνών: σχηματίζει διαγώνιες γραμμές (δεξιά προς τα αριστερά),
- 4 ετών και 6 μηνών: σχηματίζει ή αντιγράφει ένα τετράγωνο,
- 4 ετών και 11 μηνών: σχηματίζει ή αντιγράφει ένα Χ,
- 5 ετών και 3 μηνών: σχηματίζει ή αντιγράφει ένα τρίγωνο.

Οι ερευνητές Folio και Fewell (2000) παραθέτουν και αυτοί με τη σειρά τους συγκεκριμένα αναπτυξιακά ορόσημα ανάπτυξης των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, ξεκινώντας από τη γέννηση του παιδιού, συγκεκριμένα:

- 0-3 μηνών: Το παιδί κλείνει τα δάχτυλα όταν ασκείται ελαφριά πίεση στην ανοιχτή παλάμη, κρατάει μια κουδουνίστρα για πέντε-δέκα δευτερόλεπτα προτού τη ρίξει, πιάνει ένα αντικείμενο και με τα δύο του χέρια. Μπορεί και να αστοχεί.

- 3-6 μηνών: Το παιδί κρατάει ένα παιχνίδι για δέκα–δεκαπέντε δευτερόλεπτα, κρατάει μικρά αντικείμενα, φέρνει τα χέρια κοντά όταν ξαπλώνει ανάσκελα, κουνάει και παίζει με μια κουδουνίστρα για αρκετά λεπτά, μπορεί να προσεγγίσει και να πιάσει ένα αντικείμενο, ανακτά την κουδουνίστρα που του πέφτει στο πρόσωπο, τραβάει τα καλύμματα των ρούχων από το πρόσωπό του.
- 6-9 μηνών: Το παιδί γρατζουνάει ή σκουπίζει μικρά αντικείμενα με το χέρι, μεταφέρει αντικείμενα από το ένα χέρι στο άλλο, σηκώνει εύκολα μικρά αντικείμενα, χτυπά τα χέρια στη μέση του, κουνάει την κουδουνίστρα του, κρατάει μικρά αντικείμενα μεταξύ του αντίχειρα και του δείκτη.
- 9-12 μηνών: Το παιδί χρησιμοποιεί με δύναμη τον δείκτη, χτυπάει τα χέρια του, σπρώχνει την μπάλα που είναι ανάμεσα στα πόδια του όταν κάθεται, αρχίζει να δείχνει με το δείκτη του, κρατάει κραγιόνια και κάνει σημάδια.
- 12-18 μηνών: Το παιδί μπορεί να ρίξει ένα αντικείμενο σε ένα μικρό δοχείο, μπορεί να αφαιρέσει το καπάκι του κουτιού για να βρει παιχνίδια, να στοιβάξει δύο–τέσσερα αντικείμενα το ένα πάνω στο άλλο, να γυρίζει τις σελίδες σε ένα βιβλίο, να σπρώχνει ή να τραβάει παιχνίδια όταν περπατάει, να κρατάει το κραγιόνι/μπογιά με τα δάχτυλα, να σηκώνει το χέρι του, μπορεί να γυρίσει το αντιβράχιό του έτσι ώστε ο αντίχειρας να κατευθύνεται προς τα κάτω.
- 18-24 μηνών: Το παιδί μπορεί να μουντζουρώνει έντονα με κραγιόνια ή μαρκαδόρους, να τοποθετεί δέκα κύβους, για παράδειγμα, σε ένα φλιτζάνι, να μιμείται κάθετες πινελιές, να κάνει μια κατασκευή πύργου με πέντε–έξι κύβους, ένα τρένο με τέσσερα τετράγωνα, να ρίχνει μια μικρή μπάλα προς τα πάνω ή προς τα κάτω, να παίζει με ένα παζλ τριών τεμαχίων (κύκλος, τρίγωνο, τετράγωνο).
- 24-30 μηνών: Το παιδί μιμείται κυκλικές, κάθετες και οριζόντιες γραμμές ή πινελιές, τυλίγει, χτυπά με το σφυρί, πιέζει και παίζει με πηλό ή ζύμη, φτιάχνει μια στοίβα από έξι–επτά μπλοκ, αρχίζει να κόβει το χαρτί με το ψαλίδι, χρησιμοποιεί το ένα χέρι του αποτελεσματικά στις περισσότερες δραστηριότητες, πιάνει την μπάλα από την ευθεία θέση του χεριού, κρατά την μπάλα στο στήθος, επιχειρεί να διπλώσει ένα χαρτί, γυρίζει μία μία τις σελίδες ενός βιβλίου, ξεβιδώνει τα καπάκια.
- 30-36 μηνών: Το παιδί μπορεί να περάσει τέσσερις μικρές χάντρες σε ένα κορδόνι, μπορεί να αντιγράψει έναν κύκλο και έναν σταυρό, κρατάει το μολύβι με τα δάχτυλα και τον αντίχειρα σαν γροθιά, χτίζει έναν πύργο με οκτώ–δέκα κύβους.
- 36-42 μηνών: Το παιδί μπορεί να κάνει κάθετες, οριζόντιες και κυκλικές κινήσεις όταν σχεδιάζει, χτυπά με το σφυρί καρφιά και πιάνει μανταλάκια, πατάει το πεντάλ και κατευθύνει το ποδήλατό του, κρατάει ένα παιδικό ψαλίδι και το ανοίγει και το κλείνει, μπορεί να κόψει ένα χαρτί, να κόψει πάνω σε μια ευθεία γραμμή.
- 42-48 μηνών: Το παιδί μπορεί να αντιγράψει έναν σταυρό όταν σχεδιάζει, να κρατά τον μαρκαδόρο ανάμεσα στα πρώτα δύο δάχτυλα και στους αντίχειρες χωρίς να κάνει γροθιά, να σχηματίζει απλά σχήματα από πλαστελίνη ή πηλό (π.χ. μπάλα, φίδι, τηγανίτα κ.λπ.).
- 48-54 μηνών: Το παιδί μπορεί να κόψει ένα κύκλο με ψαλίδι, να αντιστοιχίσει αντικείμενα ένα προς ένα ή να ταξινομήσει αντικείμενα, να στοιβάξει εννέα–δέκα τουβλάκια, να φτιάξει μια κατασκευή με κύβους, να σχεδιάσει μια ευθεία γραμμή και να ενώσει γραμμές μεταξύ τους (όχι σε μεγάλη απόσταση).
- 54-60 μηνών: Το παιδί μπορεί να πιάσει σωστά το μολύβι, να γράψει σχήματα, να σχεδιάσει πιο αναπαραστατικά, να συμπληρώσει ένα νέο παζλ οκτώ–δέκα τεμαχίων, να κόψει απλά σχήματα και να τοποθετήσει χρώματα ανάμεσα σε γραμμές (Folio & Fewell, 2000).

Maria Montessori, η πρώτη παιδαγωγός που θεώρησε κρίσιμης σημασίας την καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων

Σε μια τάξη Montessori, οι λεπτές κινητικές δεξιότητες είναι σημαντικές για την ανάπτυξη του συντονισμού χειριού-ματιού και της «χειρωνακτικής επιδεξιότητας». Δραστηριότητες όπως οι κύλινδροι με πόμολα, το κορδόνι με χάντρες και οι ασκήσεις έκχυσης (υγρών) βοηθούν τα παιδιά να βελτιώσουν την ικανότητά τους να χειρίζονται αντικείμενα με ακρίβεια. Η ανίχνευση γραμμάτων και σχημάτων με τα δάχτυλά τους ή η χρήση μολυβιού ενισχύει, επίσης, τις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους ενώ τα προετοιμάζει για τη γραφή. Αυτές οι δραστηριότητες όχι μόνο βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν τις σωματικές ικανότητές τους, αλλά, επίσης, ενισχύουν την αυτοπεποίθηση και την αίσθηση της ανεξαρτησίας τους, καθώς γίνονται ικανά να εκτελούν πιο σύνθετες εργασίες μόνο τους. Η Maria Montessori τόνισε τη σημασία της ανάπτυξης λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στα μικρά παιδιά ως κρίσιμη πτυχή της εκπαίδευσής τους. Πίστευε ότι η ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων μέσα από πρακτικές δραστηριότητες, όπως η μεταφορά υγρών, το δέσιμο και το κόψιμο, όχι μόνο ενίσχυε τις σωματικές ικανότητες του παιδιού, αλλά είχε, επίσης, άμεσο αντίκτυπο στη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξή τους (Marshall, 2017). Η Montessori πίστευε ότι η ικανότητα των παιδιών να εκτελούν λεπτές κινητικές εργασίες με επιδεξιότητα και ακρίβεια ήταν καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη της προσοχής, της συγκέντρωσης και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Θεώρησε, επίσης, την ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων ως απαραίτητη για την ενίσχυση της δημιουργικότητας και της αίσθησης ανεξαρτησίας των μικρών παιδιών.

Η σχέση των γνωστικών και κινητικών δεξιοτήτων έχει αναλυθεί διεξοδικά στο παρόν βιβλίο. Η αντίληψη, ως γνωστική λειτουργία, επιτρέπει τον σχεδιασμό των ενεργειών και προσανατολίζει την κινητική δραστηριότητα στο περιβάλλον. Οι κινητικές ενέργειες στέλνουν διαρκώς πληροφορίες στα αντιληπτικά συστήματα του εγκεφάλου και στους κατάλληλους αισθητηριακούς υποδοχείς. Έτσι, η σχέση τους είναι δυναμική και αμφίδρομη.

Το περιβάλλον του εκπαιδευτικού συστήματος της Montessori είναι ένα περιβάλλον που εμπλέκει τα παιδιά έντονα σε αυτές τις δεξιότητες, από νεαρή ηλικία. Η Montessori κατανοούσε ότι η λεπτή κινητική ανάπτυξη είναι πτυχή μιας ισορροπημένης προσέγγισης για την καθοδηγούμενη ανάπτυξη, που περιελάμβανε νοητικές, σωματικές και ηθικές πτυχές (American Montessori Society, 2016). Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Montessori η φροντίδα

και η διαχείριση του περιβάλλοντος αποτελούν το βασικό πεδίο εκπαίδευσης των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών. Αυτό το καλά οργανωμένο περιβάλλον είχε σχεδιαστεί για να παρέχει στα παιδιά τις μέγιστες ευκαιρίες ώστε να αναπτυχθούν, προσεγγίζοντας το μέγιστο των δυνατοτήτων τους (Moll, 2004). Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του προγράμματος Montessori είναι η συμπερίληψη της «εκπαιδευτικής γυμναστικής». Πρόκειται για μια σειρά προγραμματισμένων ασκήσεων για την ανάπτυξη συντονισμού στα δάχτυλα. Αυτές οι ασκήσεις βρίσκονται στο «Υλικό πρακτικής ζωής», το οποίο είναι ένας από τους πέντε βασικούς τομείς μάθησης του εκπαιδευτικού συστήματος της Montessori. Ο συγκεκριμένος τομέας μάθησης ενσωματώνει δραστηριότητες που με την πρώτη ματιά μπορεί να μη φαίνονται κατάλληλες για παιδιά προσχολικής ηλικίας (προετοιμασία φαγητού, ντύσιμο, καλλωπισμός, πλύσιμο χεριών, επιδέξεις κινήσεις, ήσυχη κίνηση, καθαρισμός, κηπουρική, φροντίδα κατοικίδιων, τρόποι συμπεριφοράς, κοινωνική αλληλεπίδραση). Τα υλικά και οι δραστηριότητες πρακτικού βίου είναι πολύ διαδεδομένα στα ευρωπαϊκά προσχολικά κέντρα, ακόμα και στις μέρες μας. Οι δραστηριότητες αυτές επιτρέπουν στα παιδιά να μάθουν χρήσιμες δεξιότητες για την καθημερινή ζωή τους. Συγκεκριμένα, στο πρακτικό πλαίσιο ντυσίματος, τα παιδιά εκπαιδεύονται ώστε να μάθουν τη χρήση των φερμουάρ, των κουμπιών, των κορδονιών παπουτσιών και άλλων κουμπωμάτων των ρούχων. Μια άλλη δημοφιλής δραστηριότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της Montessori που αναπτύσσει τις λεπτές κινητικές δεξιότητες είναι η χρήση λαβίδων για να μαζεύουν τα παιδιά μικρά αντικείμενα, όπως κοχύλια ή κουμπιά, και να τα μεταφέρουν σε διάφορα δοχεία. Αυτή η δραστηριότητα εκπαιδεύει τα παιδιά στο πιάσιμο της λαβίδας (όπου ο αντίχειρας, ο δείκτης και το μεσαίο δάχτυλο λειτουργούν ως τρίποδο), μια διαδικασία απαραίτητη για να μάθουν αργότερα να γράφουν (Bahmaee κ.ά., 2016). Ουσιαστικά, η καθημερινή εξάσκηση των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων λαμβάνει χώρα σε όλες αυτές τις φαινομενικά άσχετες δραστηριότητες. Τι διαφορά έχει, λοιπόν, η προσέγγιση Montessori στην ανάπτυξη των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών; Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που φοιτούσαν στα προσχολικά κέντρα που εφαρμόζαν τη μέθοδο Montessori είχαν πολύ καλύτερες επιδόσεις από τα παιδιά που φοιτούσαν σε κλασικές τάξεις νηπιαγωγείων, ειδικά στους τομείς του συντονισμού χεριού–ματιού και της οπτικής αντίληψης. Πράγματι, θεωρείται ότι ένα πεντάχρονο παιδί που έχει χρησιμοποιήσει τις πρακτικές δραστηριότητες της Montessori για περισσότερο από έναν χρόνο θα επιδείξει μεγαλύτερη ακρίβεια, ταχύτητα και καλύτερο έλεγχο στα χέρια από μια ομάδα παιδιών που ακολουθούν ένα συμβατικό πρόγραμμα για παιδιά προσχολικής ηλικίας (Rajan, 2017). Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι οι λεπτές κινητικές δεξιότητες δεν αναπτύσσονται γρήγορα ή αυτόματα. Απαιτούν κατανόηση, χρόνο και υπομονή. Η Montessori θεωρούσε ότι τα παιδιά μπορούν να λειτουργούν ελεύθερα και ανεξάρτητα μέσα σε ένα καλά οργανωμένο από άποψη υλικών και δραστηριοτήτων εκπαιδευτικό περιβάλλον. Σε αυτή την κατεύθυνση, το υλικό της εκτείνεται σε όλους τους τομείς δραστηριοποίησης των παιδιών (γλώσσα, μαθηματικά, επιστήμες, τέχνες, πολιτισμός, αισθητηριακός τομέας) στις προσχολικές και σχολικές τάξεις (Faryadi, 2017).

4.1 Η αυτονομία ως αξία ζωής

Ο Kant (1724-1804) είναι ο πρώτος φιλόσοφος που μίλησε για την αυτονομία. Σύμφωνα με τον Kant, ένα άτομο είναι αυτόνομο εάν έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ελεύθερα και οικειοθελώς ποια συμπεριφορά θα υιοθετήσει. Η αυτονομία είναι η ικανότητα ενός ατόμου να κάνει τις δικές του επιλογές μέσω της λογικής και όχι απλώς ακολουθώντας τις επιθυμίες ή τις παρορμήσεις του. Ωστόσο, ο Kant διευκρινίζει ότι η αυτονομία δεν είναι η πλήρης ανεξαρτησία ή η απόλυτη ελευθερία. Εξηγεί ότι ένα άτομο μπορεί να επιτύχει την αυτονομία του με την προϋπόθεση ότι σέβεται και την ελευθερία των άλλων. Κάθε άτομο, μέσα από τη σχέση του με τους άλλους, διαμορφώνει τη μοναδική ταυτότητά του αλλά και αποδέχεται την ελευθερία των άλλων να οικοδομήσουν τη δική τους, αυτόνομη προσωπικότητα (Foessel, 2011).

4.2 Η αυτονομία στην προσχολική τάξη

Η Maria Montessori παρατήρησε ότι τα παιδιά δεν μαθαίνουν όπως οι ενήλικες. Τόνισε ότι το παιδί είναι ένα είδος «σφουγγαριού»: απορροφά φυσικά, σταδιακά και αβίαστα ό,τι το περιβάλλει χάρη στις πέντε αισθήσεις του. Υπακούει στους «φυσικούς νόμους» που η παιδαγωγός αποκαλεί επίσης «ευαίσθητες περιόδους». Μια ευαίσθητη περίοδος είναι μια μεταβατική περίοδος, δηλαδή ένα χρονικό διάστημα κατά το οποίο το παιδί θα βιώσει μια

πολύ έντονη έλξη για συγκεκριμένες δραστηριότητες, τις οποίες θα επαναλάβει πολλές φορές. Όλη η ενέργεια του παιδιού κινητοποιείται κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου με στόχο την απόκτηση μιας συγκεκριμένης γνώσης ή ικανότητας (Skjold, Wennestrom, & Broderman Smeds, 2012). Πιο συγκεκριμένα, η Montessori διέκρινε πέντε διακριτές ευαίσθητες περιόδους:

- Η ευαίσθητη περίοδος της *τάξης*: όλα τα αντικείμενα έχουν τη θέση τους, η τάξη είναι καθαρή και τακτοποιημένη. Η τάξη ηρεμεί το παιδί και του επιτρέπει να κινείται εσωτερικά.
- Η ευαίσθητη περίοδος *κίνησης*: το παιδί μαθαίνει να κινείται ελεύθερα και εύκολα, τηρώντας τους κανόνες.
- Η ευαίσθητη περίοδος της *γλώσσας*: το παιδί μαθαίνει να επικοινωνεί λεκτικά με τον περίγυρό του. Ο/Η εκπαιδευτικός ή γονέας προσαρμόζει τη γλώσσα και τη στάση του, μιλάει στο ύψος των παιδιών, χρησιμοποιεί σαφές και ακριβές λεξιλόγιο και μιλάει αργά και καθαρά.
- Η ευαίσθητη περίοδος της *αισθητηριακής ανάπτυξης*: το παιδί αναπτύσσεται μέσω της τελειοποίησης όλων των αισθήσεων.
- Η ευαίσθητη περίοδος *κοινωνικής ανάπτυξης*: το παιδί αλληλοεπιδρά με τα άλλα παιδιά είτε υποστηρίζοντας τις προσπάθειές τους είτε δεχόμενο βοήθεια από αυτά. Το παιδί αναγνωρίζει την αξία των άλλων μέσα από την προσέγγιση θεμάτων ή επιλογή δραστηριοτήτων όπου αναδεικνύονται οι ιδιαίτερες, διαφορετικές ικανότητες κάθε παιδιού (Bieth & Constans, 2018).

Τα διάφορα είδη αυτονομίας

Η αυτονομία είναι μια δύσκολη έννοια, που εκφράζεται σε διάφορες μορφές: α) *σωματική και υλική αυτονομία*, β) *συναισθηματική αυτονομία*, γ) *πνευματική/γνωστική αυτονομία*, και δ) *ηθική αυτονομία* (Dorner, 2018· Fanny, 2019· Foray, 2016). Ο πρώτος τύπος αυτονομίας που θα αναπτύξει ένα παιδί είναι η *σωματική και υλική αυτονομία*. Σε αυτή τη φάση, το παιδί γνωρίζει το σώμα του και αναπτύσσει τις κινητικές δεξιότητές του. Έτσι, σταδιακά αποκτάει αυτογνωσία (τι μπορεί ή τι δυσκολεύεται να κάνει).

Η *συναισθηματική αυτονομία* είναι η ικανότητα του παιδιού να μειώνει την εξάρτησή του από τους ενήλικες γύρω του αλλά και από τους συνομηλίκους του. Αυτή η διαδικασία μεταφράζεται σε αποδοχή του χωρισμού από τον φροντιστή (μητέρα ή άλλο πρόσωπο), σε δυνατότητα να συνάπτει σχέσεις με άλλους, να μην επιδιώκει την αποκλειστικότητα στη σχέση του με τους άλλους, να επιλέγει δραστηριότητες που ευχαριστούν τον εαυτό του και όχι τους άλλους. Έτσι, το παιδί χτίζει την αυτοεκτίμησή του αλλά και την εμπιστοσύνη του στους άλλους.

Η *πνευματική/γνωστική αυτονομία* χτίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του παιδιού. Αυτή η αυτονομία αντιστοιχεί σε οτιδήποτε σχετίζεται με τη σκέψη και τη γνώση και θεωρείται η ικανότητα να σκέφτεται κανείς μόνος του. Έτσι, μιλάμε για πνευματική αυτονομία όταν το παιδί είναι σε θέση να κατανοήσει μια νέα κατάσταση και να κινητοποιήσει τις ειδικές δεξιότητες που θα χρειαστεί για την επίλυση του προβλήματος/θέματος που ανέκυψε στην κατάσταση αυτή.

Η *ηθική αυτονομία* αναφέρεται στην ικανότητα του παιδιού να κατανοεί την αναγκαιότητα των ορίων και των κανόνων που υπάρχουν στο περιβάλλον του. Μέσα από την αποδοχή των κανόνων και των ορίων, το παιδί μαθαίνει να σέβεται για να συμβιώνει αρμονικά με τους άλλους αλλά και να νιώθει το ίδιο ασφαλές. Ο όρος αυτονομία, λοιπόν, εμπερικλείει αυτές τις τέσσερις βασικές κατηγορίες (Dorner, 2018· Fanny, 2019· Foray, 2016).

Εργαστήρια αυτονομίας ή εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Στις τάξεις των προσχολικών κέντρων, υπάρχει χρόνος για συλλογικές και ατομικές δραστηριότητες. Τα *εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων* ικανοποιούν την ανάγκη να δοθεί στα παιδιά πραγματικός χρόνος δραστηριότητας για να εξερευνήσουν και να πειραματιστούν, καθένα με τον δικό του ρυθμό. Αυτά τα ανεξάρτητα ατομικά εργαστήρια είναι εμπνευσμένα από τις εκπαιδευτικές τάξεις της Montessori και του Freinet. Το παιδί επιλέγει ελεύθερα τις δραστηριότητές του και επιδίδεται σε ατομικούς και καθημερινούς χειρισμούς αντικειμένων, επανειλημμένα και σε συγκεκριμένο χρόνο. Μαθαίνει κάνοντας τα δικά του πειράματα με πλήρη αυτονομία και όσες φορές επιθυμεί. Αυτό του επιτρέπει να αναπτύξει την αυτοπεποίθησή του και να βιώσει το αίσθημα της ικανοποίησης και της επιτυχίας. Τα αποτελέσματα από τη δραστηριοποίηση κάθε παιδιού δεν είναι ούτε άμεσα ούτε ποσοτικά. Έτσι, μπορεί να πειραματιστεί όσες φορές θεωρεί ότι χρειάζεται έως ότου φτάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα (Liquète & Maury, 2007).

Κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων, ο/η εκπαιδευτικός αφιερώνει χρόνο για να παρακολουθεί κάθε νήπιο όσον αφορά την εφαρμογή των διαδικασιών και τη στάση του απέναντι στη μαθησιακή διαδικασία. Μπορεί να παρέμβει διακριτικά για να ενισχύσει την κατανόηση κάθε παιδιού και για να του προτείνει, συζητώντας μαζί του, διάφορες επιλογές αλλά και για να ακούσει τις δικές του σκέψεις (Hoffmans-Gosset, 2006).

Τα εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά προσχολικής ηλικίας:

- να συμμετέχουν σε δραστηριότητες ευχάριστες, με ελκυστικό υλικό,
- να συμμετέχουν ενεργά σε μια επιλεγμένη δραστηριότητα, εκπαιδεύοντας τις λεπτές δεξιότητές τους χειριζόμενα μια ποικιλία υλικών,
- να διατηρούν την προσοχή τους και να συγκεντρώνονται,
- να επαναλάβουν όσες φορές επιθυμούν ένα εργαστήριο μέχρι να αυτοματοποιηθεί η επιμέρους διαδικασία άρα να κατακτηθεί μια σειρά δεξιοτήτων, στηριζόμενα πάντα στον δικό τους, μοναδικό τρόπο και ρυθμό,
- να αναπτύξουν την αυτονομία τους και να μάθουν να σέβονται τους κανόνες της καθημερινής ζωής στην τάξη (χρήση, τακτοποίηση, σεβασμός του εξοπλισμού κ.λπ.),

- να ερευνήσουν, να ψηλαφίσουν, να πετύχουν, να αποτύχουν, να ανακαλύψουν,
- να εισέλθουν στη δραστηριότητα μέσω μιας φάσης παρατήρησης των άλλων προτού την εξασκήσουν τα ίδια.

Τα εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων για τον/την εκπαιδευτικό:

- προσφέρουν χρόνο για την παρατήρηση των νηπίων,
- παρέχουν τη δυνατότητα για παροχή εξατομικευμένης βοήθειας,
- παρέχουν τη δυνατότητα να εντοπίσει δεξιότητες που αποκτήθηκαν,
- παρέχουν τη δυνατότητα να αναπτύξει διαφοροποιημένες διαδρομές μάθησης προσαρμοσμένες στις ανάγκες των νηπίων της τάξης του/της,
- παρέχουν τη δυνατότητα να προγραμματίσει αποτελεσματικά τις δεξιότητες που αναμένεται εξελικτικά να κατακτήσει κάθε παιδί (ανά χρονική περίοδο — τρίμηνα).

5.1 Τα εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων και οι πτυχές της αυτονομίας

Πώς τα εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων υποστηρίζουν όλες τις πτυχές της αυτονομίας και της αυτοδιάθεσης των μικρών παιδιών;

- *Συναισθηματική αυτονομία:* κάθε παιδί εργάζεται μόνο του· για να πραγματοποιήσει ένα ατομικό εργαστήριο, το παιδί θα πρέπει να κινητοποιήσει αρκετές δεξιότητες: να θυμηθεί τις οδηγίες, να κατανοήσει πώς να χρησιμοποιήσει τα υλικά με βάση τις οδηγίες και να τακτοποιήσει το εργαστήριο όταν το ολοκληρώσει. Σταδιακά, θα μπορέσει να μάθει να αυτο-διορθώνεται και να αναγνωρίζει τα λάθη του, δηλαδή, να αυτοαξιολογεί την προσπάθειά του χωρίς την παρέμβαση του ενήλικα. Δεν υπάρχει ανταγωνισμός, επειδή κάθε παιδί δουλεύει ανεξάρτητα. Έτσι, μπορεί να αφιερώσει χρόνο για να το ολοκληρώσει χωρίς να συγκρίνει τον εαυτό του με κάποιο συμμαθητή του.
- *Αυτονομία υλικού:* το παιδί έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει τον χώρο εργασίας του· θα πρέπει να αξιοποιήσει τα υλικά του εργαστηρίου οργανωμένα και με σύνεση.
- *Ηθική αυτονομία:* σεβασμός στους κανόνες· το παιδί είναι σημαντικό να λάβει υπόψη του τους κανόνες που προτείνει ο/η εκπαιδευτικός, να προσέχει τα υλικά που χειρίζεται, να σέβεται τους άλλους μαθητές (μιλάμε σιγά και παραμένουμε ήρεμοι και συγκεντρωμένοι κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων) και να ολοκληρώνει τη δραστηριότητά του προτού ξεκινήσει μια άλλη.
- *Γνωστική αυτονομία:* το παιδί μαθαίνει να συγκεντρώνεται· εάν το αυτόνομο εργαστήριο είναι προσαρμοσμένο στα ενδιαφέροντα του παιδιού, θα του δώσει εσωτερικό κίνητρο ώστε να είναι επικεντρωμένο στο έργο του (Foray, 2017· Skjold Wennestrom, & Broderman Smeds, 2012).

5.2 Παρουσίαση εργαστηρίου αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ο σχεδιασμός ενός εργαστηρίου ξεκινάει από τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Εφόσον ο/η εκπαιδευτικός έχει εντοπίσει τι πραγματικά ενδιαφέρει το σύνολο των παιδιών της τάξης του/της και καθένα ξεχωριστά μπορεί να εμπνευστεί από διάφορα υλικά καθημερινής χρήσης, να θέσει στόχους από το Πρόγραμμα Σπουδών και να προχωρήσει στη δημιουργία του εργαστηρίου. Το υλικό που θα επιλεγεί είναι σημαντικό να προάγει την εξάσκηση της λεπτής κινητικότητας, του οπτικοκινητικού συντονισμού και της αυτοσυγκέντρωσης.

Ας μελετήσουμε ένα παράδειγμα:

Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα ενός εργαστηρίου τίθενται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών και τη χρονική περίοδο του σχολικού έτους.

Για μια ομάδα παιδιών τεσσάρων ετών στις αρχές του σχολικού έτους, ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει από το Πρόγραμμα Σπουδών και τη θεματική ενότητα των Φυσικών Επιστημών και την υποενότητα «Υλη και Φαινόμενα: Μορφολογικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες αντικειμένων».

Παρουσίαση του υλικού

Ο/Η εκπαιδευτικός εκθέτει το υλικό στην ολομέλεια και θέτει ερωτήσεις:

- Αναγνωρίζετε τα υλικά που βλέπετε μπροστά σας;
- Μπορεί κάποιος να σκεφτεί τη χρησιμότητά τους;
- Με ποιον άλλο τρόπο θα μπορούσαμε να τα χρησιμοποιήσουμε;
- Τι πιστεύετε ότι θα μάθετε με αυτό το υλικό;

Σε αυτή τη φάση, τα παιδιά μπορούν να περιεργαστούν το υλικό, αν το επιθυμούν, και να κάνουν προτάσεις για τη χρήση του, καθώς, επίσης, και να ονοματίσουν το εργαστήριο, για παράδειγμα «εργαστήριο νερού» ή «σταγονούληδες».

Παρουσίαση εργαστηρίου

Στην ολομέλεια, συζητιούνται από τον/την εκπαιδευτικό και τα παιδιά οι ιδιότητες των υλικών, οι κανόνες χρήσης του εργαστηρίου, τα προσδοκώμενα μαθησιακά του αποτελέσματα (τι αναμένεται από την αποτελεσματική χρήση του ή τι θέλει το ίδιο το παιδί να πετύχει σε μια εξέλιξη/επέκταση του εργαστηρίου) και, φυσικά, οι οδηγίες με σωστή χρονική ακολουθία, δηλαδή με βήματα, με τα οποία θα θεμελιώσει μια βάση αποτελεσματικής χρήσης του εργαστηρίου.

Βήμα πρώτο:

Τοποθέτησε το εργαστήριο στο τραπέζι και άδειασε το περιεχόμενό του με προσοχή.

Βοηθητικό ρόλο εδώ μπορεί να παίξει το χειραπτικό υλικό (φωτογραφίες, εικόνες) με τα βήματα του εργαστηρίου και οι σαφείς και κατανοητές οδηγίες:

Ονομασία εργαστηρίου: Σταγονόμετρο και σύριγγα

Εικόνα 1: Βήμα 1

Βήμα δεύτερο:

Γέμισε με νερό ένα μπολ και μετά, με το σταγονόμετρο, μετάγγισε το νερό σταγόνα σταγόνα πάνω στις βεντούζες του αστερία.

Εικόνα 2: Βήμα 2

Βήμα τρίτο:

Όταν τελειώσεις, ρίξε το νερό στον νεροχύτη και σκούπισε με το σφουγγάρι και την πετσέτα τα εργαλεία σου. Στη συνέχεια, τοποθέτησε τα αντικείμενα μέσα στο κουτί του εργαστηρίου και βάλε το στη θέση του.

Καθώς το παιδί ολοκληρώνει με επιτυχία το εργαστήριο, ο/η εκπαιδευτικός, σε συνεργασία με το παιδί μπορεί να σκεφτούν μια διαφορετική από την πρώτη διαδικασία ως επέκτασή του υπάρχοντος αλλά και μια επιπλέον εξέλιξή του.

Εξέλιξη και επέκταση εργαστηρίου

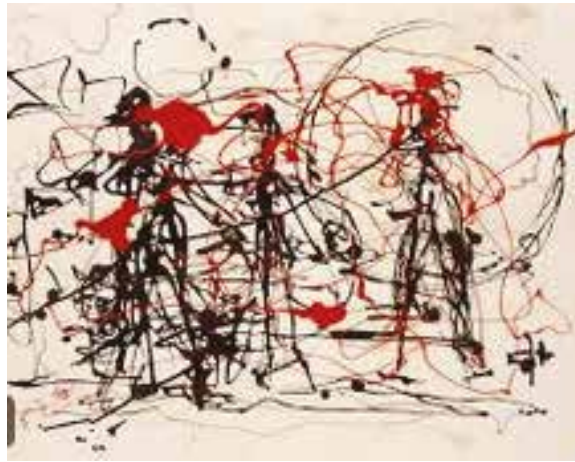
Εξέλιξη: Προσπάθησε τώρα να γεμίσεις τη σύριγγα με νερό και να το αδειάσεις σταγόνα - σταγόνα πάνω στις βεντούζες του αστερία.

Εικόνα 3: Εξέλιξη

Στη συνέχεια, μπορούν να επεκτείνουν το εργαστήριο με ανοιχτά φύλλα εργασίας/κατασκευές/παρουσίαση επιτευγμάτων/μοίρασμα εμπειριών στην ολομέλεια.

Επέκταση: Δημιούργησε ένα έργο τέχνης πάνω σε άσπρο χαρτόνι με χρωματιστές σταγόνες από το σταγονόμετρο και τη σύριγγα. Παρατήρησε ομοιότητες και διαφορές με έργα του Jackson Pollock και συζήτησέ τις με τους φίλους σου.

Εικόνα 4: Ένα έργο του Jackson Pollock για να εμπνευστεί το παιδί (εάν δεν έχετε δημιουργήσει ήδη κάποια τα οποία μπορείτε να διαχειριστείτε ως πρότυπα).

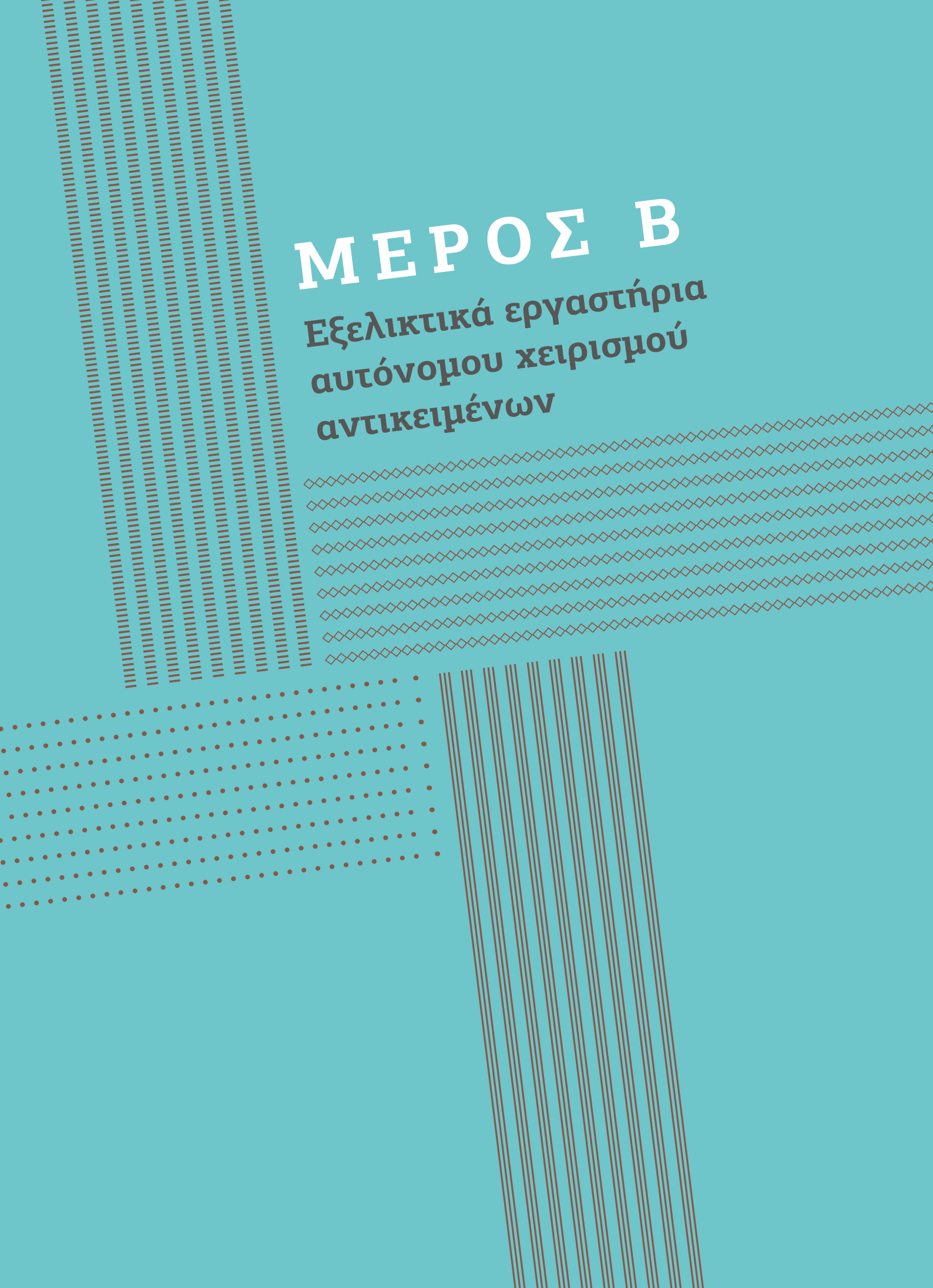
Αξιολόγηση εργαστηρίου

Η αξιολόγηση ενός εργαστηρίου πραγματοποιείται από/μαζί με το παιδί χωρίς άμεσες διορθώσεις από τον/την εκπαιδευτικό. Ο/Η εκπαιδευτικός θέτει προβληματισμούς στο παιδί με βάση τις στοχευμένες παρατηρήσεις του/της για να το βοηθήσει να βελτιωθεί αλλά και για να προτείνει και το ίδιο το παιδί πιθανές λύσεις. Η αξιολόγηση των νέων γνώσεων και δεξιοτήτων μπορεί να αποτυπωθεί τόσο με φωτογραφικό υλικό που συλλέγει ο/η εκπαιδευτικός όσο και με προφορικές παρουσιάσεις από το παιδί. Η διαδικασία αξιολόγησης προσαρμόζεται, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο με τον οποίο κάθε παιδί επιλέγει να παρουσιάσει τα επιτεύγματά του/της. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται στα εργαστήρια είναι αντικείμενα καθημερινής χρήσης.

Ο/Η εκπαιδευτικός καλείται να οργανώσει εργαστήρια όπου τα παιδιά χειρίζονται αυτόνομα τα υλικά του κάθε εργαστηρίου. Επιπλέον καλείται να:

- προσδίδει εκπαιδευτική αξία στα υλικά, θέτοντας συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους, που ανταποκρίνονται στις μαθησιακές ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των παιδιών. Με αυτόν τον τρόπο, τα αντικείμενα αποκτούν έναν νέο, παιδαγωγικό ρόλο.
- δίνει ιδιαίτερη προσοχή στις οδηγίες χειρισμού, εξασφαλίζοντας ότι τα παιδιά γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν τα αντικείμενα με ασφαλή και σωστό τρόπο, ενισχύοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της μαθησιακής διαδικασίας.
- παρατηρεί και να υποστηρίζει τα παιδιά της τάξης του/της κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας, συνοδεύοντάς τα σε κάθε βήμα, προσφέροντας καθοδήγηση και ενθάρρυνση, ώστε να αξιοποιήσουν στο μέγιστο τις δυνατότητες του εργαστηρίου.
- συνεργάζεται με τα παιδιά στην αξιολόγηση της απόδοσής τους, ενθαρρύνοντας την αυτοκριτική και τον αναστοχασμό, βοηθώντας τα να κατανοήσουν τις επιτυχίες τους και να εντοπίσουν σημεία βελτίωσης.

Με αυτή την προσέγγιση, ο/η εκπαιδευτικός όχι μόνο εμπλουτίζει το εκπαιδευτικό περιβάλλον, αλλά και ενδυναμώνει τους/τις μικρούς/ές μαθητές/ήτριες να αναπτύξουν δεξιότητες αυτοδιαχείρισης και κριτικής σκέψης.

ΜΕΡΟΣ Β

Εξελικτικά εργαστήρια
αυτόνομου χειρισμού
αντικειμένων

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 1,5 ετών
2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΟ ΡΥΖΙ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να σχεδιάζουν μέσα σε δοχείο με ρύζι. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με διάφορα υλικά. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: Πλαστικό δοχείο, χρωματιστό ρύζι, καρτέλες με γεωμετρικά σχήματα, κόλλα, χαρτόνια, πλαστικό κουταλάκι.

Οδηγίες: Επίλεξε μια καρτέλα με ένα γεωμετρικό σχήμα και τοποθέτησέ την μπροστά σου. Σχεδίασε το σχήμα που βλέπεις στην καρτέλα με το δάχτυλό σου μέσα στο δοχείο με το χρωματιστό ρύζι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερες καρτέλες με σχήματα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Πάτησε την κόλλα σου πάνω σε λευκό χαρτί σχηματίζοντας διάφορα γεωμετρικά σχήματα. Ρίξε με ένα κουταλάκι λίγο χρωματιστό ρύζι πάνω στο χαρτί. Περίμενε να στεγνώσει η κόλλα. Ρίξε προσεκτικά το ρύζι που περισσεύει μέσα στο δοχείο. Παρουσίασε την εργασία σου στους φίλους σου. Πώς ονομάζονται τα σχήματα που εμφανίστηκαν;

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 1,5–2 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΩΝ ΧΡΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να τοποθετούν αντικείμενα μέσα σε εγχοπές. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα. 3) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα.

Υλικά: χρωματιστά γλωσσοπίεστρα, χρωματιστά γλωσσοπίεστρα αριθμημένα από το 1 έως το 4, πλαστικό δοχείο, ταμπλό με μεγάλα χρωματιστά φελιζόλ, ταμπλό χρωματιστό, μικρά κυβάρια, χρωματιστά φελιζόλ.

Οδηγίες: Με τα δύο σου δαχτυλάκια, πιάσε έναν χρωματιστό κύβο και τοποθέτησέ τον στο ταμπλό με τα χρώματα στη θέση που αντιστοιχεί. Για παράδειγμα, το μπλε στο μπλε.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Στο ταμπλό με τα μεγάλα χρωματιστά φελιζόλ, τοποθέτησε ένα γλωσσοπίεστρο στην εγχοπή που ταιριάζει. Για παράδειγμα, τα κίτρινα γλωσσοπίεστρα στο κίτρινο φελιζόλ.

Επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε σε κάθε αριθμημένη εγχοπή τα χρωματιστά γλωσσοπίεστρα που γράφουν τον αντίστοιχο αριθμό και έχουν το ίδιο χρώμα. Για παράδειγμα, το 1 στο 1, το κίτρινο στο κίτρινο.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2 ετών

2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΜΕ ΠΗΛΟ ΚΑΙ ΛΙΜΑ

Θεματικές ενότητες: Τέχνες, Τεχνολογία Κατασκευών.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται λίμα. 2) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο. 3) Τεχνολογία Κατασκευών — συγκεκριμένα, να χειρίζονται και να χρησιμοποιούν με κατάλληλο τρόπο εργαλεία, ανάλογα με το πεδίο δράσης που εργάζονται.

Υλικά: πλαστικό δοχείο, χαρτόνια, αντικείμενα (πλακάκι) από πηλό, χάρτινες λίμες, φαρδύ πινέλο, κόλλα, πήλινα αντικείμενα χωρισμένα σε δύο κομμάτια, κάρτες με αντικείμενα σε δύο κομμάτια.

Οδηγίες: Στρώσε το χαρτόνι στο τραπέζι σου. Επίλεξε ένα πήλινο αντικείμενο μέσα από το δοχείο (αστεράκι, αμαξάκι, κοχύλι). Πιάσε προσεκτικά τη λίμα και τρίψε το αντικείμενο που διάλεξες πάνω στο χαρτόνι. Συζήτησε όσα παρατηρείς με έναν φίλο σου. Σκούπισε το χώρο σου με ένα φαρδύ πινέλο. Τοποθέτησε τη σκόνη μέσα σε ένα δοχείο.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερες λίμες (πιο σκληρές, πιο μαλακές) και πήλινα αντικείμενα.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Σε ένα χαρτόνι με σκούρο χρώμα, δημιούργησε σχέδια με την κόλλα σου. Ρίξε με τα δαχτυλάκια σου τη σκόνη που περίσσεψε και έπειτα τίναξε απαλά το χαρτόνι. Παρουσίασε το έργο σου στους φίλους σου.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Πάρε το κουτί με τα πήλινα αντικείμενα που είναι σε κομμάτια. Επίλεξε μια καρτέλα και προσπάθησε να βρεις το κομμάτι που ταιριάζει

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΟΛΓΑ ΠΑΠΑΦΙΛΙΠΠΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑ ΦΥΛΛΑΡΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη παρατηρητικότητας και συντονισμού ματιού–χειριού. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν τα διαφορετικά μεγέθη που μετράνε (μικρό, μεγάλο), να αναγνωρίζουν και να ταξινομούν σχήματα με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά τους (σε διαφορετικές θέσεις, μεγέθη και προσανατολισμούς). 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: Πλαστικοποιημένα χρωματιστά φύλλα (κόκκινο, κίτρινο, μπλε), πλαστικοποιημένο ταμπλό (πίνακας αναφοράς), πλαστικό δοχείο, φύλλα δέντρων, καφέ χαρτόνι, λευκή κόλλα χαρτιού.

Οδηγίες: Πιάσε ένα φύλλο με το χέρι σου. Πες το χρώμα του. Παρατήρησε το σχήμα του και τοποθέτησέ το πάνω στον πίνακα στη σωστή θέση.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερα χρώματα φύλλων.

Επέκταση δραστηριότητας:

Κόλλησε έναν καφέ κορμό δέντρου από χαρτόνι σε λευκό χαρτί. Κόλλησε πάνω στα κλαδιά του δέντρου πρώτα τα μικρά φύλλα και στη συνέχεια τα μεγάλα φύλλα δέντρων.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ ΣΙΩΡΑ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΚΛΑΔΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύσσουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν αντικείμενα με διαφορετικό μήκος, να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με διάφορα υλικά και να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών καταμετρώντας αντικείμενα.

Υλικά: Κλαδιά, κόλλες Α4 με γεωμετρικά σχήματα, πλαστικά ποτηράκια με αριθμούς από το ένα έως το πέντε.

Οδηγίες: Βγάλε τα κλαδάκια από το κουτί τους. Χώρισέ τα σε δύο ομάδες, ανά μέγεθος (μεγάλα, μικρά). Μέτρησε πρώτα τα μεγάλα και μετά τα μικρά.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χώρισε τα κλαδάκια ανά πάχος, δηλαδή τα λεπτά από τα χοντρά. Μέτρησε πόσα έχει κάθε ομάδα.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Πιάσε τα κλαδάκια και τοποθέτησέ τα πάνω στις πλευρές που έχει κάθε γεωμετρικό σχήμα στα χαρτόνια. Για παράδειγμα, τρία κλαδάκια στο τρίγωνο.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τόσα κλαδάκια όσα γράφει ο αριθμός σε κάθε πλαστικό ποτήρι. Για παράδειγμα, ένα κλαδάκι στο ποτήρι που γράφει 1.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΘΑ ΜΑΡΟΛΑΧΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
2^ο τρίμηνο: ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΑΙΧΝΙΔΙΑΡΙΚΑ ΞΥΛΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται αυτοσχέδιες λαβίδες. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με διάφορα υλικά.

Υλικά: Γλωσσοπίεστρα μεγάλα και μικρά, πλαστικά ποτήρια, καρτέλες με γεωμετρικά σχήματα.

Οδηγίες: Πιάσε ένα μεγάλο γλωσσοπίεστρο με κάθε χέρι σου. Χρησιμοποίησέ τα ως λαβίδες για να πιάσεις το ένα ποτήρι και να το τοποθετήσεις μέσα στο άλλο.

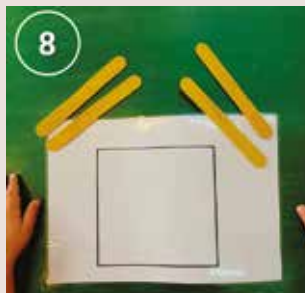
Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε μικρότερα γλωσσοπίεστρα για να τοποθετήσεις ένα ποτήρι μέσα στο άλλο.

Επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τα γλωσσοπίεστρα πάνω στις καρτέλες με τα γεωμετρικά σχήματα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΒΟΣΚΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΒΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Τέχνες (θεατρική τέχνη).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, συντονισμός ματιού–χεριού, ανάπτυξη συγκέντρωσης και χειρισμός ψαλιδιού. 2) Τέχνες — συγκεκριμένα, να προσδιορίζουν τον ρόλο ως ένα μέσο για να υποδυθούν έναν «άλλο» χαρακτήρα και να αλληλεπιδράσουν σε έναν «άλλο» χρόνο και χώρο.

Υλικά: 3 πρόβατα από χαρτόνι, άσπρο μαλλί πλεξίματος, ψαλίδι, καλαμάκια, πλαστικό γάντι (με ενσωματωμένο βαμβάκι στις άκρες των δαχτύλων), νερό, άσπρη τέμπερα.

Οδηγίες: Πιάσε με το ένα χέρι σου το προβατάκι και με το άλλο το κουβάρι με το μαλλί. Τύλιξε το μαλλί γύρω από το πρόβατο. Έπειτα, ξετύλιξέ το.

1η εξέλιξη δραστηριότητας:

Με τα τρία σου δάχτυλα, πιάσε το μαλλί και πέρασέ το γύρω από όλα τα καλαμάκια που είναι πάνω στο σώμα του προβάτου.

2η εξέλιξη δραστηριότητας:

Πιάσε το ψαλίδι και κόψε τα μαλλιά του προβάτου.

Επέκταση δραστηριότητας:

Ώρα για άρμεγμα. Γίνε βοσκός και με τους φίλους σου περιποιήσου τα προβατάκια σου. Πιάσε τις άκρες του γαντιού και με τα δύο σου δάχτυλα πίεσε προς τα κάτω για να αρμέξεις το προβατάκι μέσα στον κουβά.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΨΑΡΑΚΙΑ ΜΑΝΤΑΛΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται μανταλάκια, να αναπτύσσουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα και το μέγεθος (μικρό, μεγάλο).

Υλικά: χάρτινο κουτί με 20 πολύχρωμα πλαστικά μανταλάκια (5 κόκκινα, 5 κίτρινα, 5 μπλε, 5 πράσινα), 5 ψαράκια από γλωσσοπίεστρα και χαρτόνι (κόκκινο, κίτρινο, μπλε και πράσινο χρώμα).

Οδηγίες: Βγάλε τα ψαράκια από το κουτί και τοποθέτησέ τα μπροστά σου. Άνοιξε το κουτί με τα μανταλάκια. Πιάσε ένα πλαστικό μανταλάκι κάθε φορά με τα δύο δαχτυλάκια και τοποθέτησέ το στο ίδιο χρώμα ψαράκι. Για παράδειγμα, τα κίτρινα μανταλάκια στο κίτρινο ψαράκι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε πιο μικρά μανταλάκια αλλά και μανταλάκια από ξύλο στα ψαράκια.

Επέκταση δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε τα 2 μπλε ψάρια και τοποθέτησε τα μεγάλα πολύχρωμα μανταλάκια από ξύλο στο μεγάλο ψάρι και τα μικρά πολύχρωμα μανταλάκια από ξύλο στο μικρό ψάρι.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΝΟΜΙΚΟΥ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΚΟΧΥΛΟΠΑΙΧΝΙΔΙΣΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται λαβίδα. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν αντικείμενα διαφορετικού μεγέθους και να αναγνωρίζουν όμοια και διαφορετικά αντικείμενα σε δισδιάστατες και τρισδιάστατες απεικονίσεις/κατασκευές. 3) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αντικειμένων της φύσης (κοχύλια) και να εντοπίζουν διαφορές και ομοιότητες αυτών των αντικειμένων με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

Υλικά: δοχείο με σιμιγδάλι, άμμος εμπορίου, κοχύλια, πινέλο, τσιμπίδα, κουτί περισυλλογής, πλαστικοποιημένη φωτοτυπία με τα τρία μεγέθη κοχυλίων (μικρό, μεσαίο, μεγάλο), πίνακας αναφοράς με κοχύλια.

Οδηγίες: Προσπάθησε με τα δαχτυλάκια σου να βρεις τα κοχύλια και να τα βγάλεις από την άμμο. Έπειτα, καθάρισε τα από την άμμο με το πινέλο.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Δοκίμασε τώρα να πιάσεις τα κοχύλια με την τσιμπίδα και βάλε τα στο κουτί.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Παρατήρησε τα κοχύλια και τοποθέτησε τα κάτω από τη σωστή εικόνα ανάλογα με το μέγεθός τους (μεγάλο–μεσαίο–μικρό).

2η επέκταση δραστηριότητας:

Προσπάθησε να βρεις όμοια κοχύλια με αυτά που βρίσκονται στον πίνακα αναφοράς με τα κοχύλια.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Πάρε την πλαστελίνη και προσπάθησε να φτιάξεις μια πίδα. Έπειτα, πάρε όποια κοχύλια θέλεις. Πίεσέ τα πάνω στην πλαστελίνη και βγάλε τα στο τέλος. Παρατήρησε το αποτύπωμά τους στην πλαστελίνη και συζήτησέ τα με έναν φίλο σου.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2,5–3 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΚΟΥΜΠΙΑ ΚΑΙ ΥΦΑΣΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να κουμπώνουν κουμπιά. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση τα χρώματα. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: κύκλοι από χρωματιστή τσόχα (κόκκινο, κίτρινο, πράσινο, μπλε, ροζ) με εγκοπή στο κέντρο, ταμπλό από χαρτόκουτο στο οποίο είναι κολλημένοι κύκλοι από χρωματιστή τσόχα (των αντίστοιχων χρωμάτων), στο κέντρο των οποίων υπάρχει ραμμένο κουμπί, χρωματιστά κουμπιά.

Οδηγίες: Διάλεξε ένα ύφασμα. Βάλε τα δύο σου δάχτυλα στο άνοιγμα του υφάσματος, άνοιξέ το και πέρασε έτσι το κουμπί που έχει το ίδιο χρώμα. Σήκωσε λίγο το κουμπί και κατέβασε το ύφασμα από κάτω.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε παραπάνω χρώματα κύκλων και κουμπιών.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Δημιούργησε δικά σου έργα τέχνης συνδυάζοντας τους δίσκους με χρωματιστά κουμπιά.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τα κουμπιά πάνω στους κύκλους από τσόχα ανάλογα με το χρώμα. Για παράδειγμα, τα κόκκινα κουμπιά στον κόκκινο κύκλο

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΣΑΡΡΑ ΓΙΑΝΝΕΡΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 2–3 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΒΟΤΣΑΛΟ, ΚΥΛΗΣΕ ΛΙΓΑΚΙ

Θεματικές ενότητες: Φυσικές Επιστήμες.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αντικειμένων της φύσης (βότσαλα) και να εντοπίζουν διαφορές και ομοιότητες αυτών των αντικειμένων με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

Υλικά: βότσαλα, άμμος, δοχεία, τρυπητή κουτάλα, μπλε τέμπερα, νερό, πλαστικοποιημένες καρτέλες με περιγράμματα βότσαλων με περίεργα σχήματα, πλαστικοποιημένες καρτέλες με περιγράμματα βότσαλων που απεικονίζουν αράχνη/κάμπια/χιονάνθρωπο, ξυλάκια.

Οδηγίες: Ψάξε με το χεράκι σου τα βότσαλα που είναι κρυμμένα μέσα στην άμμο και τοποθέτησέ τα στο δοχείο δίπλα σου. Όταν βρεις όλα τα βότσαλα, κρύψε τα ξανά μέσα στο δοχείο με την άμμο.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερα βότσαλα, διαφόρων μεγεθών και σχημάτων. Πρόσθεσε τρυπητή κουτάλα, με την οποία θα ψάξεις τα βότσαλα στην άμμο.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Με την τρυπητή κουτάλα, πάρε ένα ένα βότσαλο μέσα από το δοχείο με το χρωματιστό νερό και τοποθέτησέ τα σε άδειο δοχείο.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Παρατήρησε προσεκτικά τα περιγράμματα που έχουν τα βότσαλα στις καρτέλες και προσπάθησε να τα τοποθετήσεις στη σωστή θέση.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Επίλεξε μια από τις πλαστικοποιημένες καρτέλες με περιγράμματα βότσαλων που απεικονίζουν αράχνη/κάμπια/χιονάνθρωπο. Τοποθέτησε βότσαλα με τα δαχτυλάκια σου σε κάθε περίγραμμα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΤΙΛΑΝΤΑ ΜΟΤΣΚΑ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών

1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΣΦΟΥΓΓΑΡΟΤΡΕΝΟ

Θεματικές ενότητες: Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να ενισχύσουν τον αυτοέλεγχο, τον οπτικοκινητικό συντονισμό, τη συγκέντρωση και την παρατηρητικότητα. 2) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

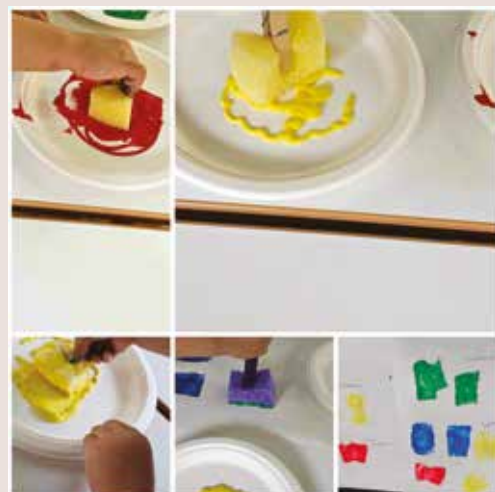
Υλικά: πλαστικό διάφανο δισκάκι στο οποίο υπάρχει στην μπροστινή πλευρά κολλημένο ένα σφουγγαράκι, χάρτινα πιάτα με κομμένα στένσιλ, χρώματα τέμπερας, λευκό χαρτί μέτρου σε κομμάτια διάστασης 0,50 x 0,40 εκ.

Οδηγίες: Πάρε από το δισκάκι ένα σφουγγαράκι. Βούτηξέ το στο πιάτο με την μπλε μπογιά και κάνε τυπώματα πάνω στο χαρτί. Όταν τελειώσεις, τοποθέτησε το σφουγγαράκι μέσα στο πιάτο. Κάνε το ίδιο, αν θες, και με τα άλλα χρώματα χρησιμοποιώντας κάθε φορά νέο σφουγγαράκι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Για να κάνεις τυπώματα, χρησιμοποίησε μικρότερα κομμάτια σφουγγαριού, λαβίδα γλωσσοπίεστρου, σφουγγαράκι δεμένο στη μέση με κορδέλα σαν φιογκάκι και σφουγγαράκι δεμένο στην άκρη που κάνει την επιφάνεια να είναι κοίλη σαν τραμπάλα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Επίλεξε ένα πιάτο με σχέδιο στένσιλ. Βούτηξε το σφουγγαράκι σου σε τέμπερα και πειραμάτισου φτιάχνοντας το δικό σου εικαστικό έργο

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών

2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΒΑΜΒΑΚΟΜΠΑΛΙΤΣΕΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται μανταλάκια. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών.

Υλικά: μπαλίτσες βαμβακιού, μανταλάκια, δοχείο, μεγάλο και μικρό ποτηράκι.

Οδηγίες: Μέσα από το δοχείο, πιάσε με το μανταλάκι μια βαμβάκομπαλίτσα και μετάφερε τη στο μεγάλο ποτηράκι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε μικρότερο ποτηράκι και μικρότερες βαμβάκομπαλίτσες.

Επέκταση δραστηριότητας:

Σε ποτηράκια αριθμημένα από το 1 έως το 5, τοποθέτησε με το μανταλάκι τόσες βαμβάκομπαλίτσες όσες γράφει πάνω στο ποτηράκι.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΖΩΗ ΠΟΥΛΙΑΝΙΤΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών

2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΟΛΥΧΡΩΜΑ ΓΛΩΣΣΟΠΙΕΣΤΡΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να τοποθετούν γλωσσοπίεστρα μέσα σε ποτηράκια και σε δεύτερη φάση μέσα σε εγχοπές χάρτινης αβγοθήκης. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα. 3) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα: κόκκινο, κίτρινο, πράσινο, πορτοκαλί, μπλε.

Υλικά: χρωματιστά γλωσσοπίεστρα, αυγοθήκες, ποτηράκια.

Οδηγίες: Βάλε κάθε γλωσσοπίεστρο στο ποτηράκι που αντιστοιχεί. Δηλαδή, τα κόκκινα στο κόκκινο ποτηράκι, τα μπλε στο μπλε, τα κίτρινα στο κίτρινο, τα πράσινα στο πράσινο, τα πορτοκαλιά στο πορτοκαλί.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Τοποθέτησε κάθε γλωσσοπίεστρο σε εγχοπή της αβγοθήκης με το ίδιο χρώμα. Εξήγησε στους φίλους σου πώς εργάστηκες.

Επέκταση δραστηριότητας:

Δημιούργησε ελεύθερα σχήματα και ιστορίες με τα γλωσσοπίεστρα. Προσπάθησε οι ενώσεις να έχουν το ίδιο χρώμα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών

2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΟΛΥΧΡΩΜΕΣ ΛΙΜΕΣ ΣΕ ΔΡΑΣΗ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα, Κινητική Αγωγή.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, συντονισμός ματιού–χειριού και να χειρίζονται λίμες. 2) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα (κόκκινο, κίτρινο, μπλε, πράσινο). 3) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα. 4) Κινητική Αγωγή — συγκεκριμένα, να προσδιορίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά του ρυθμού και να χρησιμοποιούν τις δυνατότητες των μελών του σώματος για να κινηθούν και να ανταποκριθούν στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος.

Υλικά: πράσινο αφρώδες σφουγγάρι, πολύχρωμες λίμες, πλαστικά ζωάκια, ντέφι.

Οδηγίες: Διάλεξε μια λίμα στο χρώμα που σου αρέσει. Τοποθέτησέ τη στο σφουγγαράκι που έχει το ίδιο χρώμα με τη λίμα που διάλεξες, πιέζοντάς την ελαφρά.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Μέσα στα σφουγγαράκια έχουν κρυφτεί ζωάκια. Επίλεξε μια λίμα και με το ένα χέρι σου, κράτα το σφουγγαράκι και με το άλλο λίμαρέ το μέχρι να εμφανιστεί το ζωάκι που είναι κρυμμένο μέσα του.

Επέκταση δραστηριότητας:

Μουσικοκινητικό παιχνίδι με αργό και γρήγορο ρυθμό (αργός ρυθμός: λίμες — γρήγορος ρυθμός: ντέφι): Όταν ακούγεται ο ήχος από τις λίμες, περπάτησε αργά στον χώρο, ενώ, όταν ακούγεται ο ήχος από το ντέφι, πήδηξε σε γρήγορο ρυθμό.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΠΟΝ ΠΟΝ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα, Κινητική Αγωγή.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται ελεύθερα τα υλικά και τα εργαλεία. 2) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα. 3) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα και το μέγεθος (μικρό, μεγάλο). 4) Κινητική Αγωγή — συγκεκριμένα, να χρησιμοποιούν τις δυνατότητες των μελών του σώματος για να κινηθούν και να ανταποκριθούν στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος.

Υλικά: χρωματιστά πον πον μεγάλα—μικρά, άσπρο και κόκκινο κουτί.

Οδηγίες: Άνοιξε το άσπρο κουτί, βγάλε από μέσα το κόκκινο κουτί και βάλε το δίπλα σου. Άνοιξε το κόκκινο κουτί, πιάσε με τα τρία δαχτυλάκια σου ένα πον πον είτε μεγάλο είτε μικρό και βάλε το στην αντίστοιχη κυκλική χρωματιστή τρυπούλα που βλέπεις στο άσπρο κουτί. Όταν τελειώσεις, τακτοποίησε το εργαστήριό σου και βάλε το στη θέση του.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πιάσε το μανταλάκι με τα τρία δαχτυλάκια σου και πιάσε το για να ανοίξει. Επίλεξε με αυτό ένα πον πον και βάλε το στην αντίστοιχη χρωματιστή τρυπούλα που βλέπεις στο άσπρο κουτί.

Επέκταση δραστηριότητας:

Μουσικοκινητικό παιχνίδι με τα χρώματα των πον πον: πιάσε με τα χεράκια σου το πον πον που σου πετάει η δασκάλα σου και πες το χρώμα και το μέγεθος (μικρό, μεγάλο) σε όλη την υπόλοιπη τάξη.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΤΑ ΚΑΠΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Γλώσσα, Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να βιδώνουν και να ξεβιδώνουν καπάκια. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το μέγεθος και να αντιλαμβάνονται τις σχέσεις γειτνίασης (κοντά–μακριά) και σειράς ή διαδοχής (εμπρός–πίσω, πάνω–κάτω κ.λπ.) σε οργανωμένα περιβάλλοντα χρησιμοποιώντας διαφορετικά συστήματα αναφοράς (π.χ. σε σχέση με άλλα αντικείμενα). 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: κουτί με μπουκάλια νερού (το πάνω μέρος) και τα καπάκια τους, μπουκάλια και καπάκια διαφόρων μεγεθών, καρτέλες με χρώματα καπακιών σε σειρά, καρτέλες με εικόνες που έχουν κύκλους και σχέδια.

Οδηγίες: Επίλεξε ένα καπάκι. Τοποθέτησέ το στο πάνω μέρος του μπουκαλιού και προσπάθησε να το βιδώσεις.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε διαφορετικά μεγέθη μπουκαλιών με τα καπάκια τους.
Βρες τα σωστά καπάκια για κάθε μπουκάλι.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Βίδωσε τα καπάκια στη θέση που δείχνουν οι εικόνες.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τα καπάκια στις εικόνες όπου υπάρχει το σχήμα του κύκλου.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Δημιούργησε τα δικά σου έργα τέχνης με πολύχρωμα καπάκια, όπως λουλούδια, καράβια κ.ά.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΓΙΑΤΡΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΑΝΤΑΛΑΚΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες)

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη συντονισμού ματιού–χειριού. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: πλαστικό κουτί, χρωματιστά μανταλάκια, χρωματιστά ποτήρια, χρωματιστά, μικρά και μεγάλα πον πον, εικόνες πλαστικοποιημένες (σκαντζόχοιρος, σύννεφο και ήλιος), ξύλινα χρωματιστά μικρότερα μανταλάκια.

Οδηγίες: Άνοιξε το κουτί και βγάλε τα ποτήρια (3 διαφορετικά χρώματα). Τώρα, επέλεξε ένα μανταλάκι και τοποθέτησέ το πάνω στο στόμιο (πάνω μέρος) του ποτηριού με το ίδιο χρώμα. Για παράδειγμα, το μπλε μανταλάκι στο μπλε ποτήρι. Συνέχισε έτσι μέχρι να βάλεις όλα τα μανταλάκια στα ποτήρια με το ίδιο χρώμα. Τέλος, βάλε όλα τα υλικά μέσα στο κουτί και τακτοποίησέ το πάνω στο ράφι.

1η εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερα ποτήρια και μανταλάκια με το αντίστοιχο χρώμα

2η εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε ένα μανταλάκι από κάθε χρώμα σαν λαβίδα, κράτησε με τη λαβίδα–μανταλάκι ένα πον πον του ίδιου χρώματος και τοποθέτησέ το στο ποτήρι με το αντίστοιχο χρώμα. Για παράδειγμα, με το μπλε μανταλάκι, επέλεξε μπλε πον πον και τοποθέτησέ το μέσα στο μπλε ποτήρι.

Επέκταση δραστηριότητας:

Βγάλε από το κουτί τις εικόνες που βρίσκονται μέσα και παρατήρησέ τις. Επίλεξε τα χρωματιστά μανταλάκια που ταιριάζουν σε κάθε εικόνα. Για παράδειγμα, τα κίτρινα στον ήλιο, τα μπλε στο σύννεφο, τα μπεζ στον σκαντζόχοιρο. Τοποθέτησέ τα πάνω, κάτω ή γύρω γύρω ώστε να ολοκληρώσεις την εικόνα (πάνω στον σκαντζόχοιρο: τσί-τες· κάτω από το σύννεφο: βροχή· γύρω γύρω από τον ήλιο: αχτίνες). Τέλος, βγάλε τα μανταλάκια από τις εικόνες και φύλαξε τα όλα μέσα στο κουτί. Βάλε το καπάκι και τοποθέτησε το κουτί στο ράφι.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΤΕΤΡΑΓΩΝΑ ΓΥΑΛΟΧΑΡΤΑ

Θεματικές ενότητες: Γλώσσα, Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να ψηλαφίζουν διαφορετικές επιφάνειες. 2) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να αξιοποιούν λειτουργικό λεξιλόγιο (μαλακό, σκληρό) σε διάφορα επικοινωνιακά πλαίσια. 3) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να κατασκευάζουν βασικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά τους (σε διαφορετικές θέσεις, μεγέθη και προσανατολισμούς).

Υλικά: χρωματιστά χαρτόνια με τετράγωνα από δύο ειδών γυαλόχαρτο (μαλακό και σκληρό), κομμάτι ξύλο για χειροτεχνίες, δίσκος από τούρτα, βέλκρο, ξύλινα ζωάκια από παζλ με μαλακό και σκληρό γυαλόχαρτο στις επιφάνειές τους, κηρομπογιές.

Οδηγίες: Πρώτα άγγιξε με τα δαχτυλάκια σου το τετράγωνο με το σκληρό γυαλόχαρτο. Έπειτα, με το μαλακό. Παρατήρησε καλά τα σχήματα. Ποια διαδρομή έκανε το δαχτυλάκι σου; Τώρα, κλείσε τα μάτια σου και άγγιξε πάλι τα τετράγωνα. Ποιο από τα δύο γυαλόχαρτα αγγίζεις; Σχημάτισε στον αέρα τετράγωνα με τα δαχτυλάκια σου.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Διάλεξε τις ίδιες λωρίδες γυαλόχαρτου με το τετράγωνό σου και τοποθέτησέ τις πάνω του.

Επέκταση δραστηριότητας:

Ζωγράφισε με την κηρομπογιά ένα τετράγωνο πάνω στο ξύλο σου. Διάλεξε ένα ζωάκι και παρατήρησε ποιο γυαλόχαρτο είναι κολλημένο πάνω του. Μαλακό ή σκληρό; Τρίψε με το ζωάκι που διάλεξες το τετράγωνο που σχημάτισες. Στη συνέχεια, πάρε και το άλλο ζωάκι και τρίψε το τετράγωνο σου. Τι παρατηρείς; Ποιο ζωάκι το έτριψε καλύτερα; Αυτό με το μαλακό ή με το σκληρό γυαλόχαρτο.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΖΑΡΜΠΑΝΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύσσουν την παρατηρητικότητα και να χρησιμοποιούν μικρές λαβίδες/τσιμπιδάκι. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το μέγεθος (μικρό, μεγάλο), να κατασκευάζουν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας εικονικό ή χειραπτικό υλικό και να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών.

Υλικά: χοντρά και λεπτά κουκουνάρια, αβγοθήκες, καρτέλες με μοτίβα κουκουναριών, τσιμπιδάκι, μικρά πον πον, ζάρι, πλαστικοποιημένο φύλλο εργασίας με κουκουνάρια, μαρκαδόρος ασπροπίνακα.

Οδηγίες: Επίλεξε μία καρτέλα με ένα μοτίβο. Πιάσε ένα ένα τα κουκουνάρια με το χέρι σου και τοποθέτησέ τα στις θήκες της αβγοθήκης δημιουργώντας σχηματικά μοτίβα όπως φαίνονται στην καρτέλα. Για παράδειγμα, ένα χοντρό κουκουνάρι, ένα λεπτό.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε μεγαλύτερη αβγοθήκη, κουκουνάρια και καρτέλες με μοτίβα.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Στα μεγάλα, ανοιχτά κουκουνάρια, τοποθέτησε με το τσιμπιδάκι μικρά πολύχρωμα πον πον.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Ρίξε το ζάρι και τοποθέτησε μέσα στην αβγοθήκη τόσα κουκουνάρια όσα δείχνει το ζάρι.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Παρατήρησε τα κουκουνάρια στο πλαστικοποιημένο φύλλο εργασίας. Γράψε στο κουτάκι με μαρκαδόρο ασπροπίνακα πόσα παρατηρείς στην πρώτη σειρά. Αν δεν μπορείς να σχηματίσεις τον αριθμό, γράψε τόσες γραμμές όσα είναι τα κουκουνάρια. Έπειτα και στις υπόλοιπες σειρές με κουκουνάρια. Τέλος, καθάρισε το φύλλο εργασίας.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ ΠΕΤΡΑΝΤΩΝΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών

2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΟΛΥΧΡΩΜΑ ΚΑΛΑΜΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να τοποθετούν καλαμάκια μέσα σε τρύπες φελιζόλ. 2) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα που έχουν τα καλαμάκια (κόκκινο, κίτρινο, πράσινο, μπλε, μοβ). 3) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν αντικείμενα διαφορετικού μήκους. 4) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: χρωματιστά καλαμάκια, πλαστικό ποτήρι, κομμάτι φελιζόλ, τέμπερες διαφόρων χρωμάτων, χαρτί του μέτρου.

Οδηγίες: Τοποθέτησε ένα καλαμάκι στο χρώμα βούλας στο φελιζόλ που του αντιστοιχεί. Κόκκινο καλαμάκι → κόκκινη βούλα. Παρουσίασε την εργασία σου σε έναν φίλο και εξήγησε το σκεπτικό σου.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χώρισε σε δύο διαφορετικά ποτήρια τα κοντά από τα ψηλά καλαμάκια. Επίλεξε ένα ένα καλαμάκι από το ποτήρι με τα κοντά καλαμάκια και τοποθέτησέ τα στις τρύπες του φελιζόλ. Επίλεξε από τα ψηλά καλαμάκια τώρα και τοποθέτησέ τα στις τρύπες που έχει το φελιζόλ.

Επέκταση δραστηριότητας:

Σε χαρτί του μέτρου λευκό, ρίξε σταγόνες από διάφορα χρώματα τέμπερας. Πάρε ένα καλαμάκι και φύσηξέ το. Άφησε το έργο σου να στεγνώσει και παρουσίασέ το στους φίλους σου.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΟΚΟΤΣΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΚΟΧΥΛΟΜΠΕΡΔΕΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (μουσική).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν, να συγκρίνουν και να ομαδοποιούν τα διαφορετικά μεγέθη αντικειμένων (μικρό, μεσαίο, μεγάλο). 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να κατασκευάζουν και να πειραματίζονται με μουσικά όργανα.

Υλικά: κοχύλια διαφόρων μεγεθών (μικρά, μεσαία, μεγάλα), άμμος, φτυαράκι, δοχείο με χωρίσματα, μεγάλο ρολό από χαρτόνι, κόλλα.

Οδηγίες: Ψάξε να βρεις τα κοχύλια που είναι κρυμμένα μέσα στο δοχείο με την άμμο. Χρησιμοποίησε τα χεράκια σου.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε το φτυαράκι για να βρεις τα κοχύλια και μετάφερε τα σε ένα άδειο δοχείο.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τα κοχύλια στο δοχείο με τα χωρίσματα ανάλογα με το μέγεθός τους: μικρά, μεσαία, μεγάλα. Παρουσίασε την εργασία σου στους φίλους σου.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Με τη βοήθεια του/της δασκάλου/ας σου, φτιάξε μουσικά όργανα, χρησιμοποιώντας άμμο, ρολό, κοχύλια, χαρτόνια και κόλλα. Διασκέδασε παίζοντας το μουσικό όργανο με τους φίλους σου.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΣΤΑΘΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΑΝΤΑΛΑΚΙΑ ΣΕ ΠΑΛΕΤΑ

Θεματικές ενότητες: Γλώσσα, Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να τοποθετούν καλαμάκια μέσα σε τρύπες φελιζόλ. 2) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα που έχουν τα καλαμάκια (κόκκινο, κίτρινο, πράσινο, μπλε, μοβ). 3) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να διακρίνουν αντικείμενα διαφορετικού μήκους. 4) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: ξύλινα μανταλάκια με χρωματιστές άκρες, ξύλινη παλέτα 5 χρωμάτων, ξύλινη παλέτα 9 χρωμάτων, απλώστρα από ρολά υγείας και σχοινάκι, πλαστικοποιημένες εικόνες ρούχων και παιδιών.

Οδηγίες: Πάρε ένα μανταλάκι από το καλαθάκι και παρατήρησέ το χρώμα που έχει στην άκρη του. Μετά, βρες το αντίστοιχο χρώμα στην παλέτα. Πιάσε με τα δύο σου δάχτυλα το μανταλάκι και τοποθέτησέ το στην παλέτα, στο αντίστοιχο χρώμα.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Στην παλέτα με περισσότερα χρώματα, τοποθέτησε κάθε μανταλάκι στο αντίστοιχο χρώμα. Για παράδειγμα, το ροζ μανταλάκι στο σημείο της παλέτας που είναι ροζ.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Πάρε από το καλαθάκι τα ρούχα και με τα μανταλάκια προσπάθησε να τα κρεμάσεις στην απλώστρα.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Βγάλε τα ρούχα από την απλώστρα και ντύσε το παιδάκι.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Δημιούργησε ένα σχέδιο με τα μανταλάκια. Παρουσίασε το έργο σου στους φίλους σου.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

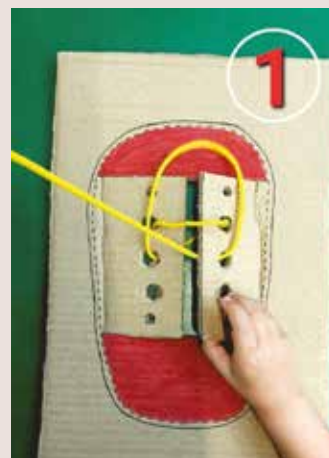
Όνομα εργαστηρίου: ΤΑ ΚΟΡΔΟΝΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να περνούν κορδόνι μέσα από μικρές και μεγάλες τρύπες. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν σε μια ακολουθία αριθμών από το 1 έως το 10 τη σωστή σειρά διάταξης των αριθμών.

Υλικά: χρωματιστά καλαμάκια, πλαστικό ποτήρι, κομμάτι φελιζόλ, τέμπρες διαφόρων χρωμάτων, χαρτί του μέτρου.

Οδηγίες: κορδόνια, παπούτσι από χαρτόκουτα, κάρτα απεικόνισης οδηγιών.

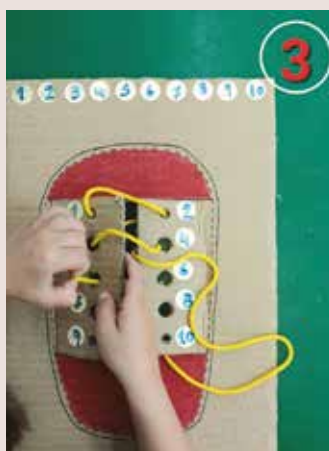
Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πέρασε το κορδόνι από τις μεγάλες τρύπες του παπουτσιού, όπως φαίνεται στην κάρτα των οδηγιών.

Επέκταση δραστηριότητας:

Πέρασε το κορδόνι μέσα από τις αριθμημένες τρύπες του παπουτσιού ακολουθώντας τη σωστή σειρά, από το 1 έως το 10.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑ ΣΥΡΜΑΤΑ ΠΙΠΑΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να εξασκηθούν στον συντονισμό ματιού–χειριού και στην παρατήρηση. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν βασικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα, να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα, να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών και να αντιλαμβάνονται τη διάταξη μιας ακολουθίας αριθμών από το 1 έως το 5.

Υλικά: χρωματιστό σύρμα πίπας, πλαστελίνη, χάρτινο πιάτο, χρωματιστές χάντρες, χάρτινες παλάμες με αριθμούς και κουκίδες από το 1 έως το 5, κυκλάκια από σύρμα πίπας.

Οδηγίες: Πιάσε με τα δαχτυλάκια έναν κύκλο από σύρμα πίπας και πέρασέ τον μέσα από το ίδιο μπαστούνακι από σύρμα πίπας που είναι στερεωμένο στη χρωματιστή πλαστελίνη. Ο κύκλος που επέλεξες θα πρέπει να έχει το ίδιο χρώμα με το μπαστούνάκι. Για παράδειγμα, ο κόκκινος κύκλος στο κόκκινο μπαστούνάκι.

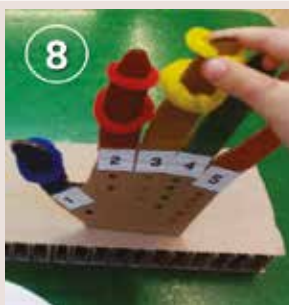
Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε χρωματιστές χάντρες. Πιάσε με τα δύο δαχτυλάκια σου μία μία τις χρωματιστές χάντρες και πέρασέ τις μέσα από το χρωματιστό σύρμα πίπας. Οι χάντρες θα πρέπει να έχουν το ίδιο χρώμα με το σύρμα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Σε κάθε δάχτυλο της χάρτινης παλάμης, παρατήρησε και μέτρησε με τον δείκτη σου τις κουκίδες που υπάρχουν από κάτω και έπειτα τοποθέτησε τόσα δαχτυλίδια (κυκλάκια από σύρμα πίπας) όσες είναι οι κουκίδες κάτω από αυτό. Τέλος, μέτρησε πόσα δαχτυλίδια έχεις βάλει σε κάθε δάχτυλο.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΣΜΑΚΟΥ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΠΑΤΟΝΕΤΣ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Θεματικές ενότητες: Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη συντονισμού ματιού–χειριού. 2) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: μπατονέτες, κίτρινη πλαστελίνη, ταμπλό με λουλούδι και μέλισσα από χαρτόνι, καλαμάκια, λευκό χαρτί, τέμπερες.

Οδηγίες: Πάρε τις μπατονέτες και τοποθέτησέ τις (κάρφωσέ τις) πάνω στην πλαστελίνη, μέσα στο λουλούδι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πέρασε τις κίτρινες μπατονέτες μέσα από τα καλαμάκια στο σώμα της μέλισσας.

Επέκταση δραστηριότητας:

Βούτηξε τις μπατονέτες μέσα στην τέμπερα και δημιούργησε ένα έργο τέχνης με βουλίτσες.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΨΑΡΟΥΔΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΕΛΩΝΟΑΒΓΑ

Θεματικές ενότητες: Φυσικές Επιστήμες, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να εξασκηθούν στον συντονισμό ματιού–χειριού και στη συγκέντρωση. 2) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν φυσικά υλικά και τις ιδιότητές τους. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: άμμος, αβγά χελώνας από πηλό, ένα κουτί, ένα σουρωτήρι και μια λαβίδα, κόλλα, χαρτόνι.

Οδηγίες: Πάρε το σουρωτήρι. Βούτηξέ το μέσα στην άμμο και μάζεψε τα αβγά της χελώνας καρέτα καρέτα κουνώντας το δεξιά αριστερά. Μόλις βρεις αβγά, ρίξε τα με το σουρωτήρι σου μέσα στο κόκκινο κουτί.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Με τη λαβίδα, πάρε ένα ένα τα αβγά από το κόκκινο κουτί και τοποθέτησέ τα πίσω στο κουτί με την άμμο.

Επέκταση δραστηριότητας:

Φτιάξε τη δική σου χελώνα με άμμο. Βάλε κόλλα πάνω στο χαρτόνι με τη χελώνα. Ρίξε την άμμο σαν αλατάκι με τα δαχτυλάκια σου εκεί όπου υπάρχει κόλλα. Σήκωσε το χαρτί σου και η χελώνα είναι έτοιμη! Όταν τελειώσεις, φύλαξε όλα τα υλικά σου στο κουτί. Κλείσε το κουτί και βάλε το στη θέση του.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΛΠΙΔΑ ΚΟΚΟΛΙΝΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ... ΤΑ ΦΥΛΛΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται μανταλάκια. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα μεγέθη μικρό–μεγάλο και να τα ονοματίζουν. Να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών (πόσοι είναι). 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: φύλλα από χαρτόνι κόκκινο και κίτρινο, καλαθάκι, φύλλα μικρά και μεγάλα, χάρτινο πιάτο, 1 μανταλάκι κόκκινο, 2 μανταλάκια κίτρινα, 3 πράσινα, 4 μπλε, 5 πορτοκαλιά, 5 χαρτόνια διαφορετικών χρωμάτων, δαχτυλομπογιές, πινέλα, μεγάλο χαρτόνι

Οδηγίες: Τοποθέτησε με τα δαχτυλάκια σου τα μεγάλα πράσινα φύλλα στο κόκκινο χαρτόνι σε σχήμα φύλλου και τα μικρά στο κίτρινο.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Επίλεξε από το πιάτο το κόκκινο μανταλάκι και πιάσε με αυτό ένα φύλλο. Τοποθέτησέ το σε ένα χρωματιστό χαρτόνι. Επίλεξε τα μανταλάκια που είναι δύο: τα κίτρινα. Πιάσε δυο φύλλα και τοποθέτησέ τα σε ξεχωριστό χαρτόνι. Επίλεξε τα μανταλάκια που είναι τρία: τα πράσινα. Πιάσε τρία φύλλα και τοποθέτησέ τα σε ξεχωριστό χαρτόνι. Συνέχισε έτσι με τα μπλε και τα πορτοκαλιά μανταλάκια.

Επέκταση δραστηριότητας:

Χρωμάτισε τα φύλλα με δαχτυλομπογιές και πινέλα και σε μεγάλο χαρτόνι πάτησέ τα για να βγει το τύπωμά τους. Δημιούργησε να έργο τέχνης και παρουσίασέ το στους φίλους σου. Παρατηρήστε τα τυπώματα των διαφορετικών φύλλων.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΦΗ ΤΡΑΧΑΝΑΤΖΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΕΣ ΠΛΑΣΤΕΛΙΝΟΜΠΑΛΕΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να πλάθουν με την πλαστελίνη. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα και να κατασκευάζουν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας εικονικό ή χειραπτικό υλικό. 3) Γλώσσα (προφορικός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν και να ονοματίζουν τα χρώματα.

Υλικά: πλαστελίνες 6 διαφορετικών χρωμάτων, 6 σκαφάκια, ξυλάκια από σουβλάκια, κάρτες με χρωματικά μοτίβα.

Οδηγίες: Φτιάξε μπαλίτσες από τα τρία βασικά χρώματα (κόκκινο, κίτρινο, μπλε) με την πλαστελίνη χρησιμοποιώντας τις παλάμες σου. Τοποθέτησε τις μπαλίτσες που έφτιαξες σε ξεχωριστό σκαφάκι, ανάλογα με το χρώμα τους. Για παράδειγμα, όλες οι κόκκινες μπαλίτσες μαζί, όλες οι μπλε μαζί, όλες οι κίτρινες μαζί.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερες πλαστελίνες και σκαφάκια και χώρισε τα μπαλάκια ανά χρώμα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Διάλεξε μια κάρτα με χρωματικό μοτίβο. Πάρε ένα ξυλάκι από σουβλάκια και πέρασε μέσα του μπαλάκια πλαστελίνης στα χρώματα που φαίνονται στην κάρτα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΙΩΑΝΝΑ ΤΖΑΝΟΥΔΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
1^ο τρίμηνο: ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ–ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΟΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να περνούν κορδόνια μέσα από ρολά. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

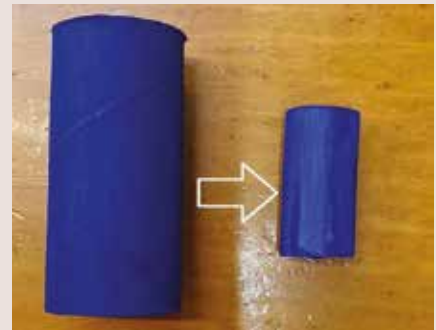
Υλικά: χρωματιστά κορδόνια, χρωματιστά ρολά, φελοπίνακες, χαρτόνια, μαρκαδόροι, τέμπερες.

Οδηγίες: Επίλεξε ένα από τα χρωματιστά κορδόνια και πέρασέ το μέσα από τα ρολά αντίστοιχου χρώματος. Για παράδειγμα, το μπλε κορδόνι μέσα από τα μπλε ρολά.

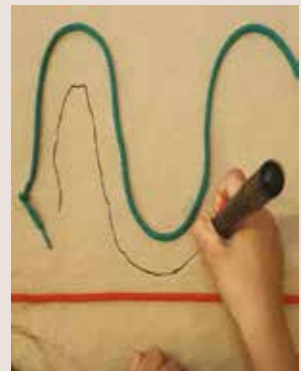
Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πέρασε το κορδόνι μέσα από τα μικρά ρολά (μόνο).

1η επέκταση δραστηριότητας:

Πάνω σε χαρτί με καμπύλες και ευθείες γραμμές, τοποθέτησε και κόλλησε από ένα χρωματιστό κορδόνι. Στη συνέχεια, σχημάτισε το περίγραμμά τους με μαρκαδόρους.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Βούτηξε μέσα σε τέμπερα τα κορδόνια και δημιούργησε τον δικό σου πίνακα ζωγραφικής. Δημιούργησε μια έκθεση ζωγραφικής με τους φίλους σου.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΑΡΤΙ ΠΛΑΣΤΕΛΙΝΗΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές και θεατρικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να πλάθουν με την πλαστελίνη, να μεταφέρουν αντικείμενα με κουτάλι. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα και το μέγεθος. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο και να προσδιορίζουν τον ρόλο ως ένα μέσο για να υποδυθούν έναν «άλλο» χαρακτήρα και να αλληλεπιδράσουν σε έναν «άλλο» χρόνο και χώρο.

Υλικά: πλαστελίνες 6 διαφορετικών χρωμάτων, 6 σκαφάκια, ξυλάκια από σουβλάκια, κάρτες με χρωματικά μοτίβα.

Οδηγίες: Πάρε ένα χρώμα πλαστελίνης, χώρισέ το σε δύο κομμάτια με το χέρι σου και φτιάξε μία μεγάλη και μία μικρή μπάλα στο τραπέζι με την παλάμη σου, κάνοντας κυκλικές κινήσεις. Στη συνέχεια, βάλε τα μπαλάκια, πλάνοντάς τα με τα δάχτυλά σου, στο μπολάκι που έχει το ίδιο χρώμα με την πλαστελίνη. Κάνε το ίδιο και με τα άλλα χρώματα της πλαστελίνης.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πάρε ένα κομμάτι ροζ πλαστελίνης και φτιάξε τέσσερα μικρά μπαλάκια με τις παλάμες σου. Στη συνέχεια, τοποθέτησε τα κερασάκια-μπαλάκια με το κουτάλι στα μπολάκια με τις πολύχρωμες μπάλες πλαστελίνης. Τέλος, με το κουτάλι του ίδιου χρώματος, τοποθέτησε τη μικρή μπάλα στο μπολ με το αντίστοιχο χρώμα. Για παράδειγμα, το κόκκινο κουτάλι στο κόκκινο μπολάκι.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Φτιάξε γλειφιτζούρια με τις πλαστελίνες. Πρώτα πλάσε ένα μακρύ μακαρόνι και έπειτα τύλιξέ το σε σπείρα. Κάρφωσε από κάτω ξυλάκι και βάλε τα γλειφιτζούρια στο κουτί τους.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Παίξε με έναν ή δύο φίλους σου με τα μπολάκια παγωτού και τα γλειφιτζούρια που δημιούργησες. Ποιος θα είναι ο ζαχαροπλάστης; Τι προτιμούν οι πελάτες;

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΜΑΡΑΜΠΟΥΤΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΟΛΥΧΡΩΜΗ ΓΕΦΥΡΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές κινητικές δεξιότητες — συγκεκριμένα, συντονισμός ματιού–χειριού και εστίαση προσοχής. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κάνουν αντιστοιχίες των τριών βασικών χρωμάτων και να αναγνωρίζουν και να κατασκευάζουν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας εικονικό υλικό (καρτέλες).

Υλικά: σύρμα πίπας, αβγοθήκες, χάντρες, καρτέλες.

Οδηγίες: Πρώτα πάρε το σύρμα πίπας και βάλε τη μια άκρη στην τρύπα με το χρώμα που θέλεις. Μετά, τοποθέτησε την άλλη άκρη στην τρύπα με το ίδιο χρώμα στην αβγοθήκη. Για παράδειγμα, τις κίτρινες άκρες από το σύρμα πίπας στις κίτρινες τρύπες.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερα σύρματα πίπας. Δημιούργησε χρωματιστά μοτίβα με το σύρμα πίπας. Για παράδειγμα, ένα κόκκινο, ένα κίτρινο, ένα μπλε.

Επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τις χάντρες στο σύρμα πίπας, με τη σειρά που δείχνει η κάρτα με τα μοτίβα. Όταν τελειώσεις, βάλε ξανά τις χάντρες, το σύρμα πίπας, τις κάρτες και την αβγοθήκη στο κουτί.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΟΔΟΝΤΟΓΛΥΦΙΔΕΣ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να χειρίζονται τσιμπιδάκι. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με διάφορα υλικά και να εκτελούν άμεσες και έμμεσες συγκρίσεις μεγεθών ως προς το μήκος τους. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: μπολάκι με οδοντογλυφίδες σε διάφορα μεγέθη, κουτί από χαρτόνια με πλαίσιο, κάρτες με εικόνες οδοντογλυφίδων τοποθετημένες από το μικρότερο στο μεγαλύτερο, τσιμπιδάκι, πλαστελίνη, πλαστικά ματάκια.

Οδηγίες: Τοποθέτησε μια κάρτα με εικόνα οδοντογλυφίδων στο πλαίσιο του χαρτόκουτου. Πάρε με τα δαχτυλάκια σου μία μία τις οδοντογλυφίδες και τοποθέτησέ τις στο κάτω μέρος του κουτιού, όπως φαίνεται πάνω στην κάρτα με το παράδειγμα.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε τσιμπιδάκι για την τοποθέτηση των οδοντογλυφίδων και κάρτες με γεωμετρικά σχήματα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Σε ένα μπαλάκι καφέ πλαστελίνης, τοποθέτησε οδοντογλυφίδες και δημιούργησε έναν σκαντζόχοιρο. Στο τέλος, βάλε του ματάκια και παρουσίασέ τον στους φίλους σου.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΧΡΥΣΑ ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΡΕΒΙΘΟΚΟΣΚΙΝΙΣΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Φυσικές επιστήμες, Τέχνες (εικαστικές τέχνες).

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αντικειμένων και τις απλές ιδιότητές τους. Να αναγνωρίζουν ότι τα φυσικά υλικά μπορούν να αναμειχθούν, να συνδυαστούν και μπορούν να παρέμβουν και να τροποποιήσουν τις ιδιότητές τους. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο.

Υλικά: ταψί, καλαμποκάλευρο, χρωματισμένα ρεβίθια, κανάτα, μικρό και μεγάλο κόσκινο, σέσουλες, χωνί, νερό.

Οδηγίες: Πάρε με το ένα χέρι σου αλεύρι και ρεβίθια από το ταψί και τοποθέτησέ τα μέσα στο κόσκινο που κρατάς με το άλλο χέρι σου. Μετά, κοσκίνισέ τα. Τέλος, μετάφερε τα ρεβίθια που έμειναν στο κόσκινο μέσα στην κανάτα.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε τρεις διαφορετικού μεγέθους σέσουλες και ένα χωνί για να μεταφέρεις την άμμο με τα ρεβίθια.

Επέκταση δραστηριότητας:

Πρόσθεσε νερό στο αλεύρι και φτιάξε ζύμη. Κόλλησε τα ρεβίθια στη ζύμη για να δημιουργήσεις ένα έργο τέχνης.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΜΑΚΑΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΡΔΟΝΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κατασκευάζουν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας εικονικό ή χειραπτικό υλικό.

Υλικά: κορδόνια, μακαρόνια πένες, τέμπερες, ταμπλό από χαρτόνι με σύννεφο και διαδρομές, κάρτες με κανονικότητες χρωμάτων

Οδηγίες: Πιάσε το μπλε κορδόνι από τη μια άκρη και προσπάθησε να το περάσεις μέσα από τα κομμένα μακαρόνια για να δημιουργήσεις το ταξίδι της βροχής.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε περισσότερα ταμπλό με διαδρομές μέσα από τα κομμένα μακαρόνια.

Επέκταση δραστηριότητας:

Χρωμάτισε με τις τέμπερες τα κομμένα μακαρόνια (πένες) με διάφορα χρώματα. Άφησέ τες να στεγνώσουν. Δημιούργησε ένα κολιέ ή βραχιόλι με χρωματικά μοτίβα όπως θα δεις στις καρτέλες με τα παραδείγματα. Παρουσίασε τα έργα σου στους φίλους σου.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 3,5–4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΡΟΛΟ ΚΟΥΖΙΝΑΣ-ΑΡΑΧΝΗ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να κάνουν αντιστοιχίες χρωμάτων και να δημιουργούν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας το υλικό (ξυλάκια).

Υλικά: ρολό κουζίνας, 12 χρωματιστά ξυλάκια, χάρτινο πιάτο.

Οδηγίες: Τοποθέτησε τα ξυλάκια στο ρολό σύμφωνα με το χρώμα που έχει το αυτοκόλλητο σε κάθε τρύπα. Όταν τελειώσεις, βγάλε όλα τα ξυλάκια από το ρολό.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πέρασε το ξυλάκι από τη μια τρύπα του ρολού στην απέναντι, σύμφωνα με το χρώμα που έχει το αυτοκόλλητο σε κάθε τρύπα, έτσι ώστε κάθε ξυλάκι να διαπερνά το ρολό από τη μια μεριά στην άλλη.

Επέκταση δραστηριότητας:

Δημιούργησε έναν ήλιο με πολύχρωμες ακτίνες. Τοποθέτησε τα ξυλάκια γύρω από το πιάτο δημιουργώντας χρωματικά μοτίβα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΜΑΡΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΟΥ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών

1^ο τρίμηνο: ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ–ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΤΑ ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑ ΚΟΥΜΠΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να ενδυναμώνουν την τριποδική λαβή και να εξασκούν τον οπτικοκινητικό συντονισμό τους. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα τους και να κατασκευάζουν επαναλαμβανόμενες κανονικότητες χρησιμοποιώντας εικονικό ή χειραπτικό υλικό.

Υλικά: χρωματιστά κουμπιά, διάφανα πλαστικά ποτήρια, χρωματιστά χαρτόνια, κούτα παπουτσιών, καρτέλες με γραμμές και σχέδια, καρτέλες με χρωματικά μοτίβα.

Οδηγίες: Βγάλε από το κουτί όλα τα κουμπάκια. Σήκωσε με τα δάχτυλά σου κάθε κουμπί, παρατήρησε το χρώμα του και τοποθέτησέ το στο ποτηράκι που έχει το ίδιο χρώμα με το κουμπί που κρατάς. Να επαναλάβεις την ίδια διαδικασία μέχρι να τοποθετήσεις όλα τα κουμπάκια στο ποτήρι που ταιριάζουν.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερα κουμπάκια και καρτέλες με ποικιλία γραμμών.

Επέκταση δραστηριότητας:

Επίλεξε μια από τις καρτέλες με μοτίβα χρωμάτων και μια καρτέλα με γραμμές και σχέδια. Τοποθέτησε τα κουμπιά πάνω στην καρτέλα με τις γραμμές και τα σχέδια έτσι όπως φαίνονται στην καρτέλα με τα μοτίβα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΑΚΟΥΣΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών

2^ο τρίμηνο: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ–ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΚΛΑΔΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Τέχνες (εικαστικές τέχνες), Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη παρατηρητικότητας και οπτικοκινητικού συντονισμού. 2) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο. 3) Γλώσσα (γραπτός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν γράμματα της αλφαβήτου.

Υλικά: κλαδάκια, πλαστικό κουτί, πλαστελίνες, ταμπλό από πλαστικοποιημένο χαρτόνι, πλαστικοποιημένο εποπτικό υλικό με εικόνες, πλαστικοποιημένες κάρτες με γράμματα της αλφαβήτου.

Οδηγίες: Δημιούργησε το δικό σου έργο τέχνης χρησιμοποιώντας τα κλαδάκια και τις πλαστελίνες πάνω στο ταμπλό. Παρουσίασε το έργο σου στους φίλους σου.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε πλαστικοποιημένες καρτέλες με σχέδια από κλαδάκια και πλαστελίνη (ήλιος, παιδάκι, σπίτι, καράβι). Επίλεξε μια καρτέλα και παρατήρησέ την καλά. Προσπάθησε να αντιγράψεις το σχέδιο πάνω στο πράσινο ταμπλό χρησιμοποιώντας τα ξυλάκια και τις πλαστελίνες σου.

Επέκταση δραστηριότητας:

Πρόσθεσε πλαστικοποιημένες κάρτες με γράμματα της αλφαβήτου. Επίλεξε από τις κάρτες όποιο γράμμα θέλεις. Βάλε την κάρτα πάνω στον πράσινο πίνακα και σχημάτισε με τα κλαδάκια το γράμμα.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΥΑ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών

2^ο τρίμηνο: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ–ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΤΑ ΡΙΓΕ ΚΑΛΑΜΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να ενισχύουν τον συντονισμό ματιού–χειριού και να χειρίζονται ψαλίδι. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν και να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα, να αντιλαμβάνονται την απαρίθμηση μιας ακολουθίας αριθμών από το 1 έως το 10 και να αντιλαμβάνονται τις σχέσεις γειτνίασης (κοντά–μακριά) και σειράς ή διαδοχής (εμπρός–πίσω, πάνω–κάτω κ.λπ.) σε οργανωμένα περιβάλλοντα χρησιμοποιώντας διαφορετικά συστήματα αναφοράς (π.χ., σε σχέση με άλλα αντικείμενα). 3) Γλώσσα (γραπτός λόγος) — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν γράμματα της αλφαβήτου.

Υλικά: χάρτινα ριγέ καλαμάκια σε διάφορα χρώματα μέσα σε χάρτινη συσκευασία, δισκάκι, γυάλινα βάζα με αυτοκόλλητο χρώματος, πλαστελίνη, ψαλίδι, πλαστικό κουτάλι.

Οδηγίες: Πάρε με το χέρι σου ένα από τα καλαμάκια από το δισκάκι. Σκίσε και βγάλε το από τη συσκευασία του. Τι χρώμα είναι; Τοποθέτησέ το στο βάζακι με το ίδιο χρώμα. Για παράδειγμα, ένα κόκκινο καλαμάκι στο κόκκινο βάζακι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Βγάλε τα ριγέ καλαμάκια με το αγαπημένο σου χρώμα και μέτρησέ τα. Πόσα είναι;

1η επέκταση δραστηριότητας:

Πάρε το ψαλίδι και κόψε τα καλαμάκια από το αγαπημένο σου χρώμα σε μικρότερα κομμάτια. Τοποθέτησε τα κομματάκια μέσα στο γυάλινο βάζο με ένα μεγάλο πλαστικό κουτάλι.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Άπλωσε ένα κομμάτι πλαστελίνης σαν πιτούλα πάνω στο τραπέζι. Μέσα από το καλαθάκι με τα γράμματα της αλφαβήτου επέλεξε το πρώτο γράμμα από το όνομά σου. Πίεσέ το απαλά πάνω στην πλαστελίνη ώστε να βγει το αποτύπωμά του. Τοποθέτησε ένα ένα τα μικρά κομματάκια από τα καλαμάκια στο γράμμα που αποτυπώθηκε πάνω στην πλαστελίνη. Παρουσίασε το έργο σου στη δασκάλα και στους φίλους σου.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΕΛΕΝΗ ΖΟΥΡΙΔΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών

3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΦΤΕΡΟΚΟΥΜΠΩΜΑΤΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, συντονισμός ματιού–χειριού και ανάπτυξη συγκέντρωσης. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα τους.

Υλικά: φτερά και κουμπιά σε διάφορα χρώματα, πλαστικό ταμπλό με τρυπούλες-υποδοχές, παπάκια από χρωματιστές πλαστελίνες, ματάκια.

Οδηγίες: Τοποθέτησε σε σειρά τα φτερά (ένα από κάθε χρώμα) πάνω στο ταμπλό με τις υποδοχές. Τοποθέτησε κάτω από κάθε φτερό το αντίστοιχο κουμπί, με το ίδιο χρώμα. Για παράδειγμα, κάτω από το μαύρο φτερό το μαύρο κουμπί.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Μέσα από τις τρυπούλες που έχει κάθε κουμπί, πέρασε ένα φτερό στο ίδιο χρώμα. Για παράδειγμα, το πράσινο φτερό στο πράσινο κουμπί. Παράλληλα, πέρασε το φτερό από τις τρυπούλες του ταμπλό στις οποίες ακουμπάει το κουμπί.

Επέκταση δραστηριότητας:

Τοποθέτησε τα φτερά πάνω στα παπάκια από πλαστελίνη ανάλογα με το χρώμα τους. Για παράδειγμα, τα κίτρινα φτερά στο κίτρινο παπάκι.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΠΑ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΡΤΙΟΣ–ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΚΡΙΤΣ ΚΡΑΤΣ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη του οπτικοκινητικού συντονισμού, της συγκέντρωσης και της παρατηρητικότητας. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν μοναδικά και όμοια αντικείμενα ως προς τη Γεωμετρία σε διαστάτες απεικονίσεις, να ταξινομούν βασικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά τους και να τα κατασκευάζουν. 3) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν το σχήμα μιας σκιάς σε κατακόρυφο επίπεδο.

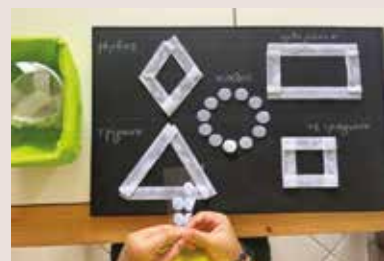
Υλικά: βέλκρο, πλαστικοποιημένα γεωμετρικά σχήματα, ταμπλό με ευθείες γραμμές βέλκρο, πλαστικοποιημένο ταμπλό με γεωμετρικά σχήματα, πλαστικοποιημένα γεωμετρικά σχήματα σε διάφορα χρώματα, πλαστικοποιημένο φύλλο εργασίας με σχέδια γεωμετρικών σχημάτων, μαρκαδόροι ασπροπίνακα, πλαστικοποιημένο ταμπλό με σκιάς αντικειμένων, διάφορα μικρά αντικείμενα.

Οδηγίες: Μέσα από το καλαθάκι με τα βέλκρο, επέλεξε μια ευθεία γραμμή και τοποθέτησέ την πάνω στην αντίστοιχη γραμμή βέλκρο που έχει το ίδιο μήκος στο ταμπλό με τις ευθείες γραμμές. Συνέχισε και με τα υπόλοιπα κομμάτια βέλκρο στο καλαθάκι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Στο ταμπλό με τα γεωμετρικά σχήματα (κύκλος, τρίγωνο, τετράγωνο, ορθογώνιο, ρόμβος), τοποθέτησε βέλκρο από το καλαθάκι στα προσχεδιασμένα σχήματα. Πρόσεξε τα βέλκρο να ταιριάζουν ακριβώς στις γραμμές κάθε σχήματος.

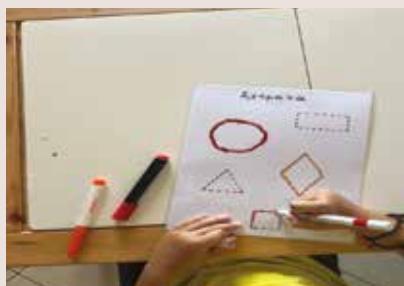
1η επέκταση δραστηριότητας:

Επέλεξε ένα από τα πλαστικοποιημένα γεωμετρικά σχήματα και τοποθέτησέ το πάνω στο όμοιό του στο ταμπλό με τα γεωμετρικά σχήματα. Για παράδειγμα, τον κύκλο στον κύκλο. Συνέχισε με όλες τις καρτέλες σχημάτων.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Πάρε έναν μαρκαδόρο ασπροπίνακα και σχεδίασε τα σχήματα πάνω στις διακεκομμένες γραμμές του πλαστικοποιημένου φύλλου εργασίας με σχέδια γεωμετρικών σχημάτων ή ελεύθερα σε ένα κενό πλαστικοποιημένο φύλλο εργασίας, εάν μπορείς. Ποια σχήματα έφτιαξες; Στη συνέχεια, καθάρισε το φύλλο εργασίας.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Παρατήρησε προσεκτικά το πλαστικοποιημένο ταμπλό με τις σκιάς αντικειμένων. Άνοιξε το κουτί με τα διάφορα μικρά αντικείμενα και επέλεξε ένα από αυτά. Τοποθέτησέ το πάνω στη σκιά που πιστεύεις ότι ταιριάζει.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΠΟΥΛΤΑΔΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΑΠΡΙΛΙΟΣ–ΜΑΪΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΟΥΠΟΥΛΑ ΣΕ ΤΑΞΗ

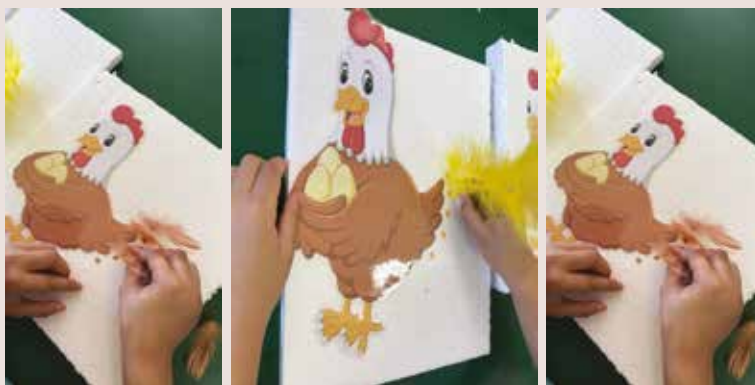
Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη του συντονισμού ματιού–χειριού. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα μεγέθη μικρό–μεγάλο, να τα ονοματίζουν και να προσδιορίζουν την πληθικότητα ενός συνόλου αριθμών. 3) Φυσικές Επιστήμες — συγκεκριμένα, να αξιοποιούν φυσικά υλικά στο παιχνίδι και στις κατασκευές τους.

Υλικά: 2 μεγέθη αφρολέξ (μικρό–μεγάλο), πλαστικοποιημένες καρτέλες με κότες (μικρή–μεγάλη), 5 μικρά και 5 μεγάλα πούπουλα διαφορετικού χρώματος, πλαστικοποιημένη καρτέλα με κοτοπουλάκια από 1 έως 4.

Οδηγίες: Παρατήρησε τα πούπουλα και ξεχώρισε τα μικρά (καφέ) και τα μεγάλα (κίτρινα). Πάρε ένα πούπουλο και ανάλογα αν είναι μικρό ή μεγάλο βάλε το στην τελίτσα με την αντίστοιχη κοτούλα. Συνέχισε το ίδιο και με τα υπόλοιπα.

μικρό πούπουλο → μικρή κοτούλα,
μεγάλο πούπουλο → μεγάλη κοτούλα

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Στην πλαστικοποιημένη καρτέλα με τα κοτοπουλάκια, τοποθέτησε τον αντίστοιχο αριθμό πούπουλων. Ένα κοτοπουλάκι → ένα πούπουλο.

Επέκταση δραστηριότητας:

Βρες έναν φίλο σου και παίξτε μαζί με τα πούπουλα. Ξεκινώντας από τη μια μεριά του τραπεζιού, φυσήξτε καθένας το πούπουλό του με σκοπό να τα φτάσετε στην απέναντι μεριά του τραπεζιού χωρίς αυτά να πέσουν. Συζητήστε μεταξύ σας για το ποιο πούπουλο (μικρό ή μεγάλο) έφτασε πρώτο στον προορισμό του και γιατί.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: ΑΘΗΝΑ ΚΑΤΣΑΜΑΚΗ

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΤΗΣ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ

Θεματικές ενότητες: Γλώσσα.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές κινητικές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη της οπτικοκινητικής αντίληψης και διάκρισης. 2) Γλώσσα (γραφτός λόγος) — συγκεκριμένα, αναγνώριση γραμμάτων.

Υλικά: χρωματιστά πον πον, καλαθάκι πλαστικό, πλαστικοποιημένα φύλλο εργασίας με γράμματα της αλφαβήτου, τέμπερες.

Οδηγίες: Επίλεξε μια κάρτα με γράμμα της αλφαβήτου. Μετά πιάσε ένα ένα τα πον πον με τα δύο σου δαχτυλάκια από το καλαθάκι και τοποθέτησέ τα πάνω στους μικρούς κύκλους που έχει η κάρτα με το γράμμα που επέλεξες.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε λαβίδες και ξύλινα μανταλάκια. Προσπάθησε να πιάσεις με αυτές τα πον πον και να τα τοποθετήσεις στους κύκλους της κάρτας με το γράμμα που επέλεξες.

Επέκταση δραστηριότητας:

Παρατήρησε προσεκτικά το φύλλο εργασίας με το γράμμα που επέλεξες. Πάρε με το ξύλινο μανταλάκι το πον πον και τοποθέτησέ το στο πιατάκι με την κόκκινη τέμπερα. Ύστερα, προσπάθησε να βρεις όσους κύκλους έχουν το γράμμα που επέλεξες και να τους χρωματίσεις.

Ποια αντικείμενα της τάξης σου ξεκινούν από τη φωνούλα του γράμματος που επέλεξες;

Για παράδειγμα, Α → ΑΝΕΜΙΣΤΗΡΑΣ

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΚΥΡΙΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΑΚΟΥ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 4 ετών
3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ–ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΠΑΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΜΜΟ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά, Τέχνες (εικαστικές τέχνες), Κινητική Αγωγή.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να ελέγχουν την κίνηση ώστε να συντονίζουν μάτι–χέρι για να πραγματοποιούν τις δραστηριότητες με τον κατάλληλο τρόπο (οπτικοκινητικός συντονισμός). 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αναγνωρίζουν τα μεγέθη μικρό–μεγάλο, να τα ονοματίζουν και να ομαδοποιούν ανά μέγεθος. 3) Τέχνες — συγκεκριμένα, να συνθέτουν πρωτότυπα έργα συνδυάζοντας υλικά με δημιουργικό τρόπο. 4) Κινητική Αγωγή — συγκεκριμένα, να βελτιώνουν τις βασικές ικανότητες ισορροπίας, σε στατική θέση ή σε κίνηση.

Υλικά: άμμος εμπορίου, κουβαδάκια, μικρά και μεγάλα κοχύλια, φτυαράκι, νερό, βότσαλα, φορηγάκια με καρότσα, πλαστικά κουτάλια, χαρτόνια, κόλλα, ψαλίδι.

Οδηγίες: Βρες τα κοχύλια μέσα από την άμμο με τα χεράκια σου και βάλε τα μικρά κοχύλια στο κόκκινο κουβαδάκι και τα μεγάλα κοχύλια στο μπλε.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε βότσαλα και αστερίες. Χρησιμοποίησε πλαστικό φτυαράκι για να ψάξεις.

1η επέκταση δραστηριότητας:

Σε βρεγμένη άμμο, με το δαχτυλάκι σου δημιουργήσε σχήματα και σχέδια ή αποτύπωσε την παλάμη σου.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Χρησιμοποίησε το φτυαράκι και γέμισε μαζί με έναν φίλο σου την καρότσα από ένα φορηγάκι. Παρατηρήστε πόση άμμος χώρεσε μέσα στην καρότσα.

3η επέκταση δραστηριότητας:

Σε μια ίσια διαδρομή, περπάτησε με ένα κουτάλι στο χέρι σου χωρίς να ρίξεις το κοχύλι που μεταφέρεις. Ζήτησε από έναν φίλο να παρατηρήσει την προσπάθειά σου.

4η επέκταση δραστηριότητας:

Κόψε με το ψαλίδι σου έναν αστερία από χαρτόνι. Βάλε κόλλα στην επιφάνεια του αστερία και πασπάλισε με άμμο. Παρουσίασε το έργο σου στην τάξη.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ANNA ΒΛΑΣΤΑΚΗ**

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 5 ετών

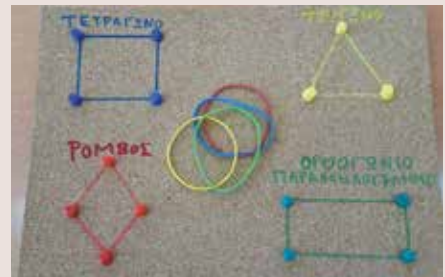
1^ο τρίμηνο: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ–ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΛΑΣΤΙΧΑΚΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, να αναπτύξουν τον συντονισμό ματιού–χειριού. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση το χρώμα τους και να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα με διάφορα υλικά.

Υλικά: χρωματιστά λαστιχάκια διαφόρων μεγεθών, πλαστικό καλάθι με ξύλινες βάσεις, πλαστικό κουτί με καπάκι, ξύλινο καλαμάκι ψαρέματος, πλαστικοποιημένη επιφάνεια με χρώματα, φελλοπίνακας με σχήματα, καρφάκια.

Οδηγίες: Πάρε ένα λαστιχάκι σε όποιο χρώμα θες από το καλάθι και άνοιξέ το με τα δαχτυλάκια σου. Βρες ποια ξυλάκια έχουν ίδιο χρώμα με το λαστιχάκι που επέλεξες και πέρασέ το γύρω τους. Τοποθέτησε τώρα όλα τα λαστιχάκια που βρίσκονται μέσα στο καλάθι στα αντίστοιχα ξυλάκια με το ίδιο χρώμα με τον ίδιο τρόπο. Όταν ολοκληρώσεις το εργαστήριο, βγάλε όλα τα λαστιχάκια από τις ξύλινες βάσεις και βάλε τα μέσα στο καλάθι. Φύλαξε το καλάθι πίσω στο ράφι.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πρόσθεσε περισσότερες χρωματιστές βάσεις με τα αντίστοιχα χρώματα σε λαστιχάκια.

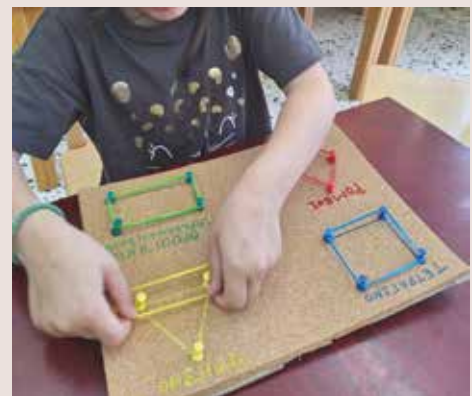

1η επέκταση δραστηριότητας:

Άνοιξε το κουτί και βγάλε το καπάκι. Τοποθέτησε δίπλα σου την πλαστικοποιημένη επιφάνεια με τα χρώματα και πάρε το καλαμάκι ψαρέματος. Ψάρεψε ένα ένα τα μεγάλα λαστιχάκια που επιπλέουν μέσα από το νερό. Τοποθέτησέ τα στο αντίστοιχο τετράγωνο με το ίδιο χρώμα. Όταν ψαρέψεις όλα τα μεγάλα λαστιχάκια και τα έχεις ομαδοποιήσει με βάση το χρώμα τους στην πλαστικοποιημένη επιφάνεια, τότε ψάρεψε ένα ένα όλα τα μικρά λαστιχάκια που βρίσκονται μέσα στο νερό και τοποθέτησέ τα στο τετράγωνο με το ίδιο χρώμα. Όταν έχεις ολοκληρώσει το εργαστήριό σου, πιάσε με τα δαχτυλάκια σου όλα τα λαστιχάκια και ρίξε τα πάλι μέσα στο νερό. Κλείσε το καπάκι και φύλαξέ το στο ράφι.

2η επέκταση δραστηριότητας:

Επίλεξε ένα χρώμα λαστιχάκι. Άνοιξε το λαστιχάκι με τα δαχτυλάκια σου και πέρασέ το γύρω γύρω από τα καρφάκια με το ίδιο χρώμα πάνω στον φελλοπίνακα. Τι σχήμα δημιουργήσες; Όταν ολοκληρώσεις το εργαστήριό σου, βγάλε πάλι τα λαστιχάκια από τα σχήματα, άφησέ τα πάνω στον πίνακα και φύλαξέ τον στο ράφι.

Εξελικτικά εργαστήρια αυτόνομου χειρισμού αντικειμένων

Ηλικία μαθητών: 5–6 ετών

3^ο τρίμηνο: ΜΑΪΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ

Όνομα εργαστηρίου: ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑ ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ

Θεματικές ενότητες: Μαθηματικά.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: 1) Λεπτές δεξιότητες — συγκεκριμένα, ανάπτυξη του οπτικοκινητικού συντονισμού. 2) Μαθηματικά — συγκεκριμένα, να αντιστοιχούν αντικείμενα με βάση το χρώμα τους.

Υλικά: Βελανίδια με τα καπάκια τους, βελανιδόδασος από χαρτόνι, ξύλα, λουλούδια, φύλλα και καπάκια βελανιδιών, χαρτόκουτο με εγκοπή, μεγάλη ξύλινη λαβίδα, σκιουράκια από χαρτόνι.

Οδηγίες: Πάρε με το χέρι σου ένα βελανίδι από το καλάθι και τοποθέτησέ το στο βελανιδόδασος μέσα σε ένα καπάκι βελανιδιού που έχει το ίδιο χρώμα με αυτό. Επανάλαβε το ίδιο με όσα βελανίδια επιθυμείς.

Εξέλιξη δραστηριότητας:

Πιάσε το βελανίδι με την ξύλινη λαβίδα και επανάλαβε την ίδια δραστηριότητα.

Επέκταση δραστηριότητας:

Πιάσε με τη λαβίδα ένα βελανίδι από το δάσος και τοποθέτησέ το μπροστά στα πόδια του σκίουρου που είναι ξαπλωμένος πάνω στο χρωματιστό κουτί. Στη συνέχεια, χτύπησε το βελανίδι με το πίσω μέρος της λαβίδας και προσπάθησε να το ρίξεις στην τρύπα. Επανάλαβε όσες φορές χρειαστεί για το συγκεκριμένο βελανίδι και για τα υπόλοιπα που θα διαλέξεις.

Όνομα και επίθετο δημιουργού εργαστηρίου: **ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΝΑΒΑ**

Βιβλιογραφία

- Aiman, S., Yusof, S., Kadir, Z., & Sabturani, N. (2016). The Relationship Between Socioeconomic Status and Fine Motor Skills Among Six-Year-Old Preschool Children. In: Ismail, S., Sulaiman, N., Adnan, R. (Eds). *Proceedings of the 2nd International Colloquium on Sports Science, Exercise, Engineering and Technology* (σσ. 141-148). Springer, Singapore. Ανακτήθηκε από https://doi.org/10.1007/978-981-287-691-1_15
- Akin, S. (2019). Fine Motor Skills, Writing Skills, and Physical Education Based Assistive Intervention Program in Children at Grade 1. *Asian Journal of Education and Training*, 5(4), 518–525.
- American Montessori Society. (2016). *Montessori learning materials*. Ανακτήθηκε από <https://amshq.org/Montessori-Education/Introduction-to-Montessori/Montessori-Learning-Materials>
- Aspden, K., & McLaughlin, T. (2016). Voices from the field research update: Teaching practices to promote infants' and toddlers' learning and social emotional competence. *Journal of Infant and Toddler Education*, 18, 29–30.
- Aydeniz, M., & Hodge, L. (2011). Is it dichotomy or tension: I am a scientist. No, wait! I am a teacher! *Cultural Studies of Science Education*, 6(1), 165–179.
- Bahmaee, A., Saadatmand, Z., & Yarmohammadian, M. (2016). Principle Elements of Curriculum in the Preschool Pattern of Montessori. *International Education Studies*, 9, 148–153.
- Becker, D., McClelland, M., Loprinzi, P., & Trost, S. (2014). Physical Activity, Self-Regulation, and Early Academic Achievement in Preschool Children. *Early Education and Development*, 25, 56–70.
- Berry, K., Berry, N., & Buktenica, N. (2010). *The Beery-Buktenica Developmental Test of Visual-Motor Integration Berry VMI sixth edition*. Bloomi, MN: Pearsons.
- Bieth, G., & Constans, M. (2018). *Enseigner autrement avec Montessori à l'école publique, collection..* Editions Dunod.
- Blair, C. (2017). Educating executive function. Wiley Interdisciplinary Reviews. *Cognitive Science*, 8 (1–2), e1403.
- Botha, S., & Africa, E. (2020). The effect of a perceptual-motor intervention on the relationship between motor proficiency and letter knowledge. *Early Childhood Education Journal*, 48 (6), 727–737.

- Brookman, A., McDonald, S., McDonald, D., & Bishop, D. (2013). Fine motor deficits in reading disability and language impairment: Same or different? *PeerJ*, 1, e217.
- Boyd, J., Barnett, W., Bodrova, E., Leong, D., Gomby, D., Robbin, K., & Hustedt, J. (2005). *Promoting children's social and emotional development through preschool*. (Preschool Policy Brief). National Institute for Early Education Research (NIEER): New Brunswick, N.J.
- Bullmore, E., & Sporns, O. (2012). The economy of brain network organization. *Nature Reviews Neuroscience* 13(5), 336–49.
- Cairney, J., Hay, J., Veldhuizen, S., Missiuna, C., & Fought, B. (2010). Developmental coordination disorder, sex, and activity deficit over time: A longitudinal analysis of participation trajectories in children with and without coordination difficulties. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 52(3), e67–e72.
- Carter, E., Sisco, L., & Lane, K. (2011). Paraprofessional perspectives on promotion self-determination among elementary and secondary students with severe disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 36, 1–10.
- Clarke, L., McLaughlin, T., & Aspden, K. (2018). Toddlers' Peer Conflicts: Teaching and Learning Social-Emotional Skills. *British Research and Practice*, 84–89.
- Dadds, M., & Tully, L. (2019). What is it to discipline a child: What should it be? A reanalysis of timeout from the perspective of child mental health, attachment, and trauma. *The American Psychologist*, 74(7), 794–808.
- Davis, E., Pitchford, N., & Limback, E. (2011). The interrelation between cognitive and motor development in typically developing children aged 4–11 years is underpinned by visual processing and fine manual control. *British Journal of Psychology*, 102, 569–584.
- Decety, J., & Grezes, J. (2006). The power of simulation: imagining one's own and other's behavior. *Brain Research*, 1079(1), 4–14.
- DiDonato Brumbach, A., & Goffman, L. (2014). Interaction of language processing and motor skill in children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 57 (1), 158–171.
- Dorner, C. (2018). *Vers l'autonomie Maternelle TPS-PS-MS-GS*. Editions Accès.
- Duley, L. (2017). *Exploring teaching practice to support young children's prosocial behaviour: "What would we tell pig and frog to do?"*. Master's Thesis, Palmerston North: Massey University.
- Dunlap, G., Lee, J., Joseph, J., & Strain, P. (2015). A model for increasing the fidelity and effectiveness of interventions for challenging behaviors: Prevent–teach–reinforce for young children. *Infants & Young Children*, 28(1), 3–17.
- Epstein, A. (2014). *The intentional teacher: Choosing the best strategies for young children's learning*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
- Erwin, E., Brotherson, M., Palmer, S., Cook, C., Weigel, C., & Summers, J. (2009). How to promote self-determination for young children with disabilities. *Young Exceptional Children*, 12, 27–37.
- Fanny, L. (2019). *Le développement de l'autonomie des élèves en école maternelle avec les ateliers autonomes individuels*. Education. dumas-02498618
- Faryadi, Q. (2017). The Application of Montessori Method in Learning Mathematics: An Experimental Research. *Open Access Library Journal*, 4, e4140.
- Fischer, U., Suggate, S. P., Schmir, J., & Stoeger, H. (2018). Counting on fine motor skills: links between preschool finger dexterity and numerical skills. *Developmental Science*, 21(4), 1–11.
- Foessel, M. (2011). *Kant ou les vertus de l'autonomie*, *Études*, 414 (3), 341–35.
- Folio, M., & Fewell, R. (2000). *Peabody Developmental Motor Scales, Second Edition*. Austin, TX: PRO-ED.
- Foray P. (2016). *Devenir autonome : apprendre à se diriger soi-même*. Editions ESF.
- Foray, P. (2017). *Autonomie, Le Télémaque*. Editions Presses universitaires de Caen.
- Fox, L., Dunlap, G., Hemmeter, M., Joseph, G., & Strain, P. (2003). The Teaching Pyramid: A model for supporting social competence and preventing challenging behavior in young children. *Young Children*, 58, 48–52.
- Geldhof, G., Little, T., & Colombo, J. (2010). Self-regulation across the life-span. In M. E. Lamb & A. M. Freund (Eds.). *The handbook of life-span development, social and emotional development* (σσ. 116–158). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

- Gloeckler L., Cassell, J., & Malkus, A. (2014). An analysis of teacher practices with toddlers during social conflicts. *Early Child Development and Care*, 184(5), 749–765.
- Goodman, A., Joshi, H., Nasim, B., & Tyler, C. (2015). *Social and emotional skills in childhood and their long-term effects on adult life*. Ανακτήθηκε από <http://www.eif.org.uk/wp-content/uploads/2015/03/EIF-Strand-1-Report-FINAL1.pdf>
- Hamilton, M., & Liu, T. (2018). The effects of an intervention on the gross and fine motor skills of Hispanic pre-k children from low SES backgrounds. *Early Childhood Education Journal*, 46 (2), 223–230.
- Harrowell, I., Hollén, L., Langam, R., & Emond, A. (2018). The impact of developmental coordination disorder on educational achievement in secondary school, *Research in Developmental Disabilities*, 72, 13–22.
- Hill, E. (2010). Motor difficulties in specific language impairment: evidence for the Iverson account? — a commentary on Iverson's 'Developing language in a developing body: the relations between motor development and language development'. *Journal of Child Language*, 37, 287–292.
- Hillier, S. (2007). Intervention for children with developmental coordination disorder: A systematic review, *Internet Journal of Allied Health Sciences & Practice*, 5(3), 1–11.
- Hoffmans-Gosset, M-A. (2006). *Apprendre l'autonomie Apprendre la socialisation*. Editions Chronique Sociale.
- Ionescu, T., & Ilie, A. (2018). Language learning in preschool children: An embodied learning account. *Early Child Development and Care*, 188(1), 4–15.
- Iverson, J. (2010). Developing language in a developing body: The relationship between motor development and language development. *Journal of Child Language*, 37, 229–261.
- Jasmin, E., Gauthier, A., Julien, M., & Hui, C. (2018). Occupational therapy in preschools: a synthesis of current knowledge. *Early Childhood Education Journal*, 46(1), 73–82.
- Izard, C. (2002). Emotion knowledge and emotion utilization facilitate school readiness. *SRCD Social Policy Report*, 16(3), 8.
- Karasu Avci, E., & Ibret, B. (2016). Preschool teacher candidates' opinions about the value of patriotism. *Kastamonu Education Journal*, 24(5), 2501–2518.
- Kim, H., Duran, C., Cameron, C., & Grissmer, D. (2018). Developmental relations among motor and cognitive processes and mathematics skills. *Child Development*, 89(2), 476–494.
- LeBarton, E., & Iverson, J. (2013). Fine motor skill predicts expressive language in infant siblings of children with autism. *Developmental Science*, 16(6), 815–827.
- Leisman, G. (2011). Brain networks, plasticity, and functional connectivities inform current directions in functional neurology and rehabilitation. *Function Neurology Rehabilitation and Ergonomics*, 1, 315–356.
- Leisman, G., Braun-Benjamin, O., & Melillo, R. (2014). Cognitive-motor interactions of the basal ganglia in development. *Frontiers in Systems Neuroscience*, 8, 16.
- Leonard, H., & Hill, E. (2014). Review: The impact of motor development on typical and atypical social cognition and language: A systematic review. *Child and Adolescent Mental Health*, 19, 163–170.
- Li, X., Eiden, R., Epstein, L. H., Shenassa, E., Xie, C., & Wen, X. (2017). Parenting and cognitive and psychomotor delay due to small-for-gestational-age birth. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(2), 169–179.
- Liquète, V., & Maury, Y. (2007). *Le travail autonome, Comment aider les élèves à l'acquisition de l'autonomie*. Editions Armand Colin.
- Liu, T., Hoffmann, C., & Hamilton, M. (2017). Motor skill performance by low SES preschool and typically developing children on the PDMS-2. *Early Childhood Education Journal*, 45(1), 53–60.
- Marshall, C. (2017). Montessori education: a review of the evidence base. *npj Science Learn* 2(11), 1–8.
- McGlashan, H., Blanchard, C., Sycamore, N., Lee, R., French, B., & Holmes, N. (2017). Improvement in children's fine motor skills following a computerized typing intervention. *Human Movement Science*, 56, 29–36.
- McKenzie, G., & Zascavage, V. (2012). Montessori Instruction: A Model for Inclusion in Early Childhood Classrooms and beyond. *Montessori Life: A Publication of the American Montessori Society*, 24, 32–38.
- McLaughlin, T., Aspden, K., & Clarke, L. (2017). How do teachers support children's social-emotional competence? Strategies for teachers. *Early Childhood Folio*, 21(2), 21–27.

- Memisevic, H., & Hadzic, S. (2013). Development of fine motor coordination and visual-motor integration in preschool children. *The Journal of Special Education and Rehabilitation*, 14(1), 45–53.
- Moll, I. (2004). Towards a Constructivist Montessori Education. *Perspective in Education*, 22, 37–50.
- National Scientific Council on the Developing Child. (2004b). *Children's emotional competence is built into the architecture of their brains: Working paper no. 2*. Ανακτήθηκε από <http://www.developingchild.net>
- Palmer, S. (2010). Self-determination—A life-span perspective. *Focus on Exceptional Children*, 42, 1–16.
- Patiño, J.-F., Calixto, A.-L., Chiappe, A., & Almenarez, F. (2020). ICT driven writing and motor skills: a review. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 12(5), 489–498.
- Rajan, R. (2017). Music Education in Montessori: An Exploratory Study of School Directors' Perceptions in the United States. *International Journal of Music Education*, 35, 227–238.
- Ravner, C., & Knitzer, J. (2002). *Ready to Enter: What research tells policymakers about strategies to promote social and emotional school readiness among three- and four-year-old children*. New York, NY: National Center for Children in Poverty, Mailman School of Public Health, Columbia University.
- Reikerås, E., Moser, T., & Tønnessen, F. (2020). Relations between motor skills and language skills in toddlers and preschool aged children. *Journal for Research in Arts and Sports Education*, 4 (2), 47–67.
- Roebers, C., Röthlisberger, M., Neuenschwander, R., Cimeli, P., Michel, E., & Jäger, K. (2014). The relation between cognitive and motor performance and their relevance for children's transition to school: A latent variable approach. *Human Movement Science*, 33, 284–297.
- Rosenthal, M., & Gatt, L. (2010). 'Learning to live together': Training early childhood educators to promote socio-emotional competence of toddlers and pre-school children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(3), 373–390.
- Shaffer, D., & Kipp, K. (2013). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*. Wadsworth, Belmont, USA: Cengage Learning.
- Sharp, P. (2001). *Nurturing emotional literacy: A practical guide for teachers, parents and those in the caring professions*. London: David Fulton Publishers.
- Skjold Wennestrom, K., & Broderman Smeds, M. (2012). *La pédagogie Montessori: Aspects théoriques et pratiques*. Editions L'instant présent.
- Slater, N. (2022). *Fine Motor Matters - A Plan to Improve Fine Motor Skills at the Early Childhood Level*. Master's Thesis. Northwestern College.
- Smith, E., McLaughlin, T., Neyman, J., & Rinaldi, L. (2013). The effects of, lined paper, prompting, tracing, rewards, and fading to increase handwriting performance and legibility with two preschool special education students diagnosed with developmental delays, and fine motor deficits. *Journal on Educational Psychology*, 6(4), 23–29.
- Stein, M., Auerswald, M., & Ebersbach, M. (2017). Relationships between Motor and Executive Functions and the Effect of an Acute Coordinative Intervention on Executive Functions in Kindergartners. *Frontiers in Psychology*, 8, 859. Ανακτήθηκε από <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2017.00859/full>
- Suggate, S., Pufke, E., & Stoeger, H. (2016). The effect of fine and grapho-motor skill demands on preschoolers' decoding skill. *Journal of Experimental Child Psychology*, 141, 34–48.
- Suggate, S., Pufke, E., & Stoeger, H. (2018). Do fine motor skills contribute to early reading development? *Journal of Research in Reading*, 41(1), 1–19.
- Thompson, R., & Goodman, M. (2009). Development of self, relationships, and socioemotional competence: Foundations for early school success. In O. Barbarin & B. Wasik (Eds.). *Handbook of child development and early education: Research to practice* (σσ. 147–171). New York, NY: Guilford Press.
- Törmänen Minna R., & Roebers, C. (2018). Developmental outcomes of children in classes for special educational needs: results from a longitudinal study. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 18(2), 83–93.
- Ulloa, M. (2011). *Teaching to care: Emotionally intelligent teachers support preschool children's emotional competence*. Doctoral dissertation. Palmerston North: Massey University. Ανακτήθηκε από: <https://mro.massey.ac.nz/items/222cab10-e1ee-476d-adec-9a609549dc66>

- Van der Linde, B., Van Netten, J.J., Otten, B., Postema, K., Geuze, R., & Schoemaker, M. (2015). Activities of daily living in children with developmental coordination disorder: Performance, learning, and participation, *Physical Therapy*, 95(11), 1496–1506.
- Wagner, M., Bös, K., Jascenoka, J., Jekauc, D., & Petermann, F. (2012). Peer problems mediate the relationship between developmental coordination disorder and behavioral problems in school-aged children, *Research in Developmental Disabilities*, 33(6), 2072–2079.
- Wei, X. (2016). Research on the Boost of Development on Young Children's Fine Motor by Folk Games. *International Education Studies*, 9(9), 111–119.
- Wick, K., Leeger-Aschmann, C.S., Monn, N.D., Radtke, T., Ott, L.V., Rebholz, C.E., Cruz, S., Gerber, N., Schmutz, E.A., Puder, J.J., Munsch, S., Kakebeeke, T.H., Jenni, O.G., Granacher, U., & Kriemler, S. (2017). Interventions to Promote Fundamental Movement Skills in Childcare and Kindergarten: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Sports Medicine*, 47, 2045–2068.
- Wills, G. (2016). *Limited support for the foundation phase: A misallocation of district resources*. Ανακτήθηκε από http://resep.sun.ac.za/wp-content/uploads/2016/06/RESEP-Policy-Briefs_Gabrielle-Wills_WEB.pdf
- Young, M., & Keenan, K. (2022). The Development and Socialization of Aggression During the First Five Years of Life. *Encyclopedia in Early Childhood Development*, 1–9. Ανακτήθηκε από <https://www.child-encyclopedia.com/aggression/according-experts/development-physical-aggression-early-childhood-adulthood>

τίτλος:
Η καλλιέργεια των λεπτών κινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία

συγγραφείς:
Ελένη Βρετουδάκη
Άννα Αθανασοπούλου

σχεδιασμός εξωφύλλου – σελιδοποίηση:
Κώστας Καμαρέτσος

επιμέλεια έκδοσης:
Μαρία-Νεφέλη Ταμία

© 2024 Εκδόσεις Δίσιγμα